

T.C.
VAN YÜZÜNCÜYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

İSTANBUL BASININA GÖRE (MİLLİYET, VAKİT, AKŞAM)
ATATÜRK DÖNEMİ OKUMA-YAZMA SEFERBERLİĞİ (1923-1938)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Nuran EBİRİ

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ UĞUR BOZKURT

VAN-2023

KABUL VE ONAY

Nuran Ebiri tarafından hazırlanan “İstanbul Basınına Göre (Milliyet, Vakit, Akşam) Atatürk Dönemi Okuma Yazma Seferberliği (1923-1938)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Jüri Üyeleri	İmza
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Uğur Bozkurt Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Başkan: Prof. Dr. Mehmet Pınar Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Yunus Özduygün Siirt Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye: Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Yedek Üye: Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Yedek Üye: Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Tez Savunma Tarihi:	13/10/2023
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 23.10.2023.

(İmza)

Nuran Ebiri

Yüksek Lisans Tezi

Nuran EBİRİ

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ekim, 2023

İSTANBUL BASININA GÖRE (MİLLİYET, VAKİT, AKŞAM) ATATÜRK DÖNEMİ OKUMA-YAZMA SEFERBERLİĞİ (1923-1938)

ÖZET

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra Türkiye'nin çağdaş ve laik bir devlete kavuşması amacıyla hemen hemen her alanda inkılaplara gereksinim duyulmuştur. Bu dönemde öncelikli olarak ikiliklere sebebiyet veren uygulamalar kaldırılmış ve bunların yerine çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek inkılaplara önem verilmiştir. Arap dilinin Türk dil yapısına uygun olmayışı ve okuma yazmada zorluklara neden olmasından dolayı Latin harflerinin kullanılması gündeme gelmiştir. Ayrıca Arap harflerinin milli bir devlet yapısına da engel olduğu düşüncesinden hareketle Latin harfleri üzerinde durulmuştur. Latin alfabesini savunanların yanı sıra sert bir şekilde karşı duranlarda olmuştur. Bunlara rağmen 1 Kasım 1928 tarihinde Latin alfabesi kabul edilmiş ve tartışmalara son verilmiştir. Okuma yazma oranının çok düşük olduğu Anadolu toplumuna Latin harfleri öğretmenin formülleri araştırılmaya başlanmıştır. Bunun için kurulan Millet Mektepleri, Halk Dershaneleri, Gece Kursları, Halkevleri ve Halkodaları önemli bir misyonu yerine getirmeye çalışmışlardır. Baş öğretmen olarak okuma yazma seferberliğinde ön safta bulunan Atatürk, tüm bu gelişmeleri yakından takip etmiş ve sorunların yerinde çözümünü sağlamıştır. Savaş cephelerindeki başarısını okuma yazma seferberliğinde de gösterebilmiştir. Bu bağlamda dönemin basınının yaşanan gelişmelere yaklaşımı çalışmanın odak noktası olmuştur. İstanbul basınında ön planda olan Milliyet, Vakit ve Akşam gazetelerinin okuma yazma seferberliğine bakışı irdelenmeye çalışılmıştır. Her üç gazetenin de okuma yazma seferberliğine katkıda bulunmaya çalıştıkları görülmüştür. Özellikle Milliyet ve Akşam gazetelerinin coşkulu haberler yaparak halkı okuma yazma seferberliğine teşvik ettikleri anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Harf İnkılabı, İstanbul basını, Millet Mektepleri.

Sayfa Sayısı: XI + 81

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Uğur Bozkurt

Master's Thesis

Nuran EBİRİ

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

October, 2023

**LITERACY MOBILIZATION IN THE ATATÜRK PERIOD ACCORDING
TO THE ISTANBUL PRESS (1923-1938)**

ABSTRACT

After the establishment of the Republic, reforms were needed in almost every field in order for Turkey to attain a modern and secular state. In this period, the practices that caused dualities were abolished and reforms that could meet the needs of the age were given importance instead. Since the Arabic language was not suitable for the Turkish language structure and caused difficulties in reading and writing, the use of Latin letters came to the agenda. In addition, Latin letters were emphasized due to the idea that Arabic letters prevented a national state structure. In addition to those in favor of the Latin alphabet, there were also those who strongly opposed it. Nevertheless, the Latin alphabet was adopted on 1 November 1928, putting an end to the debates. Formulas for teaching Latin letters to Anatolian society, where the literacy rate was very low, were being researched. The National Schools, People's Classrooms, Night Courses, People's Houses and Halkodası, which were established for this purpose, tried to fulfil an important mission. Atatürk, who was at the forefront of the literacy mobilization as the head teacher, closely followed all these developments and ensured that problems were solved on the spot. He was able to demonstrate his success on the war fronts also in literacy mobilisation. In this context, the approach of the press of the period to the developments has been the focus of the study. The perspective of Milliyet, Vakit and Akşam newspapers, which are at the forefront of the Istanbul press, on the literacy mobilization was tried to be examined. It was observed that all three newspapers tried to contribute to the literacy mobilisation. Especially Milliyet and Akşam newspapers encouraged the public to the literacy mobilisation by publishing enthusiastic news.

Key Words: Atatürk, Letter Revolution, Istanbul Press, National School.

Quantity of Page: XI + 81

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Ugur Bozkurt

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
ÖN SÖZ	xi
GİRİŞ	1
1. ATATÜRK DÖNEMİ ÖNCESİ EĞİTİM FAALİYETLERİ	7
1.1. Encümen-i Muallimin Cemiyeti (1908)	7
1.2. Muhafaza-i Hukuk-u Muallimin Cemiyeti (1908)	8
1.3. Cemiyet-i Muallimin (1908)	8
1.4. Neşr-i Maarif ve Teavun-u Muallimin Cemiyeti (1909).....	8
1.5. Mahfel-i Muallimin Cemiyeti (1911).....	9
1.6. Türk Ocakları	9
1.7. Millî Mücadele Döneminde Öğretmen Faaliyetleri ve Öğretmen Cemiyetleri10	
1.7.1. Öğretmen Cemiyetleri ve Faaliyetleri.....	11
1.7.2. Millî Mücadele Döneminde Öğretmen Okulları Sorunları ve Öğrenci Faaliyetleri	12
1.8. Maarif Vekâleti ve Faaliyetleri.....	13
1.9. Maarif Kongresi (16-21 Temmuz 1921)	15
1.10. Birinci Heyet-i İlmiye ve Çalışmaları	18
2. CUMHURİYET'İN İLK ÇEYREĞİNDE OKUMA-YAZMA SEFERBERLİĞİ	20
2.1. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları	20
2.2. Atatürk'ün Eğitim Felsefesi	21
2.3. Heyet-i İlmiye Toplantıları.....	22
2.3.1. İkinci Heyet-i İlmiye Toplantısı	22
2.3.2. Üçüncü Heyet-i İlmiye.....	23
2.4. Atatürk Dönemi Eğitim Çalışmalarına Yön Veren Kanun ve Programlar.....	23
2.4.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu	23
2.4.2. 1924 İlkokul Programı	24

2.4.3. 1924 Ortaöğretim (Lise) Programı	24
2.4.4. 1926 İlkokul Müfredat Programı	25
2.5. Harf Devrimi (1 Kasım 1928)	26
2.6. Millet Mektepleri (1 Ocak 1929).....	29
2.7. Halkevleri (19 Şubat 1932)	52
2.7.1. Halkevlerinin Kuruluş Nedenleri.....	52
2.7.2. Halkevlerinin Kuruluş Amaçları ve Faaliyetleri.....	53
2.7.3. Halkodalarının Açılması	62
2.8. Köy Eğitim Kursları	65
2.8.1. Köy Eğitim Kursları'nın Kurulması ve Eğitimcilerin Yetiştirilmesi	65
2.8.2. Köy Eğitimcileri Kanunu	66
SONUÇ.....	70
KAYNAKÇA	73
EKLER.....	79
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g. e	: Adı Geçen Eser
a.g. m	: Adı Geçen Makale
a.g. t	: Adı Geçen Tez
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BMM	: Büyük Millet Meclisi
C.	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
HM	: Hâkimiyet-i Milliye
HAZ	: Hazırlayan
S.	: Sayı
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
v.d	: Ve Diğerleri
ZC	: Zabıt Cerideleri

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Cumhuriyet'in ilk yıllarında okul, öğretmen ve öğrenci sayısını.	20
Tablo 2: Halk Dershaneleri ve Halk Kurslarında eğitim gören öğrenci sayısı.	57
Tablo 3: 1938 yılına kadar açılan Halkevi sayısı.	64
Tablo 4: Halkevleri ve Halkodalarının yurt genelindeki sayıları.	64

ÖN SÖZ

Cumhuriyet'in ilanından sonra ülke genelinde okuma-yazma bilmeyenler için büyük bir seferberlik başlamıştır. Bu uğurda en önemli adım ise Arap harfleri yerine Latin alfabesinin kabul edilmesiyle atılmıştır. Atatürk'ün çabaları sayesinde yapılan bu inkılaplar ülkeyi çağdaş, modern ve laik bir temel üzerine inşa etmeyi amaçlamıştır. Atatürk bağımsızlık mücadelesinin verildiği günlerde dahi eğitim işlerini aksatmamış ve Maarif Vekaleti'nin eğitim ile ilgili faaliyetlerini yakından takip etmiştir. Bu dönemde eğitim politikasının şekillenmesi amacıyla maarif toplantıları yapılmış ve eğitim-öğretimin aksamaması için büyük çaba sarf edilmiştir. Dolayısıyla Cumhuriyet'i ve devrimlerini halkla buluşturmak için halkın bilinçlenmesi oldukça önemli görülmüştür.

Latin harflerinin kabul edilmesiyle birlikte ülke çapında halkın okuma-yazma öğrenmesi için halk eğitimi adı altında kurslar açılmıştır. Bu bağlamda Millet Mektepleri, Halk dershaneleri, Halk kursları, Halk odaları, Halkevleri gibi önemli eğitim kurumları bu misyonu yerine getirmek için birçok yerde kurulmuştur. Büyük bir özveri ile faaliyetlerini yürüten bu kurumlar çağdaş bir millet yaratmanın sorumluluğu ile hareket etmişlerdir. Diğer bir ifade ile toplum mühendisliği görevini üstlenmişlerdir.

Halk ile bütünleşmenin ve halkın kazanılmasına yönelik çalışmaların yapıldığı bu dönemde okuma yazma faaliyetleri ön planda olmuştur. Öte yandan merkez ile taşra arasındaki uçurumun kapatılması adına çalışmaların yapıldığı söylenebilir. Köycülüğün önem kazandığı ve taşraya yapılan eğitim faaliyetleriyle 'köylü milletin efendisidir' şiarının sözde değil özde olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Bu minval üzere Atatürk, halk egemenliği ilkesini ön planda tutmaya çalışmıştır. Tüm bu yaşanan gelişmeler dönemin tanığı olan İstanbul basını özelinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Milliyet, Akşam ve Vakit gazetelerinin sütunlarında yer alan haberlerden okuma yazma seferberliğinin önemli işler başardığı anlaşılmıştır.

Çalışma sürecinde desteğini esirgemeyen, fikirleriyle yol göstermeye çalışan değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Uğur BOZKURT'a, ayrıca beni yalnız bırakmayan aileme teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Eğitim tarihin her alanında var olan toplumsal bir olgudur ve geçmişten günümüze kadar varlığını sürdürmektedir. Eğitim kişinin hem beden hem de zihinsel gelişimi açısından oldukça önemli bir aşama olmasının yanı sıra bireyin kendisine ve topluma yararlı olarak yetişmesini amaçlamaktadır. Ancak XIX. yüzyılın sonlarına kadar herkesin eğitildiği, aynı zamanda düzenli bir eğitim modelinin uygulandığından söz etmek mümkün değildir. Bunun yanı sıra eğitim için her dönem yeterli düzeyde imkân ve şartların olmadığı gerçeği unutulmamalıdır. Bu sebepten dolayı Osmanlı Devleti'nin son döneminde dahi okuryazar oranının %8-9 oranında olması aslında bu durumu kanıtlamaktadır (Acuner, 1990: 162). Eğitim tarihinde tüm çocuklara düzenli eğitim sağlama fikri XIX. yüzyılın son çeyreğinde oluşmaya başladı ve sanayi devriminden sonra batıda daha sonra da doğuda bir politika halini aldı. Hatta kadınların okuması da bu süreçle birlikte önemli görülmeye başladı (Buyankara, 2015: 83).

Küresel boyutta eğitimde yaşanan gelişmelerle birlikte Osmanlı Devleti de modernleşme yolunda önemli mesafeler kat etmek amacıyla birtakım faaliyetlerde bulundu. Özellikle eğitim, sosyokültürel, siyasal ve toplumsal alanlar en başat konular arasında gösterilebilir. Bu bağlamda Tanzimat dönemi idarecileri ve aydınları eğitim alanında başarılı işlere imza atmışlardır. Bu dönemde açılan modern ve yeni okullar, bu duruma kanıtlar niteliktedir (Lewis, 1998: 126, 127). Ancak İstanbul dışındaki bölgelerde aynı oranda gelişme yaşanmadığı bilinmektedir.

II. Abdülhamit döneminde özellikle 1900 yılından sonra eğitim alanında önemli gelişmeler yaşandı. Bu bağlamda farklı türde eğitim veren okulların açılmasının yanı sıra daha önce olmayan okul türlerine yer verildi. Ayrıca birçok yerde açılan okullar sayesinde eğitim faaliyetleri gelişti. Darülfünun'un yanı sıra Mekteb-i Hukuk-u Şahane, Mekteb-i Mülkiye-i Şahane, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye, Mülkiye Baytar Mektebi ve Mekteb-i Harbiye gibi önemli eğitim kurumları açıldı (Filiz, 2005: 7, 8).

Osmanlı Devleti'nin son dönemleri eğitim tarihimiz açısından oldukça önemli olmakla birlikte, bu dönemde eğitim adına yapılan yenilikler sonraki dönemler için

örnek teşkil etmekteydi. Bu dönemde yapılan yenilikler şu şekilde izah edilebilir; kız öğrenciler için ilk üniversitenin ve aynı zamanda lise düzeyinde okullar açıldı. En önemli nokta medreselerle uyumu sağlanmak amacıyla matematik ve fen dersleri müfredata eklendi. Daha önceleri Vakıflara bağlı olan medreseler bu kurumdan alındı ve Şeyhülislamlığa verilerek Tefrik-i Tedrisata gidildi. Sonraki süreçte okulların yeniden düzenlenmesi adına Maarif Encümenleri açıldı. Öte yandan 1913 Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu ile ilköğretim altı yıl, zorunlu ve parasız hale getirildi. Dolayısıyla bu ihtiyacın karşılanması amacıyla yeni okulların açılması sağlandı. Bu bağlamda zorunlu eğitim dili Türkçe oldu ve tüm okullar devletin denetimi altına girdi. Eğitimde kaliteyi arttırmak amacıyla birçok kişi öğretmenlik mesleğini tahsil etmek adına Fransa, İsviçre, Almanya gibi Avrupa ülkelerine gönderildi (Birecikli, 2008: 220).

Millî Mücadele döneminde eğitim politikalarının sönük olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı toprakları yabancı güçler tarafından işgal edildi ve bunun sonucunda toplumun her kesiminden mücadeleye destek verilmeye çalışıldı. Anadolu’nun işgal edilmesi üzerine emperyalist güçlere karşı milli bir direniş başladı ve bu durum eğitim üzerinde olumsuz sonuçlar doğurdu. Bu bağlamda asıl amaç milletin kurtuluşu olunca diğer konular arka planda kaldı. Savaş ortamı ve olağanüstülük durumu olmasına rağmen Mustafa Kemal Paşa, 20 Nisan 1920’de Meclis’in açılışından hemen sonra Maarif Vekâlet’ini kurdu ve eğitim faaliyetlerine yön vermeye çalıştı (Akyüz, 2001: 396). Ayrıca, Büyük Millet Meclisi’nde eğitim ile ilgili olarak hayli tartışmalı toplantılar yapılarak eğitim meselesine ciddi anlamda kafa yormaya başlandı. Millî Mücadele batı cephesinde yoğun bir şekilde sürerken Ankara’da, 16 Temmuz 1921’de başlamak üzere beş gün süren ve 21 Temmuz 1921’de son bulan Maarif Kongresi toplanarak eğitim sorunları değerlendirildi (Filiz, 2005: 18). Bu tarihten sonra 1922-1923 yıllarını kapsayan süreçte eğitim alanında önemli atılımlar gerçekleştirildi. Bu önemli atılımlardan ilki Birinci Heyet-i İlmiye toplantısı oldu. Ankara’da 15 Temmuz 1923’te gerçekleştirilen bu toplantıda eğitime dair birçok sorun masaya yatırıldı. Bu minval üzere ümmetçi eğitim düşüncesinden sıyrılarak, milli ve ulusal eğitime bir yöneliş oldu (Tanili, 2004: 53). Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş sürecinde eğitim alanında yaşanan gelişmelerin yanı sıra basın tarihine de bakmakta fayda vardır.

Tarihi kaynak açısından basılı materyallerin kullanımı doğru bilgiyi elde etmek açısından önemlidir. Ancak matbaanın icadından önceki dönemde basılı materyallerin olmayışı tarihi kaynak açısından eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Uzakdoğu’da icat edilen matbaanın, Anadolu’ya gelişi uzun zaman almasına karşın birçok basılı materyalin ortaya çıkmasını sağladığı bilinmektedir (Davulcu ve Kıpçak, 2016: 251, 252). 1727’de III. Ahmed’in izniyle kurulan Matbaa ilk zamanlarda yoğun bir faaliyet alanına girdi. Aynı zamanda bu matbaada basılan ilk eser, 1729’da Vani Mehmet Efendi’nin Van Kulu Lügati adıyla bilinen Sıhahü’l-Cevheri’nin tercümesidir (Çalışkan, 2023: 307).

Osmanlı Devleti’ndeki gazetelerin basım sürecine baktığımızda ilk ürünlerin XVIII. Yüzyılın sonu itibarıyla ortaya çıktığı ve ilk olarak yabancı dildeki gazetelerin çıkarıldığı görülmektedir. Ancak Türkçe yayınlanan ilk gazete 1816’da Bağdat Valisi Kölemen Davud Paşa tarafından çıkarıldığı iddia edilen Curnalü’l-İrak’tır. Bu gazetenin Arapça ve Türkçe dillerinin her ikisini de kullanması tam anlamıyla Türkçe dilinde yayınlanan gazete hüviyetini kazandırmadığı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra yine aynı şekilde Türkçe ve Arapça dillerinde 1828’de Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından çıkarılan Vekâyi-i Mısriyye basın tarihimiz açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. İlk olarak merkez dışında gelişen basın, daha sonra II. Mahmud’un çabalarıyla İstanbul’da gelişme imkânı yakalayacaktır. Bu bağlamda 1831’de kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla Türkçe dilinde Takvîm-i Vekâyi adlı resmî gazete çıkarıldı (Yazıcı, 2010: 490). Ortalama dokuz yıl sonra yarı resmi olarak William Churchill tarafından 1840’ta Ceride-i Havadis çıkarıldı (Sonar, 2023: 31). Gazete basınında yaşanan bu tür gelişmeleri 1860’ta Agâh Efendi’nin İbrahim Şinasi ile birlikte çıkardığı Tercüman-ı Ahval takip etti. Bu, ilk özel sermayeli gazete olma hüviyeti taşımaktadır (Yusuf, 2011: 121). Daha sonra Agah Efendi ile yolları ayrılan İbrahim Şinasi bireysel çabaları sayesinde 1862’de Tasvir-i Efkâr gazetesini çıkardı (Erol, 2019: 282). Ayrıca 1866’da Ali Suavi tarafından Muhbir, 1869’da Basiretçi Ali Bey tarafından Basiret, 1870’te Namık Kemal önderliğinde İbret ve farklı yayın politikalarıyla çıkan Muhip, Utarit, Terakki, Mümeyyiz, Hakayikul Vakayi, Asır, Devir, Hadika, Hülasatul Efkâr, Medeniyet, Sadakat, İstikbal, Vakıf ve Sabah gibi gazeteler Osmanlı basın tarihinin değerli yayın organları olarak karşımıza çıkmaktadır (Benek, 2016: 33). Ancak Tanzimat dönemi basını olarak değerlendirdiğimiz bu

dönemde çıkarılan basık kanunu ve talimatnameler basının gelişmesi önünde engel olarak değerlendirilmektedir. Basınla ilgili ilk nizamnamenin çıkarıldığı bu dönemde basın ve yayın faaliyetlerine bazı sınırlamalar getirildiği anlaşılmaktadır. Matbuat Nizamnamesi'ni daha sonra 1867'de çıkarılan Karanname-i Âli izledi ve basın özgürlüğünü sınırlandıran bu düzenleme 1909 yılına kadar yürürlükte kaldı (Özkorkut, 2002: 74).

Sansür nedeniyle fikirlerini doğrudan ifade edemeyen basın yer yer mizah yolunu da başvurarak düşünceleri topluma aktarmaya çalıştı. 1908'de II. Meşrutiyetin ilanından iki gün sonra İstanbul'daki tüm gazeteler sansürsüz bir şekilde yayın hayatına başladı. Özgürlük havasının estiği ilk dönemlerde yüzlerce gazete ve dergiye yayın hakkı tanındı. Ortalama bir yıl içerisinde sadece 353 gazete ve dergi yayın yapmaya başladı (Macar, 2008: 142). Ancak bu özgür basın döneminin uzun sürmeyeceği tekrar basına sansür uygulanacağı görülecektir.

Atatürk dönemi basını incelendiğinde bu dönemde iki farklı basın kanununun yürürlükte olduğu söylenebilir. Bunlardan biri II. Meşrutiyet'in ilanı ve sonrasında 18 Temmuz 1909 tarihinde yürürlüğe giren Matbuat Kanunu'dur. Cumhuriyet rejimi 1931 yılına kadar 1909 Matbuat Kanunu ile hareket edecektir. İkincisi ise 1931 yılında çıkan ve 1950 yılına kadar yürürlükte kalan 1881 sayılı Matbuat Kanunu'dur. Her ne kadar basın ile ilgili bu gelişmeler yaşanmış olsa dahi yine farklı uygulamaların yaşandığı söylenebilir. Doğrusu basına yönelik sürekli olarak bir baskı politikasının egemen olduğu açıktır. Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşanan gelişmeler basına yaklaşımın ne aşamada olduğunu göstermektedir. Özellikle II. Abdülhamit dönemi basına yönelik sansür olayının giderek yaygınlaşması basın özgürlüğü açısından büyük bir tehlike yarattığı söylenebilir (Ayten, 2011: 24).

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmesi ve ardından imzalanan Mondros Mütarekesi ile yeni bir süreç başladı. Anadolu'nun açık bir şekilde işgal alanı haline gelmesi üzerine bunu kabul etmeyen vatansever subaylar bağımsızlık mücadelesini başlatmışlardır. Atatürk'ün liderliğinde başlayan Millî Mücadele, aynı zamanda basın açısından da önemli bir girişimin yaşanmasına yol açtı. Millî Mücadele'nin haklılığını duyurmak amacıyla basına büyük bir iş düştü. Ancak basının Millî Mücadele'ye yaklaşımının farklı olması İstanbul ve Anadolu basını şeklinde yol

ayrımına yol açtı. İstanbul basını daha çok padişah ve halife taraftarı bir yayın politikası ile hareket ederken Anadolu basını ise Millî Mücadele'nin sesi olmaya çalıştı (Girgin, 2001: 108).

Cumhuriyet'in kuruluşu ve sonrasında uzun bir süre basın ile ilgili yasalar çıkmamasına karşın Meclis hükümetince basını ilgilendiren önemli kararlar alındı. Bunlardan ilki sıkıyönetim ve basına yönelik sansürün kaldırılmasını ön gören 7 Ekim 1923 Bakanlar Kurulu Kararnamesi'dir. Bunun yanı sıra 1925'te kabul edilen ve 4 yıl devam eden Takrir-i Sükûn Kanunu'ndan dolayı yeni bir basın yasası çıkarılması gündeme geldi. Takrir-i Sükûn Kanunu ile hükümetin yetkisi arttığı için basın üzerinde denetim kurulmak istendi. Nitekim Atatürk döneminde iktidar ile basın sürekli olarak karşı karşıya geldi. Özellikle iktidarı eleştiren veya muhalefette bulunan basın faaliyetleri doğrudan olmasa bile dolaylı yönden hedef alındı. Özellikle inkılapların gerçekleştirildiği dönemlerde bu durumun daha çok yaşandığı söylenebilir. Örnek vermek gerekirse Hâkimiyet-i Milliye, Milliyet, Cumhuriyet gibi gazeteler iktidar yanlısı gazeteler olarak açık bir şekilde inkılapları desteklediler (Ayten, 2011: 44). Aynı zamanda Akşam ve Vakit gazeteleri de inkılapları desteklemekteydi. Vakit gazetesi Filip Efendi tarafından Tanzimat döneminde çıkarılmaya başladı (İnuğur, 1993: 249, 250). Bu bakımdan Milliyet ve Akşam gazetelerine göre en eski gazete olarak değerlendirilebilir. Ancak daha sonra kapanan gazete Cumhuriyet döneminde Ahmet Emin (Yalman) ve Asım Us tarafından kuruldu (Topuz, 1973: 123). Bunun yanı sıra Akşam gazetesi Birinci Dünya Savaşı'nın biteceği yıl Necmeddin Sadak tarafından çıkarıldı (Öztoprak, 1981: 27). Milliyet gazetesi ise Cumhuriyet döneminde Mahmut Soydan tarafından ortadan kalkan muhalif basının yerine kuruldu (Koloğlu, 2006: 118).

Bu bağlamda devletin geleceğini sağlam bir şekilde inşa etmek, rejimin ve inkılapların herkes tarafından kabul edilmesi yolunda adımlar atıldı. Öte yandan inkılapların sürekliliğinin sağlanması bakımından özellikle sosyal ve kültürel içerikli çalışmalara ağırlık verildi. Bütün girişimlerinde iktidar başarılı olmak için otoriter davranmak zorunda kaldı ve 1931 tarihli Basın Kanunu bu bakımından otoriter tavrın basına yansımaya neden oldu (Koç, 2006: 116). Çalışmamıza konu olan Milliyet, Vakit ve Akşam gazetelerinden hareketle 1928'den itibaren Harf İnkılabı ve onun

getirmiş olduğu yeni alfabeleri öğretme sürecinin nasıl yönetildiği açıklanmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda Atatürk'ün basına yönelik tutumu ve 1931 Basın Kanunu'nun İstanbul basınına yansıyan yönü ele alınmaya çalışılacaktır.

1. ATATÜRK DÖNEMİ ÖNCESİ EĞİTİM FAALİYETLERİ

1.1.Encümen-i Muallimin Cemiyeti (1908)

Encümen-i Muallimin Cemiyeti Osmanlı'nın son döneminde kurulmuş olan ilk öğretmen örgütlenmesi olarak bilinmektedir. Bu cemiyetin bir nevi sendika göreviyle çalışmalarda bulunduğu ve öğretmenlerin haklarını savunduğu görülmektedir. Vehbi Bey'in yazdıklarından Encümen-i Muallimin'in çok olumlu çalışmalar yaptığı söylenebilir. Cemiyet, öğretmen maaşlarına zam yapılmasını sağlamak, kıdem ehliyet listelerini düzenleyerek işlerin daha hızlı yol almasında etkin rol almaktaydı (Filiz, 2005: 10, 11). Konuyla ilgili olarak tarih öğretmeni Vehbi Bey, Meşrutiyetin ilanından sonra öğretmenlerin hakkını korumak amacıyla Encümen-i Muallim adında bir derneğin kurulduğunu ifade etmekteydi. Bu derneğin kuruluşunda yer alan önemli isimlerinden biri de Aydın'da görev yapan polis müdürü Fikri Bey idi. Bezm-i Âlem Valide Sultan okulunda bir toplantı yapılan seçimlerden sonra dernek başkanı olarak Emrullah Efendi seçildi ve ardından ikinci başkan sıfatı Sait Efendi'ye verildi. İsmail Hakkı Efendi de üçüncü başkan seçildi. Canik mutasarrıfı Servet Bey muhasebeci Vehbi Bey'de genel sekreter olarak görev aldı. Vehbi Bey, derneğin kuruluş amacını şu şekilde izah etmekteydi; Dersleri gruplara ayırmak ve öğretmenlerin maaşlarına gerekli zammın yapılmasını sağlamaktır. Çünkü öğretmenlerin maddi anlamda oldukça sıkıntı çektikleri belirtilmekteydi. Ayrıca görevinden ayrılan öğretmenlerin yerlerine derneğin fikri alınmadan yeni atamaların yapılmaması gerektiği de özellikle vurgulandı. Derneğin bu işte başarılı olduğu aktarılan bilgilerden anlaşılmaktadır (Akyüz, 1971: 115, 116). Ayrıca cemiyetin sadece yurtiçinde değil aynı zamanda yurtdışında da faaliyet göstermek amacıyla hareket ettiği bilinmektedir. Özellikle eğitim ile ilgili Avrupa'da yaşanan gelişmeleri yakından takip etmek ve buralarda eğitim adına yapılan gelişmelerin eğitim üzerindeki etkileri öğrenilmek istenmekteydi (Filiz, 2005: 11, 12).

1.2.Muhafaza-i Hukuk-u Muallimin Cemiyeti (1908)

Muhafaza-i Hukuk-u Muallimin Cemiyeti adından da anlaşılacağı üzere temel amacı dönemin koşulları gereği öğretmenlerin haklarının savunulmasıydı. Aynı zamanda herhangi bir yerde yasal olmayan bir durum olduğunda cemiyet harekete geçip durumu düzeltmeye çalışırdı. Bunun dışında cemiyetin bir diğer amacı halk arasında eğitimin yaygınlaşması için çalışmalar yapmak ve önemli gelişmelerin yaşanmasına ön ayak olmaktı. Bu cemiyetin başkanı Zeki Bey adında bir öğretmendi (Akyüz, 1970: 109, 110).

1.3.Cemiyet-i Muallimin (1908)

Cemiyet-i Muallimin ise daha önce kurulmuş olan Encümen-i Muallimin Cemiyeti ile Muhafaza-i Hukuk-u Muallimin Cemiyeti'nin birleşmesiyle kuruldu. Cemiyetin başkanlığına öğretmen Zeki Bey getirildi. Ancak 31 Mart olayıyla ilişkisi bulunduğu için Zeki Bey tutsak edildi. Zeki Bey'in tarihçi ve gazeteci Mizancı Murat ile ilişkisinin olduğu iddia edilmektedir. Dolayısıyla cemiyet kısa süre sonra dağıtılarak faaliyetleri sonlandırıldı (Yaşaroğlu, 1949: 8, 9).

Cemiyetin kuruluş amacı ile ilgili olarak Maarif Vekâleti' ne göndermiş olduğu mektupta Zeki Bey şu ifadelerde bulunmaktadır: Meşrutiyet'ten sonra eğitimin tüm yurda yayılmasını sağlamaya çalışmak ve bu alanda bakanlığa yardımcı olmaktır. Bunun dışında öğretmen derneğinin Avrupa'daki bazı bilim merkezleri ile temasta bulunarak eğitim faaliyetleri hakkında gerekli donanıma sahip olmaya çalışmaktadır. Zeki Bey, Avrupa'da bildiği kimi akademisyenleri derneğin fahri üyeliği yapma noktasında girişimde bulunmaktaydı. Dolayısıyla Zeki Bey, Avrupa'daki akademi dünyası ile kurduğu ilişki sayesinde ülkede bulunan akademisyenlerin Avrupa'da tanınmasına katkı sunacağı inancındaydı. Avrupa'daki Osmanlı bilim dünyasına yönelik ön yargının kırılacağı inancındaydı (Akyüz, 1970: 111).

1.4.Neşr-i Maarif ve Teavun-u Muallimin Cemiyeti (1909)

Başkanı Zeki Bey'in tutuklanması üzerine cemiyetin faaliyetleri durdurulmuş ve kısa bir süre sonra dağılmıştı. Bu cemiyet dağıldıktan sonra Eğitimi Yayma ve Öğretmenlerin Yardımlaşma Cemiyeti anlamına gelen cemiyet Neşr-i Maarif ve

Teavün-i Muallimin Cemiyeti yerine kurulmuştur. Öğretmen Ahmet Bey tarafından kurulan cemiyet yeteri kadar üye sahibi olamadığından dolayı kapandı (Filiz, 2005: 13).

1.5.Mahfel-i Muallimin Cemiyeti (1911)

Mahfel-i Muallimin Cemiyeti'nin kuruluş yılı Osmanlı Devleti'nin savaş yıllarına denk gelmektedir. Bu dönemde Osmanlı Devleti ile İtalya Devleti Kuzey Afrika toprakları (Trablusgarp) için çatışma halindeydi. Cemiyet, 1911 yılında Edirne'de kuruldu. Cemiyetin amacı halkın eğitilmesiydi. Bu bağlamda gece dersleri açmak, köylere öğretmen yetiştirmek, okuma-yazma seferberliğini gerçekleştirmek, ilmi, fenni, umumi dersler vererek halkın bilinçlenmesini sağlamaya çalıştı. Cemiyetin ayakta kalabilmesine önem verildiği için her üyeden 5 kuruş aylık aidat alınmaktaydı. Toplantıları genelde öğretmenler arasında sohbet tarzında gerçekleşmekteydi (Akyüz, 1970: 101).

1.6.Türk Ocakları

Türk Ocakları, Osmanlı Devleti'nin milliyetçilik akımından etkilenmesi sonucunda II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Türkleri bir arada tutmak ve düşünce birliği sağlamak amacıyla kuruldu. Türk Ocağı'nın resmen kuruluşu 25 Mart 1912'dir (Tunaya: 1984: 432) ve Ocağı'n ilk başkanı Ahmet Ferit'tir. Daha sonra başkanlığa Hamdullah Suphi (Tanrıöver) geçirildi (Başaran, 2017: 3). Millî Mücadele ve Cumhuriyetin ilk yıllarında oldukça önemli faaliyetlerde bulundu ve cumhuriyet ideolojisinin yerleşmesinde aktif bir rol üstlendi. Siyasi birlikten ziyade Türkler arasında kültürel birliği sağlamaya yönelik çalışmalarıyla programlanan Türk Ocağı kuruluş amacını şöyle ilan etmekteydi: *“Türklerin milli terbiyesi ile ilmi, iktisadi ve içtimai seviyelerinin yükseltilmesine böylece Türk ırk ve dilinin gelişmesine hizmet için çalışmaktır.”* Daha sonra yine aynı şekilde Ocağı'n 1918'deki kuruluş amacı kısaca: *“Türklerin harsi birliğine ve medeni kemaline çalışmak”* olarak ifade edilmekteydi (Üstel, 2010: 104). Bu ifadelerden asıl amacın ortak bir kültür birliğinden hareketle medeniyetler seviyesini yakalamak olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda 1912 tarihli nizamnamede: *“Cemiyetin maksadı, Akvâm-ı İslamiyenin bir rüknü mühimi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin terakki ve ilasıyla Türk*

ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır.” (Türk Ocağı’nın Nizamname-i Esası ve Dâhilîsi, 1912: 75) şeklinde ifadelere yer verilmektedir. Görüldüğü gibi Ocağı’nın en önemli görevinin ne şekilde olduğu belirtilerek aslında Ocağı’nın çalışma prensiplerinin bu doğrultuda dizayn edileceği düşüncesi paylaşılmaktaydı. Bir diğer önemli mesele ise Ocağı’nın bunu nasıl gerçekleştirmesi gerektiği nizamnamenin 3. maddesinde şu şekilde ifade edilmekteydi; fiziki ortam oluşturularak ilmi faaliyetler düzenlenecek ve yayın yapılacaktır. Buradan hareketle ocakların siyasi bir oluşum olmadığı, kültürel faaliyetlerin uygulanacağı bir organizasyon oldukları belirtilmektedir.

Türk Ocağı’nın kültürel faaliyetlerde bulunduğu ve eğitim alanında önemli işler yaptığı görülmektedir. İlk etapta çeşitli dillerde yazılan 1250 kitabın bulunduğu kütüphane kuruldu. Bu sayı Cumhuriyet döneminde 40.000 cilde ulaştı. Böylece Türkiye’de okumaya yönelik önemli adımlar gerçekleştirilmeye çalışıldı. Ayrıca Ocağa Türkiye’den ve Avrupa’dan ve Türk Dünyası’ndan yayınlanan bazı gazete ve dergilerin de devamlı gelmesi sağlandı (Sarınay, 1993: 136). Ayrıca Ocak, taşradan gelen fakir, yoksul öğrencilere ciddi anlamda destek olmaktaydı. Her yıl 30-35 genç çeşitli okullara yerleştirildi ve maddi anlamda yardımlar yapıldı (Sarınay, 1993: 136, 137).

1.7.Millî Mücadele Döneminde Öğretmen Faaliyetleri ve Öğretmen Cemiyetleri

Topyekûn bir mücadelenin verildiği bu dönemde öğretmenlerde üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmek amacıyla canla başla çalışmışlardı. Milli davanın haklılığını duyurmak amacıyla yapılan mitingler ve protesto gösterilerinde bulunarak halkı milli kurtuluş ve bağımsızlık yolunda örgütleyerek bilinçli bir şekilde hareket etmelerinde aktif rol oynadılar. Kimi yerlerde illerde öğretmenlerin bazıları halkın güvenliğini sağlamak amacıyla nöbet dahi tutmaktaydı. Öte taraftan gün içerisinde de eğitim faaliyetlerine kaldıkları yerden devam etmekteydiler (Akyüz, 2004: 289, 290).

Millî Mücadele dönemi oldukça sıkıntılı bir dönem olarak ifade edilebilir. Ölüm kalım savaşının yoğun bir şekilde yaşandığı ve Türk halkının varını yoğunu ortaya koyduğu amansız bir mücadele örneği olması bakımından önemlidir. Her ne

kadar savaş ortamı olsa dahi eğitim ile ilgili konular arka plana atılmamış gerekenler yapıldı ve 2 Mayıs 1920’de Eğitim Bakanlığı kuruldu (Akyüz, 2004: 396).

Ayrıca Kuvâ-yı Milliye birlikleri ile birlikte bulundukları bölgelerde silahlaltına işgalcilere karşı mücadele ettikleri ve aynı ordu safına katılıp mücadelelerini daha aktif bir şekilde getirerek gönüllü asker olarak çatıştılar. Ancak eğitiminin aksamaması adına bir takım önemler alınarak öğretmenleri yalnızca öğretmenlik görevlerini icra etmeleri amacıyla Birinci TBMM 7 Mart 1921 tarihli bir kanunla, medreseye üye olanların, öğretmenlerin ve öğrencilerin askerliğini erteleyen ve ayrıca silah altında bulunan öğretmenlerin ise öğretmenlik vazifesini yerine getirmesine karar verildi (Klavuz, 2011: 356). Bu kararın alınmasının en önemli sebebi halkın eğitimden geç kalmaması ve okulların açık kalması amacıyla olduğu muhakkaktır. Bu durumu dönemin Trabzon Mebusu Hüsrev Bey’de dile getirerek özellikle öğretmen ihtiyacı için yapılması gerektiğini vurguladı (TBMM Zabıt Cerideleri, 1945: 445). Görüldüğü gibi dönemin milletvekilleri de meclisle aynı görüşü paylaşarak eğitimin ne kadar önemli olduğu ve savaş olsa dahi aksatılmaması gerektiği inancındaydılar.

1.7.1. Öğretmen Cemiyetleri ve Faaliyetleri

Millî Mücadele Dönemi’nde “*Türk Cemiyeti Hayriyesi*” ismiyle bilinen yardım kuruluşunda öğretmenlerin Millî Mücadele’ye destek vermelerinin yanı sıra eğitimde seferberlik ilan ettikleri anlaşılmaktadır. Yaptıkları yayın faaliyetleriyle ve diğer ilmi teşebbüsler sayesinde halkın Millî Mücadele’ye katılmalarını sağladılar (Klavuz, 2011: 357). Bunun yanı sıra eğitim alanında faaliyetlerini yoğunlaştırmak amacıyla öğretmenler farklı çalışmalar içerisinde bulundu. Özellikle hem eğitim faaliyetleri hem de Millî Mücadele faaliyetlerinin birlikte yürütüldüğü bu kuruluşlara bir yenisi daha eklendi. Bu kuruluş “*Muaalime ve Muallim Cemiyeti*”ydi. Temmuz 1920’de Hacı Bayram Veli Camisi’nde geniş çaplı bir programla bakanların da yer aldığı mevlit töreniyle eğitim faaliyetlerine kaldıkları yerden devam mesajını vererek aynı zamanda Milli Mücadele’ye olan sadakatlerini de göstermiş oluyorlardı. Bu kuruluş 7 Mayıs 1921 yılında “*Muallime ve Muallimler Birliği*” adını alarak bakanlığın da desteğini alarak faaliyetlerinde ve çalışmalarına meşru bir zemin hazırlayarak geniş bir yapılanma mücadelesine giriştiler (Ergün, 1982: 16). Bu

değerlendirmeden hareketle cemiyetler -öğretmen cemiyetleri- ile Maarif Bakanlığı arasında işbirliğine dayanan bir dayanışma örneği sergiledi.

1.7.2. Millî Mücadele Döneminde Öğretmen Okulları Sorunları ve Öğrenci Faaliyetleri

Millî Mücadele döneminde okul sayılarına bakıldığında oldukça ilginç bir tablo ortaya çıkmaktadır. Özellikle 1921 yılının sonlarına gelindiğinde ayakta kalmayı başaran okul sayısının 14 olduğu ve öğrenci sayısının ise 900 olarak tespit edilmektedir (Göldaş, 1981: 195). Bu konu ile ilgili olarak mecliste konuşmaların yaşandığı ve eğitim sorununa çözüm üretmek adına meclis kürsüne çıkan mebusların tartıştığı bilinmektedir. Bu bağlamda Karesi Mebusu Vehbi Bey, şu kıyaslama ile konuya açıklık getirmeye çalışmaktaydı; *“ülkemizde ibretlik bir durum yaşanmaktadır. Bir ilçede yüz tane gayrimüslim evi varsa buna karşılık bin beş yüz ile on bin civarında Müslüman hanesi bulunmaktadır. Gayrimüslimlerin gayet düzenli çocuk bahçeleri, ilkokul, ortaokul ve üniversitede eğitim görmüş öğretmenleri vardır. Halbuki altmış bin kişilik koca bir şehirde toplumu eğitecek bir Müslüman okulu dahi yoktur”* (TBMM Zabıt Cerideleri, 1981: 283). Bunun yanı sıra Anadolu okulları ve öğretmenleri üzerinde üç önemli faktörün varlığından bahsedilebilir. Bu bağlamda Ankara ve İstanbul Hükümetleri dışında bir de Yunan işgalindeki bölgelerde faaliyet gösteren Anadolu Eğitim Müdürlükleri, eğitim meselelerine müdahale etmekteydi. Dolayısıyla Yunan işgalinin yaşandığı bölgelerde Yunan baskıları neticesinde Yunancanın zorunlu eğitim dili olması gündeme gelmekteydi. Bu duruma karşı milli bir duruş sergileyen okullar özellikle 1921-1922 yılları arasında eğitim faaliyetlerine ara vermek zorunda kaldı. Bu sebepten dolayı direniş gösteren eğitimcilerin ve yöneticilerin Yunanlılar tarafından öldürülmesi üzerine milliyetçilik duygusu ile hareket eden vatandaşların eğitim-öğretim kurumları aracılığıyla vatanseverlik duygularının en yoğun yaşandığı ve bağımsızlık isteğinin en etkili olduğu yerler oldu (Su, 1981: 236).

Millî Mücadele döneminde yabancı araştırmacıların ilgi odağı olan Anadolu ve Anadolu’ya ait araştırmalar oldukça fazladır. Örneğin Madame Gaulis adındaki Fransız gazeteci o döneme ait izlenimlerini *“İlkokul çocuklarının milliyetçiler (Kemalistler) gibi giyindiklerini, kendisine coşkuyla yurt sevgisiyle ilgili şiirler*

okuduklarını” aktararak bağımsızlık duygusuyla hareket eden Anadolu insanının nasıl bir atmosfere sahip olduğuna işaret etmekteydi. Benzer şekilde yine bir diğer Fransız yazar ve araştırmacı aynı zamanda Türk dostu kimliğiyle bilinen Jean Schliklin 1922 yılında Paris’te yayınladığı bir çalışmasında Anadolu’nun bazı bölgelerini gezerken şahit olduğu durumları kaleme aldı. Gezisi esnasında Kastamonu’da bulunan Schliklin’in kaleme aldığı şu değerlendirmeler oldukça dikkat çekicidir: “Buradaki ilkokul çağındaki çocukların hep bir ağızdan koro şeklinde var güçleri ile heyecanlı yurtseverlik temalı şiirler okuyarak kahramanlarına armağan ettiklerini ve bunu adeta göstermeye çalışıyorlardı”(Akyüz, 1988: 198) devamında ise “Yurtseverlik duygusunun okullardaki çocuklar tarafından benimsendiğini ve bağımsızlığına bu kadar bağlı bir milletin çocukları şüphesiz mucizeler yaratacaktır” (Akyüz, 1988: 198) diyerek bağımsızlığa inanmış bir halkın çocuklarının gözlerindeki mücadele azmini görmüştü ve okulların yurt savunmasında çok önemli merkezler olduğuna işaret etmekteydi.

1.8.Maarif Vekâleti ve Faaliyetleri

Osmanlı Devleti, Batı karşısında düştüğü durumdan kurtulmak amacıyla bir dizi yeniliklerle çıkmak istedi. Özellikle yenilgilerin askeri alandaki yetersizliğe bağlanması devleti daha çok bu alanda yeniliklere itmekteydi. Bu doğrultuda askeri okulların yaygınlaşması için önemli faaliyetler yapıldı. Ancak XIX. yüzyılın başlarından itibaren eğitimin diğer alanlarda da yaygınlaşması düşünüldü ve bu uğurda düzenlemeler yapıldı. Böylece eğitim ve öğretim giderek devlet politikası haline getirildi. Bu bağlamda bir Maarif Vekaleti’nin kurulması ile eğitimin daha sistemli bir şekilde denetlenmesi amaçlandı. Nitekim Türkiye’nin savaş halinde olması Maarif Vekaleti’nin kurulmasını geciktirdi (Sarı, 2013: 170). Nihayetinde 2 Mayıs 1920’de Maarif Vekâleti kuruldu. Eğitim ile ilgili olarak yapılması gerekenler meclis kürsüsünde şöyle ifade edilmekteydi: “Eğitimdeki amacın çocuklara verilecek eğitimi bütün yönleri ile dini ve milli bir çizgide gerçekleştirerek çocukları hayat mücadelesine hazırlamak gerekir. Ayrıca çocukların kendi ayakları üzerinde durarak başarılı olmaları sağlanmalıdır. Çocukların kendine inanarak bir fikir ve bilinç düzeyine erişmelerine yardımcı olmak önemlidir. Bütün okulların bilimsel ve modern bir temel üzerine inşa edilerek programlarını yeniden düzenlenmek için çaba sarf

etmeliyiz. Milli değerlere göre ders kitapları yeniden yazılmalıdır. Doğu ve Batı'daki bilimsel çalışmaların Türkçeye çevrilerek çocuklarımızın faydalanmasını sağlamalıyız" (Özalp, 1977: 29, 30). Buradan hareketle Türk eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesi mesajları verilmekteydi. Bilimin ve tekniğin oldukça önemli araç olduğu vurgusu yapıldı. Ayrıca bütün bunlar yapılırken milli değerlerin de unutulmaması gerektiği ısrarla belirtildi. Görüldüğü gibi her ne kadar savaş ortamı olsa bile eğitim ile ilgili sorunlar dikkate değer oldu. Bununla birlikte milli bilincin geliştirilmesinin amaçlandığı muhakkaktır.

Maarif Vekili Rıza Nur'un meclis kürsüsünde okuduğu hükmet programında özellikle şu hususlar üzerinde duruldu: *"Maarif işlerindeki gayemiz çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her manasıyla dini ve milli hale koymak"* tır. Ayrıca halkın da taleplerinin bu yönde olduğu ve namaz kılmayan veya kıldırmayan öğretmenlerin bulunduğu okullara velilerin çocuklarını göndermediğini dönemin İzmit Mebusu olan Abdullah Efendi ifade etmektedir. Aynı zamanda dinden dolayı para yardımının yapılmadığını iddia etmektedir (TBMM Zabıt Cerideleri, 1920: 541). Buna karşılık Maarif Vekili Rıza Nur söz alarak bu durumda suçun öğretmenlerde olmadığını ifade ederek asıl suçluların imamlar olduğunu sert bir şekilde söylemekteydi. Bu sebepten mecliste tartışma çıkmış ve vekillerin ses tonlarında değişiklikler oldu. Ayrıca hükümetin bu noktada kusurlu olmadığını belirten Rıza Nur'un bu söylemine karşılık Karesi Mebusu Hasan Basri Bey ise konuya farklı bir boyutla bakarak; halkın eğitime olan güveninin kalmamasını dini eğitimden uzaklaşmasına bağlamaktadır (TBMM Zabıt Cerideleri, 1921: 191).

Bir diğer önemli sorun Millî Mücadele esnasında cephede çarpışanların öğretmenlerden oluşmasıydı. Hatta Sivas ve Erzurum Kongrelerine katılanlar arasında öğretmenler de vardı. Ayrıca BMM'nin ilk döneminde 337 vekilden 24'ü öğretmendi (Selek, 2000: 283). Öğretmenlerin eğitim ile ilgilenmeleri hem de cepheye gönderilmemesi üzerine dönemin Antalya Mebusu Rasih Efendi ve Oltu Mebusu Yasin Bey konuya çözüm bulmak amacıyla meclise *"Muallim ve talebelerin askerlikten tecili"* adlı önergeyi verdiler. Bu teklifin karşısında Karesi Mebusu Vehbi Bey düşmanla savaşıldığı gibi cehaletle de savaşılması gerektiğini vurguladı (TBMM Zabıt Cerideleri, 1920: 27, 28). Bu bağlamda dönemin basını incelendiğinde eğitim politikası ile ilgili olarak farklı yorumları görmek mümkündür. Özellikle Milli

Mücadele'nin ilk yıllarında kurulmuş olan ve aynı zamanda Milli Mücadele'nin haklılığını basın aracılığıyla duyurmaya çalışan Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin konuya oldukça hassas yaklaştığını görmekteyiz. Hâkimiyet-i Milliye gazetesi bu dönemin eğitim anlayışına yön vermiş olduğu kişilere yönelik yapmış olduğu anket oldukça dikkat çekicidir. Aynı zamanda Türk eğitim anlayışında eksikliklerin olduğu ve eksikliklerin şunlardan oluştuğu bilgisi paylaşılmaktaydı. Türk eğitiminin en önemli eksiklikleri: Muallim, Ücret, Genel eğitim yasası, Eğitim teşkilatı, Eğitim politikası, kurallar ve sistemli bir eğitim modeli şeklinde sıralanmaktaydı (Ergün, 1982: 31, 32).

Bu konuyla ilgili olarak daha sağlam bilgiler toplamak amacıyla Ankara'da kurulan Milli Eğitim Merkez Örgütü 'nünde katkısıyla Bakanlık, okulların ve öğretmenlerin mevcut durumları hakkında çalışma yapılmasını istedi. Ancak burada önemli mesele var ki o da; iletişim noktasında büyük problemlerin yaşanmış olmasıdır. Bu döneme ait bazı sayısal veriler konunun kapsamı açısından oldukça önemlidir. Ankara özelinde yapılan araştırmada tüm il ve sancaklarda 2345 ilkokul olmasına karşın 581 okulda eğitim verilmemektedir. Ayrıca ilkokullarda 3061 öğretmen bulunmakla beraber sadece 875 öğretmenin tahsili vardır. Bunun yanı sıra orta öğretimde 28 sultan 50-60 arası idadi ve 18 tane öğretmen okulu mevcuttur. Anadolu köylerinin savaş döneminde %98'inde okul yoktur (Başgöz, 2005: 55).

Mecliste eğitim ile ilgili olarak çok sert ve ciddi tartışmalar yaşandı. Sakarya Savaşı'ndan bir ay önce kongre düzenlendi ve Birinci Heyet-i İlmiye toplantısında eğitim konusu tüm yönleriyle ele alındı. Sorunlara çözüm üretmek adına formüller üretildi. Bu minvalde yapılan toplantılar aşağıda açıklanmaya çalışılacaktır (Tanili, 2004: 53).

1.9.Maarif Kongresi (16-21 Temmuz 1921)

16-21 Temmuz tarihleri arasında toplanan Maarif Kongresi, eğitim ile ilgili önemli kararları aldı. Yunan saldırısı neticesinde Sakarya nehrine doğru çekilmek zorunda kalan Türk ordusu bu sıkıntılara rağmen kongreyi topladı. Dolayısıyla kongrenin böyle bir durumda toplanması eğitim konusundaki hassasiyeti göstermektedir (Gül, 2018: 512).

İlk dönem TBMM’de sırasıyla Maarif Vekâleti görevini üstlenen Bakanlar Rıza Nur, Hamdullah Suphi, Mehmet Vehbi ve İsmail Sefa Bey’lerdir. Her bir Bakan eğitim-öğretim noktasında yeniliklere açık ve çağdaş eğitim modelini oluşturmaya çalıştı. Eğitim-öğretimin yeniden yapılandırılması ve teşkilatlanması noktasında görevde bulunan Bakanlar oldukça çaba sarf etti.

Maarif Vekâleti okulların açık tutulmasını ve eğitim normal düzeyde devam etmesini istemekteydi. Mustafa Kemal Paşa, konuyla yakından ilgilendi ve gerekli gördüğü noktalarda müdahale etti. Bu bağlamda öğretmenlerin rolü ve önemi noktasında konuya yaklaşan Paşa, en önemli gördüğü konu yeteri düzeyde öğretmenlerin yetiştirilmesi ve eğitim-öğretimin sorunlarını çözmek amacıyla “Maarif Kongresi”nin toplanmasıydı. Cephe gerisi de en az savaş meydanı kadar önemli görüldü ve bu noktada öğretmenlerin milli bir ruh yetiştirmesi aynı zamanda eğitimin-öğretimin kendini yenileyebilmesi istenmekteydi (Kapluhan, 2014: 125).

Kongrenin toplanma amacı genel olarak ilk ve ortaöğretim kademelerinde yapılması düşünülen program ve bu programların nasıl uygulanacağı üzerinde yoğunlaştı. Mustafa Kemal Paşa, eğitim için harcanan çabanın gelecek nesillerin daha iyi yetişmesi adına oldukça önemli olduğunu vurguladı. Ancak bu çabanın yeterli olmadığını daha çok gayret sarf ederek ve daha iyi bir eğitim programı ile gelecek nesillere sağlam bir alt yapının hazırlanması arzulandı. Özellikle eğitimin sadeleştirilmesi, millileştirilmesi ve uygulamalı hale getirilmesi aynı zamanda yörelere göre çeşitlendirilmesi dile getirildi. Maarif Kongresine yurdun her tarafından 250’den fazla erkek ve kadın eğitimci katıldı (Kapluhan, 2014: 125).

Maarif Kongresi’ne katılım genel olarak eğitim ile ilgili kişi, kurum ve kuruluşlar tarafından yapıldı (Tonguç, 1946: 213). Bunun yanı sıra dönemin basını incelendiğinde konuyla ilgili olarak özellikle kongreye kimlerin katıldığı konusu değişik rivayetlerle ele alınmaktaydı (Yenigün, 14 Temmuz 1921: 1). Nihayetinde kongreye tam olarak kimlerin katıldığı ile ilgili olarak kesin bir bilginin olmadığı anlaşılmaktadır. Kongre’nin açılış konuşmasını cepheden gelerek Mustafa Kemal Paşa yaptı. Konuyla ilgili olarak Hakimiyet-i Milliye gazetesi Mustafa Kemal Paşa’nın hem cephede hem de eğitimde çalışmalar yaptığını vurgulamaktadır (Hâkimiyet-i Milliye, 18 Temmuz 1921: 1).

Mustafa Kemal Paşa, kongre açılış konuşmasında eğitimin önemi üzerinde durdu ve bunu başaracak olanların ise öğretmenlerin olacağına işaret etti. Önceki idarelerin ihmalkarlığı yüzünden eğitim noktasında yaşanan eksikliklerin giderilmesi için büyük gayretler sarf etmek gerektiğini dile getirdi (Kaplukan, 2014: 125). Milli geçmişimizle bağlantısı olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen etkilerden tamamen uzak olmak amaçlandı. Bunun yanı sıra milli karakter yapısına ve tarihi geçmişe uygun bir kültürden bahsedildi. Çünkü milli kültürümüzün yükselişinin ancak böyle bir kültür ile temin olunacağını ifade etti (Kaplukan, 2014: 125, 126). Mustafa Kemal Paşa, bu kongreyi Türk eğitim tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı, milli ve çağdaş bir eğitim modelinin mesajı olarak yorumlamaktaydı.

Eğitim anlayışının ele alındığı kongrede özgün bir kültür yaratmanın yanı sıra akla, bilime ve milli değerlere önem vermek gerektiği vurgulandı. Eğitimde reform niteliğinde alınan kararlarda özellikle okur-yazar oranını arttırmaya yönelik çalışmaların olduğu görülmektedir. Bu bağlamda 4 yıl süren ilkokulun 5 yıl olması kararlaştırıldı. Bunun yanı sıra gereksiz derslerin müfredattan çıkarılması, halkın ihtiyaçlarını karşılayabilecek derslerin okutulması noktasında özellikle dil, din ve matematik gibi derslere önceliğin verilmesi kararlaştırıldı. Ayrıca kız öğrenciler için de günlük hayatı kolaylaştıracak aynı zamanda yeteneklerine göre dersler okutulacaktı (Milli Eğitim Şuraları, 1995: 6).

Kongrenin devam eden sonraki günlerinde de eğitim üzerine ciddi çalışmalar masaya yatırıldı. Eğitimin sadeleştirilmesi ve pratik derslerin olması aynı zamanda bölgelere yönelik farklı hale getirilmesi vurgulandı. Eğitim Bakanı H. Suphi Bey: *“Eğitim politikamız, halkın temelini oluşturan; çalışan, işçi ve çiftçilerin her şeyden önce göz önünde tutulmasına ve yeni yolun bu ilkeye göre şekillenmesine bağlıdır. Anadolu yine bir sanat merkezi olacaktır. Halkın geçim kaynaklarını artıracak ve ıslah edecek teknik bilgileri vermek ise amaç olmalıdır”* (Ergün, 1997: 8) şeklinde vurgulayarak eğitim ile birlikte pratik bilgilerin verileceğine işaret etmekteydi. Ayrıca eğitimin sadece okuma-yazma olmadığını gündelik hayatta oldukça önemli olduğunun mesajını vermektedir.

Kongrenin en önemli konuları arasında okulların sayısı, binalar, öğretmenler, öğrenciler, okul türleri vb. konularda sayısal veriler ve nitelikler yer almaktaydı (Kaplukan, 2014: 129). Kongrenin gündemi genel olarak iki ana başlık üzerinde

şekillendi. Birincisi ilkokulların programları ve öğretim süreleri, ikincisi ortaöğretim program ve süreleriydi. Kongrenin açılışıyla ilgili olarak dönemin en önemli basın-yayın organı olan Hâkimiyet-i Milliye gazetesi, okuyucularıyla şu haberi paylaşma gereği duydu: *“Atatürk, o esnada Yunan saldırılarının bu üçüncüsü karşısında öğretmen ordusunun gelecek göreviyle meşgul bulunuyor. Dolayısıyla bu durum Türk tarihinin önemli anılarından biri olacaktır. Kaldı ki, dünya tarihinde de eşine az rastlanır bir örnektir”* (Hâkimiyet-i Milliye, 17 Temmuz 1921: 1).

Dönemin Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi'nin önderliğinde Ankara'da 16 Temmuz 1921'de gerçekleştirilen öğretmenler toplantısına 180 kişi katıldı. Ancak ilerleyen zamanda ülkenin dört tarafından büyük ilgi ile katılım oldu ve 250'den oluşan kadın ve erkek öğretmenlerle birlikte okul müdürleri, eğitim bakanlığından uzmanların katılımıyla eğitim sorunları masaya yatırıldı. Bu bağlamda Ankara'da toplanılan Maarif Kongresi ülke çapında büyük ilgi görmüş hatta İstanbul Öğretmenler Birliği bir telgraf çekerek kongrenin toplanılmasından memnuniyet duyduklarını bildirmişti. Bu dönemin şartları düşünüldüğünde İstanbul'dan gelen telgrafın Ankara'ya ve Anadolu'ya oldukça önemli destek sağladığı düşünülmektedir. Ayrıca İstanbul ve Anadolu'daki öğretmenlerin bağımsızlık ve milli davaya olan inançları tamdı. İstanbul öğretmenleri desteklerini verdiklerine dair bildir gönderdiği anlaşılmaktadır (İstanbul Muallimler Birliği'nin Tarihçesi, 1949: 4).

1.10. Birinci Heyet-i İlmiye ve Çalışmaları

Birinci Heyet-i İlmiyenin çalışmaları 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 yılları arasında gerçekleştirildi. Askeri zaferlerin sona ermesi üzerine eğitim sisteminin yeniden ele alındığı, aynı zamanda önemli reformların gerçekleştirilmesi amacıyla yapıldı (Öz, 2014: 130). Birinci Heyet-i İlmiyenin çalışmalarına bakıldığında Türk Eğitim Tarihi açısından oldukça önemli ve ilk sistemli çalışma olduğu anlaşılır. Maarif Vekili İsmail Sefa (Özler) Bey başkanlığında Ankara'da toplanana heyete birçok saygın eğitimci katıldı. Özellikle Bakanlık bünyesinde çalışan genel müdürler, uzmanlar, profesörler, yüksekokul sorumluları ve çeşitli kademedeki eğitim kurumlarının temsilcileri de katılım sağladı (Gül, 2018: 514). Sefa Bey, heyetin vereceği kararların çok önemli olduğunu ve eğitim tarihinin bu program üzerine

şekilleneceğini ifade ederek gelecek nesillerin yetişmesi için oluşturulan programın önemine işaret etmekteydi.

Eğitim sisteminin daha etkin ve uygulanabilirliği açısından, aynı zamanda denetlenebilirliğinin sağlam temeller üzerine oturtulması amacıyla önemli görev dağılımları yapıldı. Yüksek Tedrisat Müdürü Şefik Bey, çalışmaların daha sağlıklı yürüyebilmesi amacıyla altı encümen oluşturulmasını teklif etti. Aslında bu encümenler Maarif Vekâlet'ine bağlı olacak ve denetimlerini o şekilde gerçekleştireceklerdi (Gül, 2018: 514). Daha sonraki süreçte encümenlerin raporları önemli görüldü ve bu raporlar kanun haline getirilerek bakanlığa iletili. Bakanlığa sunulan teklifte raporların eğitim ile ilgili görüşleri iki bölüm şeklinde belirtildi. Teklifin ilk maddesi bütçe ile ilgili maddeleri içermekteydi. Öğretmenlerin eğitim konusundaki giderlerinin Maarif Vekâleti tarafından karşılanması karara bağlandı (Gül, 2018: 514).

Raporun ikinci bölümü daha kapsamlı ve eğitim ile ilgili önemli sorunlar ele alındı. Bu bölümde “Okullar ve Eğitim” başlığı adı altında sorunlar irdelenmeye çalışıldı. Ders verecek öğretmenlerin ya erkek öğretmen okulundan ya da kız öğretmen okulundan mezun olmaları gerekmekteydi. Bu öğretmenler için pedagoji kurlarının açılması ve başarılı olmaları halinde atamalarının yapılması planlandı. Bunun yanı sıra öğretmen sayısı yeterli olmayan illerde, il ilköğretim meclislerinin yapacakları sınavlarda öğretmenlerin seçilmesini sağlamak amaçlandı. Ekonomik olarak öğretmenlerin durumları göz önüne alındı ve ilk başladıklarında bin lira şeklinde bir ödeminin yapılması aynı zamanda her sene artışın yapılması kararlaştırıldı. Bunlara ek olarak öğretmenlere ulaşım noktasında kolaylıkların sağlanması, tarla ve bahçe verilmesi, rahatsız olmaları durumunda maaşlarının kesilmemesi, evli öğretmenlere ek yardımın yapılması, lojmanların yapılması ve yurt probleminin halledilmesi gibi önemli konular ele alındı. Ayrıca eğitimin kesintisiz bir şekilde devam edilmesi amacıyla çözümler üretildi (Gül, 2018: 514, 515).

Sonuç olarak birinci Heyet-i İlmiye'nin aldığı kararlar genel olarak öğretmen sorunlarına yönelikti. Burada dikkati çeken en önemli husus, eğitimin başı olan öğretmenlerin özlük haklarının korunması ve buna yönelik iyileştirmelerin sağlanmasıdır. Dolayısıyla öğretmenlerle ilgili önemli tekliflerin hazırlanarak Bakanlığa sunulması ve dikkatleri o tarafa çekmek oldukça önemlidir.

2. CUMHURİYET’İN İLK ÇEYREĞİNDE OKUMA-YAZMA SEFERBERLİĞİ

2.1.Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte birçok alanda inkılaplar yapılamaya başlandı. Başta rejim olmak üzere, toplumsal kurumların eski ile olan bağlarının koparılması ve yerine yeni kurumların oluşturulmaya başlanmasıyla revizyonist bir sürece girildi. Bu noktada eğitim çağdaş ve modern toplum yaratma modelinin ilk basamağı olarak kabul edilmekteydi (Baran, 2010: 20).

Yeni devlet asıl kurtuluşun çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmakla sağlanacağı düşünülmekteydi. Çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak için iyi eğitim modeli şarttı. Pozitif bilimler, modern eğitimin en önemli paradigması olarak görüldü ve bu yolda zaman kaybetmeden ilerlemenin yöntemi belirlendi. Özellikle Mustafa Kemal Paşa, bu noktada oldukça yoğun bir çaba sarf ederek, bilimin kalkınmadaki rolü üzerinde durdu (Bozaslan ve Çokoğulları, 2015: 318).

Cumhuriyet’in kuruluşuyla birlikte, eğitim konusunda önemli adımların atılması kararlaştırıldı ve bu uğurda ıslahat çalışmaları yapıldı. Ayrıca fizibilite çalışması yapılarak bu dönemde okul, öğretmen ve öğrenci sayısı hakkında bazı veriler toplandı (Filiz, 2015: 38). Buna göre;

Tablo 1. Cumhuriyet’in ilk yıllarında okul, öğretmen ve öğrenci sayısını.

Okullar	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Kız Öğrenci	Erkek Öğrenci	Toplam
İlkokul	4894	10238	62054	279887	341941
Ortaokul	72	796	1182	3913	5095
Lise	23	513	311	930	1241
Meslek Okulu	44	258	-	4019	4019
Yüksekokul ve Üniversite	9	307	285	2634	2994

Tablodan anlaşıldığı kadarıyla, okullaşma ve öğretmen sayısı en fazla İlkokul’daydı. Buna mukabil Yüksekokul ve Üniversite oldukça azdı ve Meslek

okullarında kız öğrenci yoktu. Cumhuriyet'in ilk dönemindeki bu sayılar Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitime bakış açısıyla ve yaptığı çalışmalarla gelişme gösterecektir.

2.2. Atatürk'ün Eğitim Felsefesi

Atatürk'ün eğitim konusuna yaklaşımının olumlu yönde olduğu ve Milli Mücadele sürecinde eğitimin aksamaması için çalışmalar yaptığına değindik. Bunun yanı sıra kendisini öğretmen olarak gördüğü ve bu durumu dile getirmekten imtina etmediği bilinmektedir. O'nun hakkında bir şiir kaleme alan şair Behçet Kemal Çağlar'ın, Atatürk, tarafından eleştiriye tabi tutulduğu iddia edilmektedir. Bu eleştirinin temel sebebi ise şiirde Atatürk'ün öğretmen kişiliğinden bahsedilmediği ve Atatürk'ün kendisini milletin öğretmeni olarak gördüğü vurgulanmaktadır (Sönmez, 2002: 307). Atatürk'ün böyle bir diyalogunun olup olmadığı konusunda net fikrimiz yok ancak yaptığı reformlarla, hayatının sonuna kadar eğitim ve öğretime önem veren Atatürk, milletin çağdaş medeniyetler seviyesine yükselmesini ve ilmin ışığında gelişmesini arzulamaktaydı.

Atatürk, Türk milletinin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısında yapmış olduğu değişikliklerle eğitim sorununa daha radikal çözümler üretti. Türk milletinin eğitim noktasında gelişme gösterememesinin temel nedenlerini araştırdı ve bu durumu düzeltmeye yönelik çözümler bulmaya çalıştı. Atatürk'ün eğitim felsefesinin ana eksenini, eğitimde birliğin sağlanması ve merkezi eğitiminin oluşturulması noktasında şekillendi. Bu bağlamda ilk adım eğitimde birliğin sağlanması adına 3 Mart 1924'te çıkarılan Tevhid-i Tedrisat kanunuyla atıldı. Eğitim, Maarif Vekâleti bünyesine alındı ve laik bir eğitim modelinin temelleri atıldı (Büyükdüvenci, 2019: 465).

Atatürk, insan yetiştirmenin önemini farkında olarak sistemin merkezine insanı yerleştirdi. "Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir" diyerek milletlerin özgürlük ve bağımsızlıklarını ancak iyi bir eğitimle elde edebileceklerini söylemekteydi. Eğitimin önemini şöyle ifade etmekteydi; *"Eğitimdir ki, bir milleti ya özgür, bağımsız, büyük ve yüksek bir toplum olarak yaşatır, ya da esirlik ve yoksulluğa terk eder"* (Sönmez, 2002: 309). Atatürk'ün eğitim ile gerçekleştirmek istediği veya eğitime yüklemiş olduğu misyonun bir diğer özelliği de çalışkan ve üretken bir nesil yetiştirmekti. Bu bağlamda Atatürk'e göre eğitimin amacı, geleceğin toplumunu

yetiştirmek ve modern, laik, özgürce düşünen yeni bir toplum inşa etmektir. Aynı zamanda eğitimin milli ve toplumsal beraberliğe katkı sağlaması ve çağdaş bir toplum yaratarak medeniyetler seviyesine çıkarması arzulanmaktaydı. İlerlemeci ve sürekli kendini yenileyen bir toplum yaratmanın yolunun eğitimden geçtiğini düşünen Atatürk, faaliyetlerini bu anlayış üzere şekillendirdi. Özetle Atatürk'ün eğitime verdiği değer modern toplum yaratma kabiliyetinden kaynaklanmaktadır (Toprakçı, 2011: 8, 9). Bu minval üzere Atatürk'ün Eğitim felsefesinin temel bileşenleri şunlardır;

- 1- Eğitimin milli olması,
- 2- Eğitimin birliğinin ve beraberliğinin sağlaması,
- 3- Laik, özgür, demokratik bir eğitim modelinin oluşturulması,
- 4- Bilimsel bir eğitim anlayışı
- 5- Hak ve eşitlik bağlamında eğitim (Büyükdüvenci, 2019: 469) şeklinde maddeleştirilebilir.

2.3.Heyet-i İlmiye Toplantıları

Heyeti İlmiye toplantılarının ilkinin yukarıda anlattığımız için burada tekrar anlatmamıza gerek yoktur. Dolayısıyla eğitim tarihimizde önemli toplantılar olarak değerlendirilen diğer Heyet-i İlmiye toplantılarına aşağıda temas etmeye çalışacağız.

2.3.1. İkinci Heyet-i İlmiye Toplantısı

23 Nisan 1924'te Ankara'da yapılan toplantıda tüm kademelerdeki eğitim müfredatı gözden geçirilerek eğitim sürelerinde değişiklik yapıldı. Ayrıca sosyoloji dersinin eklenmesi, ilk mektep müfredat programlarının hazırlanması ve ders kitaplarının yazdırılması noktasında görüşmeler yapıldı (Sakaoğlu, 2013: 176).

Bakan Vasıf Bey, zorunlu eğitimdeki kısaltmayı yeni kurulacak 'Hayat Mektepleri' ile kapatacağına söz verdi. Ayrıca Bakan, Muallimler Derneği'nde 21 Haziran 1924'te yaptığı konuşmada, ilköğretimin mevcut kötü durumundan kurtarılması için harcamaların genel bütçeye aktarılması gerektiğini ve ilköğretimin genel idare içine alınmasının elzem olduğunu vurguladı. Bunun yanı sıra 1924'te ilkokulların karma eğitime geçmesi kabul edildi (Kırpık, 2012: 256). Bakan, *"Eskiye çağrıştırarak düşüncelere, zihinlere göre kaleme alınmış çalışmaların, Türkiye Cumhuriyeti'nin okullarında yeri yoktur"* (Ergün, 1997: 64) diyerek eski müfredatların kaldırıldığını ve okullarda çağdaş düşüncelere yer verileceğini vurgulamaktaydı.

2.3.2. Üçüncü Heyet-i İlmiye

26 Aralık 1925- 8 Ocak 1926 tarihlerinde Üçüncü Heyet-i İlmiye toplandı. Toplantıda, bütçenin doğru bir şekilde kullanılması, liselerin gözden geçirilmesi, öğretmen okullarının ve meslek okullarının belirli merkezlerde toplanması, yatısız ortaokullarda karma eğitimin yaygınlaştırılması, öğretmenlere yönelik çalışmalar ve Milli Talim ve Terbiye Dairesi'nin kurulması konuları görüşüldü (Sakaoğlu, 2013: 177, 178).

Toplantıda alınan kararların hemen uygulaması için çalışmalar başladı. 1926-1927 ve 1927-1928 eğitim ve öğretim yılında, yaşı ilerlemiş öğretmenlerin emekli edilmesi kararlaştırıldı. Yine okullarda karma eğitimin giderek yaygınlaştırılması, ilk ve ortaokullarda din kültürü derslerinin sayısının azaltılması, liselerden ise tamamen kaldırılmasının sağlanması belirtildi. Eğitim faaliyetlerinin dini yapıdan kurtarılması bunun yerine pozitif ilimlere yönelik çalışmaların yapılması gerektiği her defasında vurgulanmaya çalışılmaktaydı. Amaç eğitim kurumlarını engellerde kurtarmak ve bu kurumların devlet bütçesiyle finansmanını sağlamaktı. Ücretsiz olacak eğitim faaliyetlerinde, öğretmenlerin özlük haklarının iyileştirilmesi ve kütüphane, müze, güzel sanatlara dair kurumların oluşturulması noktasın kararlara imza atıldı (Sakaoğlu, 2013: 178, 179).

2.4. Atatürk Dönemi Eğitim Çalışmalarına Yön Veren Kanun ve Programlar

2.4.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra hemen hemen her alanda köklü inkılaplara yapılmaya başlandı. Bunlardan biri de eğitimde ikiliğin ortadan kaldırılmasına yönelik 3 Mart 1924 tarihli 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılmasıyla sağlanmıştır (Resmî Gazete, 1340/1924: 229). Bu kanunla ülkedeki eğitim kurumların tüm idaresi Maarif Vekâleti'ne bağlandı (Arı, 2002: 183).

Kanunu'nun gerekçesi Vasıf Bey tarafından şu şekilde açıklanmaktaydı; *“Bir ülkenin izlediği eğitim politikasında, milletin her yönü ile birlik içerisinde olmasını sağlamanın yolu öğretim birliği ile olur. Ancak Tanzimat ile birlikte eğitimin birliği sağlanmak istenmesine rağmen netice alınamadı. Öte yandan eğitimde ikiliğin olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu ikilik eğitim ve öğretimde birliğin*

sağlanması adına olumsuz sonuçlar meydana getirmekteydi. Bu ikilik, ülkede iki tip insanın yetişmesine yol açtı” (Sakaoğlu, 2003: 169).

Bu yasa ile amaçlanan esas ilke okulların bütün kademelerinde, gelecek kuşakları ortak değerler etrafında birleştirmek ve gençlerin farklı oluşumların etkisinden korumaktı. Bu da ancak tüm okulların tek bir merkezden yönetilmesiyle mümkün olacaktı. Tüm okulların denetim altında olması medreselerin öğrenci bulmada sıkıntı çekmelerine neden olduğu için 1925’e kadar medreseler kapandı. Bu boşluğu doldurmak için kanunun 4. maddesi gereğince İlahiyat Fakültesi ve İmam ve Hatip okulları açıldı. Ancak bu okullarda toplumda karşılık bulmadığından 1934 yılına kadar kapanmaya devam etti (Sakaoğlu, 2003: 169, 170). Aynı zamanda Halifelik ve Şer’iye ve Evkaf Vekâleti’ni kaldıran kanun kabul edildi. Bu bağlamda tekke ve tarikat hüviyetinde olan yerler yasaklandı. Tarikatların ve tekkelerin kapatılmasından sonra eğitim programında yeniden ıslah çalışmaları yapıldı. Din Kültürü dersleri müfredattan çıkarıldı. Köklü değişiklikler yapılmaya devam edildi daha sonrasında Farsça ve Arapça dersleri de okullardan kaldırılarak yerine Latince derslerin verilmesi sağlandı. Yine dönemin koşullarına uygun olarak ders kitaplarının günün politik havasına göre yeniden düzenlenmesi sağlandı (Arı, 2002: 190).

2.4.2. 1924 İlkokul Programı

İlköğretimin zorunlu hale gelmesi ve devlete bağlı okullarda eğitimin ücretsiz olması 1924 Anayasası’nda tekrar edildi ve 22 Mart 1926 tarihli ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanunun 6. maddesine şu hüküm konuldu; “İlköğretim çağındaki çocuklar meslek mekteplerine giremezler. İlköğretimde eğitim almamış ve yaşı geçmiş kişiler ile hiç eğitim-öğretim görmemiş çocukları kabul eden okulların bunlara bir de ek olarak ilköğrenimi de vermeleri zorunlu tutulmaktadır.” Bu kanun, ilköğretim okullarının nerede ve ne şekilde açılacağını açıklar nitelikteydi (Akyüz, 2001: 315).

2.4.3. 1924 Ortaöğretim (Lise) Programı

İlk ortaöğretim programı olan 1924 yılı eğitim müfredatı programında, tarih dersi üzerinde duruldu ve konuların Cumhuriyet tarihi ağırlıklı olmasına önem verildi. Ayrıca edebiyat dersinde sadece edebiyat tarihinin okutulmasından vazgeçildi (Keskin, 2012: 4). 1926’da “Gündüzlü Ücretin Kaldırılması Kanunu” ile yatılı

olmayan ortaöğretim ücretsiz oldu, buna ek olarak parasız yatılılık yasası ve “Lise ve Ortaokullar Yönetmeliği” çıkarıldı (Ergün, 1982: 80).

Atatürk döneminde, lise ve ortaokulların okullaşma oranları ülke gereksinimini karşılayacak düzeydeydi. Ancak, o dönemde ilköğretim ve mesleki öğretimde istenilen hedeflerin çok gerisinde kalındığından söz edilmektedir. Lise ve ortaokul mezunlarının daha çok bürokrasinin her kademesine kaynak oluşturduğu ve grubun bir süre devlet bürokrasisinde en saygın kişiler durumunda bulundukları görülmektedir (Kırpık, 2012: 270).

2.4.4. 1926 İlkokul Müfredat Programı

Bu programın hazırlanmasında ünlü bilim insanı John Dewey’in katkısı büyük bir paya sahiptir. Nitekim eski programlardaki müfredatta dersler arasındaki ilişki göz ardı edildiği için yeni hazırlanan programda özellikle ilk üç sınıfta okuyan öğrencilerin derslerinde toplum ve hayat bilgisi konularının bir arada okutulması kararlaştırıldı (Hâkimiyet-i Milliye, 19.10.1926: 1). Ayrıca öğrencilerin yeteneklerine göre dersler konuldu (Hâkimiyet-i Milliye, 19.10.1926: 1). Dolayısıyla bu yeni programla ilkokul derslerin sadece isimleri değil aynı zamanda derslerin içerikleri de büyük oranda değişti (Karakaş, 2006: 33).

1929’da yayımlanan İlkokullar Yönetmeliği’nde, ilkokullarda eğitimin amacının “çocukların milli hayata layıkıyla uyum sağlamaları” olduğu, bunun için “mekteple milli cemiyet arasında sıkı bir birlik ve ilişki”nin bulunması gerektiği vurgulandı. Bu talimatnamede ilkokulun amaçları ise şöyle belirlendi; Eğitim çağında bulunan çocukların bedence ve ruhça en salim itiyatlara sahip olmalarını sağlayacak bir alan içinde gerekli bilgileri ve yetenekleri kazanmaları ve genç kuşakların okula ilk girdiği günden itibaren toplumsal güç ve yetenekleri doğrultusunda ilerleyerek milletine ve Türkiye Cumhuriyeti’ne ruhen ve bedenlen yararlı bir şekilde yetişmesini sağlamaktır (Kırpık, 2012: 258). Ayrıca yeni hazırlanan programla birlikte özellikle ilkokul öğrencilerinin gelişim yapıları dikkate alındı. Bunun yanı sıra öğretim ilkeleri toplu bir şekilde kabul edilerek, üçüncü sınıfın sonuna doğru artık öğrencilerin bilimsel değerlere göre eğitilmesi gerektiği vurgulandı. Bu doğrultuda bireylerin yeteneklerini artırmak için hayat bilgisi dersinin bölümlere ayrılması kararlaştırıldı. Bir diğer önemli konu ise programın “Direktifler” bölümünde yer alan tarih eğitimine de ayrı bir önem verildi (Fer, 2005: 6).

2.5.Harf Devrimi (1 Kasım 1928)

Atatürk, çağdaşlaşma yolunda ilerlerken eski ve önemini yitirmiş kültür öğelerinin terk edilmesini kaçınılmaz olarak görüyordu. Mesela; yönetim, ikili eğitim, Osmanlı yazısı, geleneksel kıyafetler, toplumsal hayat, hukuk gibi önemli alanlarda yeniliklerden yana tavır sergiledi (Tongul, 2004: 110, 111).

Atatürk'ün, Cumhuriyetin ilanından sonra gerçekleştirmeyi düşündüğü inkılapların geçmişi oldukça eskilere dayanmaktaydı. Bu bağlamda Latin Alfabesi düşüncesi de çok önceden düşünülen ancak hayata geçirilemeyen inkılaplar arasındaydı. Atatürk, çocukluğunu geçirdiği Selanik'te, Yahudi, Rum ahalinin ve Türklerin bir kısmının Latin yazısını yarı resmi kullandığına şahit oldu. Atatürk'ün bu dönemde Latin harflerine olan ilgisini arttı. Daha gençlik yıllarında bu gerçeğin farkına varmış olacak ki: *“Batı uygarlığıyla yakınlaşmamıza engel olan harfleri bırakarak, giyim kuşamımıza kadar her yönüyle batılılara uymalıyız, bunların hepsi bir gün olacaktır”* (Kale, 1999: 817) diyerek düşüncelerini ifade etmeye çalışmaktaydı.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde alfabe ile ilgili sorunlar tartışıldı ve ıslahat çalışmalarının yapılması kararlaştırıldı. Nitekim Arap alfabesi ile yazı yazmak ve okumak fonetik bakımından Türk dilinin yapısına uymadığından dolayı bu konuda ciddi zorluklar yaşanmaktaydı (Turan, 2002: 180). Bunun yanı sıra Batı'ya yönelişin yaşandığı bu yıllarda Arap alfabesi konusunda farklı görüşler ortaya atıldı. Netice itibariyle dilde ıslah çalışmalarının yapılması gerektiği gündeme geldi. Bu bağlamda II. Meşrutiyet döneminde dilde sadeleşme ve Türkçeye dönüş tartışılmaktaydı. Arap alfabesinin kullanımı noktasında tavır sergileyenlerin öne sürmüş oldukları önerilere ise bu alfabenin kullanılması yönündeydi (Acar, 1983: 142). Öte taraftan bu görüşe karşı olanlar Arap alfabesi yerine Latin alfabesinin kullanılmasını arzuluyorlardı. Latin alfabesinden yana tavır sergileyenler; Hüseyin Cahit (Yalçın), Celal Nuri (İleri), Dr. Abdullah Cevdet, Kılıçzade Hakkı, Cenap Şehabettin gibi önemli kişilerdi (Çakır, 2016: 2). Bütün bu olumsuzlukların giderilmesi amacıyla ve yeni bir yazının kullanılması noktasında tartışmalar yoğunluk kazandı. Özellikle II. Meşrutiyet'ten sonra Türkçülük fikrinin yeşermesi ile harf devrimi konusu daha çok gündemi meşgul etmeye başladı (Avcı, 2013: 45).

Cumhuriyet'in ilanından sonra Osmanlı Devleti'nden miras kalan bu sorun ciddi tartışmaları beraberinde getirdi. Özellikle Latin alfabesi ile ilgili yaklaşımlara karşı duranlar vardı. Şubat 1923'te İzmir İktisat Kongresi esnasında Latin harflerine geçilmesi gerektiği söylendi ve kongre başkanı Kazım Karabekir, bu tartışmada Latin alfabesine geçilmesinin doğru olmadığını savundu. Karabekir, Latin harflerinin kabulü ile ilgili şu değerlendirmede bulundu; *“Kütüphanelerimizi dolduran kutsal kitaplarımız, tarihi yazılarımız, binlerce ciltlik eserlerimiz bu dil ile yazılmış iken şimdi farklı harfleri olan bir dili kabul ettiğimiz gün büyük felaketlere uğrayacağız. Böylece Avrupa'nın eline bir koz vermiş olacağız”* (Hâkimiyet-i Milliye, 5 Mart 1923: 1). Karabekir'in bu görüşüne karşı birçok kişi Latin alfabesine geçilmesi gerektiğini düşünmekteydi.

Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte Latin alfabesini savunanlar arttı ve bu kişiler düşüncelerini açık bir şekilde ifade etmeye başladı (Çakır, 2016: 2, 3). Bu bağlamda Şükrü Saraçoğlu'nun mecliste, yeniden alfabe konusunu gündeme getirdi. Öte taraftan Saraçoğlu'nun bu fikrine karşı olup ve Arap alfabesini savunanların sayısı oldukça fazlaydı. Dolayısıyla Saraçoğlu'nun bu çıkışı ile alfabe sorunu yeni bir boyuta taşındı ve tartışmalar giderek alevlendi. Özellikle Millî Mücadele'de aktif rol alan kadronun bu konuda oldukça ısrarlı oldukları söylenebilir (Çelik, 2015: 187).

1926'da Latin harfleri ile ilgili tartışmalar gündemi meşgul etmeye devam etti. Akşam gazetesinin 28 Mart 1926'da sürmanşetine taşımış olduğu *“Lâtin harflerini kabul etmeli mi, etmemeli mi?”* sorusu yaşanan tartışmalara son noktayı koyma vaktinin geldiğini haber verir gibiydi. Akşam gazetesi konuyu etraflı bir şekilde ele alarak pragmatist bakış açısıyla olayı değerlendirmeye çalıştı. Yeni harflerin kabul edilmesi ya da edilememesi topluma ne gibi fayda sağlayacağı konusunda görüş beyan etmekteydi. Aslına bakılırsa bir kamuoyu yoklaması yapılarak halkın bu duruma ne kadar hazır olduğu tespit edilmeye çalışıldı (Akşam Gazetesi, 28 Mart 1926: 1). Ali Canip, Ali Ekrem, Muallim Cevdet, İbrahim Alaeddin, Necib Asım, Avram Galanti, Hüseyin Suad, Halil Nimetullah, Veled Çelebi, İbrahim Necmi, Halid Ziya, Gombotes Zoltan (Macar profesörü) gibi isimler Latin harflerini kabul etmeyenlerdi. Buna karşın Reşat Avni, Abdullah Cevdet ve Mustafa Hamit gibi isimler Arap alfabesi yerine Latin alfabesinin kullanılması gerektiğini söylüyorlardı (Tüzen, 2019: 26).

Harf inkılabı tartışmalarını yakından takip etmeye devam eden Akşam gazetesinin anket tarzında ortaya atmış olduğu soruna karşılık Mustafa Şekip Tunç, Çin ayakkabısı benzetmesiyle dilin sıkıştığını iddia etmekteydi (Milliyet Gazetesi, 19 Ağustos 1928: 1). Konuyla ilgili bir diğer çıkış ise üniversite hocası Kemalade Ali Ekrem Bey tarafından yapıldı. Kemalade Ali Ekrem Bey: Yeni dilin kabul edilmesi halinde neler getireceği sorusunu sormaktaydı. O'na göre yeni harfler dilimiz için uygun değildi ve Latin alfabesinin kabul edilmesi imkansızdı. Daha önceden yazılan kitapların ne olacağını sorarak konuyu farklı bir boyuta taşımaktaydı (Tüzen, 2019: 26).

Latin harflerinin kabulü ile ilgili her geçen gün tartışmaların yapıldığı ve aydınların birbirinden farklı yaklaşımlarının olduğu görülmekteydi. Öğretmen Cevdet Bey, Latin harflerinden önce bir sözlüğün gerekli olduğuna işaret etti. Bir diğer açıklama da Erkek öğretmen okulu Müdürü İbrahim Alâeddin Gövsa tarafından yapıldı. Ona göre yeni harflerin kabulü süresince sözlük kullanılması şarttı. İstanbul Üniversitesi Türk Dil ve Tarihi öğretim üyesi Necip Asım Bey ise Latin alfabesine taraftar olmadığını belirterek, bu değişimin beraberinde 30 yıllık kütüphanenin içindeki kitapların heba olacağı gerçeğiyle açıklamaya çalışmaktaydı (Ertem, 1991: 193).

Tartışmaların yoğunlaştığı dönemde Latin harflerinin kabulü noktasında adımlar atılmaya başladı. 20 Mayıs 1928'de Latin rakamları kabul edildi (Taşdemir, 2006: 53) ve Dil Encümeni kurularak bilimsel bir şekilde konu ele alındı. BMM'nin 20 Mayıs 1928 tarihli oturumunda rakamlar görüşülürken yeni harflerin konusu da gündeme geldi. 23 Mayıs 1928'de Bakanlar kurulunun yapmış olduğu bir toplantıda Atatürk'ün direktifi ile bir komisyonun kurulması kararlaştırıldı. Bu komisyon Falih Rıfkı Atay, Ruşen Eşref, Fazıl Ahmet Aykaç, Ragıp Hulusi, Ahmet Cevad Emre, Yakup Kadri, Mehmet Emin Erişilgil, İhsan Sungu ve İbrahim Grantay, gibi üyelerden oluşmaktaydı ve bu üyeleri 26 Haziran 1928 tarihinde çalışmalara başladı (Acar, 1983: 143).

Yeni alfabenin hazırlanması amacıyla zaman kaybetmeden 26 Haziran 1928 tarihinde heyet alfabe ve gramer konularını kapsayan bir çalışma yaptı ve bunu rapor halinde Atatürk'e sundu. Durumdan oldukça memnun olan Atatürk, yeni harflerin

halkla paylaşılması gerektiğine kanaat getirdi. Nihayetinde 9 Ağustos 1928 tarihinde İstanbul Sarayburnu Parkı'nda düzenlenen eğlencede Atatürk, yeni alfabenin kabul edildiğini halka bildirdi (Salihoğlu, 1966: 68, 69).

Büyük Önder'in 1928 yılında ilan etmiş olduğu yeni harflerle Türk milletinin çağdaş bir seviyeye yükselmesi sağlandı. Arap harflerinin Türk dilinin yapısına uygun olmaması ve Türk kültürüne zarar verdiğini önu süren Büyük Önder, böylece yeni alfabenin ne kadar faydalı olacağına işaret etmekteydi (Akşam, 29 Ekim 1938: 2). Ancak bundan sonra başka sorunlar gündeme geldi. Yeni harfler halka nasıl öğretilcekti ve halkın buna karşı tepkisi nasıl bertaraf edilecekti. Bunun için okuma yazma seferberliğine giren halkın kurtarıcısı Millet Mektepleri oldu.

2.6.Millet Mektepleri (1 Ocak 1929)

Latin alfabesinin kabulü ile birlikte tüm kurum ve kuruluşlarda yeni harflerin kullanılması ve bu harflerin öğretilmesi konusunda çalışmalar başladı. Bu bağlamda 21 Ağustos 1928 tarihinde Maarif Vekâlet'ine yeni Türk harfleriyle yazılmış ilk dilekçe verildi. Bunun üzerine 1928 yılı aralık ayından başlayarak resmi ve özel bütün Türkçe gazete ve dergilerin yeni harflerle basımı kararlaştırıldı (Akşam, 2 Ocak 1929: 1). Yeni harflerle okuma-yazma oranının artırılması amacıyla Millet Mektepleri Türkiye'nin her yerinde 1 Ocak 1929 tarihinde açıldı. Bu görev Maarif Vekâlet'inin gözetimi ve denetimi altında sağlandı. Millet Mektepleri'nin açılmasıyla birlikte okuma yazma süreci sistemli hale getirildi (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490/01/1/2/13). Toplumun tamamına yönelik eğitim faaliyetleri başlatıldı (Ülkütaşır, 1991: 66, 67). Bunun yanı sıra Millet Mektepleri'nin açılmasının Türkiye'nin eğitimi noktasında önemli bir adım olarak gören Türk Ocakları bu münasebetle bir kutlama mesajı yayınladı (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30/10/117/816).

Millet Mektepleri açıldıktan hemen sonra halkın bu okullara katılımının sağlanması amacıyla basın aracılığıyla geniş bir propaganda yapıldı. Buradaki amaç halkın hızlı bir şekilde okuma-yazmaya yönlendirilmesi ve yeni harflerin zaman kaybedilmeden öğretilmesi arzusuydu. Okuma-yazma oranının çok düşük olduğu bu yıllarda vatandaşın okullara kaydolmalarını, kaydolmayanların da derhal kaydedilmesi yönünde baskıların yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca kayıt yaptırdığı halde okula gelmeyen ya da devamsızlık yapanların cezalandırılacağı dahi belirtildi. Vilayet İdare

Meclisi Kanunu'nun 68. maddesinde verilecek cezanın beş altı lira arasında olması kararlaştırıldı (Şahin, 1992: 224).

Dönemin basını incelendiğinde Millet Mektepleri'nin geniş bir şekilde manşetlere taşındığı söylenebilir. İstanbul basınının konuyla yakından alakadar olduğu ve mekteplerin açılışının incelediğimiz basın ürünlerinde büyük bir sevinç yarattığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Halk dergisinin ilk sayfasında yer alan şu ifade oldukça dikkat çekicidir: *“Bütün felaketler cehaletten gelir! Açılan mekteplere koşunuz! Karanlıktan kurtulunuz!”* (Halk, 28 Aralık 1929: 1). Cumhuriyet gazetesi ise Millet Mektepleri 'nin açılışını *“Bugün maarif bayramı var”* manşetiyle okuyucularıyla paylaşmaktaydı. Haberin devamında bu okulların halkın eğitime büyük oranda katkı sunacağı yazılıydı ve halk, bu okullara kaydolmaya davet edilmekteydi. Ayrıca Millet Mektepleri'nin açılışından sonra İstanbul'da yaklaşık 10 bin kişinin kayıt yaptığı iddia edilmekteydi (Cumhuriyet, 1 Ocak 1929: 1). Bunun yanı sıra Ankara'da açılan Millet Mektebi'nin büyük bir ilgi gördüğü ve okuma-yazma bilmeyenlerin başvuru sayısının yüksek olmasının memnuniyet yarattığı bildirilmekteydi. Ankara merkezde bulunan 42A ve 19B kurslarına 870 erkek ve 1.427 kadının okuma-yazma öğrenmek için başvurdukları saptandı. Ayrıca açılan 130 dershaneye kadın ve erkek olmak üzere toplam 4.149 kişinin eğitim görmekte olduğu yazılıydı (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030/10/142/16/15). Hükümet, okuma-yazma oranının artırılması ve halkın bilinçlenmesi adına daha önemli kararlarda aldı. Özellikle Millet Mektepleri'ne devam etmeyenlerin ciddi bir şekilde cezalandırılacağı dahi kararlaştırıldı (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030/10/143/26/1).

Milliyet gazetesi “Vatandaş” manşeti ile okuma-yazma seferberliğinin bu önemli gününü sütunlarına taşıdı. Halkın okuma-yazma öğrenmek için Millet Mektepleri'ne başvurduğu ve bu durumun kayda değer olduğu aktarılmaktaydı. Haberin devamında alınan karar gereği 16-40 yaş arası vatandaşların Millet Mektepleri'ne yazılmalarının zorunlu olduğu bilgisi verildi. Kadın ve erkek binlerce kişinin başvuruda bulunduğu yazılmaktaydı (Milliyet, 1 Ocak 1929: 1). Bunun yanı sıra, Millet Mektepleri komisyonu Vali Vekili'nin başkanlığında kuruldu ve süreç ile ilgili bir değerlendirme toplantısının yapıldığı ifade edildi. Yine aynı gazetenin sürmanşetine bakıldığında *“Bu akşam İstanbul'un her tarafında Millet Mektepleri açılmış olacaktır”* haberi görülmektedir. Haberin devamında Türkiye'nin her tarafında

Millet Mektepleri'nin açılacağı müjdesi verilmekteydi. Dolayısıyla Türkiye'nin ilim ve irfan bayramı olduğu vurgusu yapılarak, halkın okuma-yazma seferberliğine katıldığı özellikle vurgulanmaktaydı (Milliyet, 1 Ocak 1929: 1).

Milliyet gazetesinin haberine göre İstanbul ve çevresinde 350 ilkokul düzeyinde eğitim veren okulların olduğu ve bunun 220'sinin İstanbul'da bulunduğu yazılmaktaydı. Bu okulların tamamında millet dershanelerinin açılacağı ve burada okuma-yazma kursları ile halkın eğitim alacağı bilgisi paylaşılmaktaydı (Milliyet, 1 Ocak 1929: 1). Bunun yanı sıra bugünün anlam ve önemi için *“bugün saat 14'te Taksim abidesi meydanında izciler ve Şehriyatı mektepleri ve diğer mektepler talebesi toplanacaktır. Orada tezahürata başlanacak ve önde bando olduğu halde alaya hareket edilecektir. Talebe ellerinde yeni harf afişlerini taşıyacaktır. Alay bu suretle Beyazıt Meydanı'na gelecektir”* (Milliyet, 1 Ocak 1929: 1) şeklinde tüm süreçle ilgili ayrıntılı bilgi verilmekteydi.

Cumhuriyet gazetesinde de bu önemli olay manşete taşındı ve *“Mübarek olsun”* müjdesi ile okuyuculara bilgi verildi. Millet Mektepleri'nin ülkeye büyük bir katkı sunacağı ifade edilerek ülke çapında büyük bir sevinçle açılan bu mekteplerin halkın okuma-yazma oranında büyük bir değişiklik meydana getireceğinin ümit edildiği bildirilmekteydi. Millet Mektepleri'nin hazırlıkları ile ilgili olarak gazetede geçen bilgiler şu şekildedir: *“Bu mekteplere ait bütün ihzarat dün ikmal edilmiştir. Her mektep birbiriyle rekabet edercesine süslenmiştir. Birçok mekteplerde elektrik tesisatı harici cephehelerine kadar teşmil edilmiştir”* (Cumhuriyet, 1 Ocak 1929: 1). Yeni harflerle halkın okuma-yazma oranının yükseltilmesi amacıyla açılan Millet Mektepleri'nin bütün vatandaşlara ulaşmayı bir görev bilmektedir. Özellikle okula gitmeyen ve okuma-yazma bilmeyenlerin Millet Mektepleri'ne sevk edilmesi gerektiği yazılmaktaydı (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490/01/1/3/12).

Milliyet gazetesi de diğer gazetelerden farklı bir yaklaşım sergilemeden, Millet Mektepleri'nin açılışını sevinçle karşıladı. Mekteplerin açılışı ile ilgili olarak *“1300 mektep açıldı”* başlığıyla haber yaptı. Açılan mekteplerde derslerin başlandığı ve hatta kadınlara yönelik dersliklerin de oluşturulduğu yazılıydı. Öte taraftan yeni açılan millet mektebine herkesin kaydolmak için başvurduğu da ayrıca vurgulanmaktaydı.

Okuma-yazma seferberliğinin başlatıldığı bu dönemde her türlü vasıtanın bunun için kullanılacağı özellikle belirtilmekteydi (Milliyet, 3 Ocak 1929: 1).

Vakit gazetesinde çıkan haberlerde ilk sırada Millet Mektepleri'nin geniş bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Vakit, Millet Mektepleri sayesinde halkın kültür seviyesinin artacağını yazdı. Ayrıca mekteplere yoğun bir ilginin olduğu da ifade edildi. Bu yoğun ilginin memnuniyet yarattığı ve birçok kişinin okuma-yazma öğrenmesi için kurslara yazılması gerektiği belirtildi (Vakit, 1 Ocak 1929: 1).

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi de diğer gazetelerde olduğu gibi Millet Mektepleri'nin açılışını büyük bir şevkle manşetine taşıdı ve halkın bu okullarda eğitim görmesi için teşvik edici yazılar yazdı. Halkın okuma-yazmayı öğrenmeleri için bu okullarda eğitim görmelerinin altı çizen gazete, yapılan araştırmalar neticesinde halkın okuma-yazma oranının oldukça düşük olduğunu tespit etti. Bu mektepler sayesinde okuma-yazma oranının artmasının kaçınılmazlığına işaret eden gazete, ülkede okuma-yazma oranının %8 civarında olduğunu ve bunun için hükümetin önemli tedbirler aldığını yazmaktaydı (Hâkimiyet-i Milliye, 1 Ocak 1929: 1). Öte taraftan Halk Dergisi'nin kapağında yer olan şu vecize okuma-yazmanın ne kadar önemli olduğunu göstermek açısından önemlidir; *“Bütün felaketler cehaletten gelir! Açılan mekteplere koşunuz! Karanlıktan kurtulunuz!”* (Halk Dergisi, 28 Aralık 1929). Buradan hareketle basının yeni açılan okullara halkı yönlendirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Ayrıca yetişkinlere yönelik yeni okulların açıldığı ve seviyelerine göre eğitim verildiği görülmektedir (Tüzen, 2019: 38, 39).

Halkın Millet Mekteplerine yoğun ilgisi üzerine yeni dershaneler açılarak bu alandaki eksikliklerin giderilmesi kararlaştırıldı. Halkın yeni harflerle okuma-yazma öğrenme isteği büyük bir memnuniyet uyandırdı. Ancak halkın yoğun talebine karşılık okulların ihtiyacı karşılama noktasında yetersiz olduğu ifade edilmekteydi. Dolayısıyla bu alandaki eksikliklerin giderilmesi ile hedeflenen kitleye daha hızlı bir şekilde ulaşılacağı ve okuma yazma seferberliğinin başarıya ulaşacağı vurgulanmaktaydı (Akşam, 4 Ocak 1929: 1)

Yeni harflerle halkın okur-yazar bir hale getirilmesi ve kültür seviyesinin yükseltilmesi amacıyla ülkenin hemen hemen her yerinde açılan Millet Mektepleri oldukça büyük bir sevinç kaynağı oldu. Çünkü okuma ve yazma bilmeyenlerin sayısı

oldukça fazlaydı ve bu durum halkın kültür seviyesini olumsuz yönde etkilemekteydi. Millet Mektepleri ile sadece okuma yazma sorunu ortadan kalmayacaktı ayrıca halkın kültür seviyesi de yükselecekti (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490/01/1/2/13). Bu bağlamda İstanbul'da halkın okuma-yazma öğrenme isteği karşısında yeni dershanelerin açılmasını zorunlu hale geldi. Bundan dolayı Nişantaşı'nda 15. Okuldaki Millet Mektebi dershanesi açılarak halkın hizmetine sunuldu. Bu civardaki halkın büyük bir sevinçle derslere girdikleri ve okula gelenlerin dörtte üçünün hiç okuma-yazma bilmediği görülmekteydi. Okula başvurunun ise 1,500 civarında olduğu iddia edilmekteydi (Akşam, 6 Ocak 1929: 1).

Okuma-yazma seferberliği sadece İstanbul'la sınırlı değildi. Bu konuya büyük bir önem verildiği için kısa zaman içerisinde ülkenin hemen hemen her yerinde halkın okuma-yazma öğrenebilmesi için okullar açıldı. Örneğin Samsun'da 180 Millet Mektebinin açıldığı ve okula kaydolanların sayısının ise 5 bin civarında olduğu bildirilmekteydi (Akşam, 7 Ocak 1929: 3). Akşam gazetesine yansıyan haberlerde halkın bu okullara yoğun ilgi gösterdiği adeta canlarını verecek derecede okullara gelemeye çalıştığı ve okuma yazma istedikleri bilgisi verilmekteydi. Ayrıca İstanbul Kumkapı da Millet Mekteplerinin açılmasından önce 7 tane dershanenin olduğu ancak Azınlık okullarında açılan bu dershanelerin, Millet Mekteplerinin açılmasından sonra kapatıldığı vurgulanmaktaydı. Bunun yanı sıra Yenikapı'dan Kadırga'ya kadar geniş bir alanda mevcut dershanelerin ihtiyacı karşılayamadığı, 3050 kişinin eğitim almak için başvurması üzerine eski dershanelerin yeniden faaliyete geçirileceği iddia edilmekteydi (Akşam, 8 Ocak 1929: 1).

Ülkenin farklı bölgelerinde açılan Millet Mekteplerini yakından takip eden Akşam gazetesi, okuyucularının bu mutluluğa ortak olmasını istemekteydi. Konya'da açılan Millet Mektebi'nin orada yaratmış olduğu izlenimi sütunlarına taşıyarak bu güzel günün önemini göstermek istemekteydi. Millet Mektebi'nin açılması ile birlikte halkın Atatürk'ün merkezde bulunan heykeli önünde toplandığı ve tezahürat yaptıkları kaydedilmekteydi. Okulun açılışı şerefine Konya'da sokakların, resmi dairelerin ve okulların bayraklarla süslendiği yazılıdır. Ayrıca Konya Valisi İzzet Bey, bugünün önemi üzerine bir konuşma yaptığı ve İzzet Bey'in, konuşmasında Harf İnkılabı'ndan bahsettiği aynı zamanda bu yenilikle halkın kültür seviyesinin yükseleceğini vurguladığı iddia edilmektedir (Akşam, 16 Ocak 1929: 1). Akşam gazetesinin yaptığı

bu haberlerden yapılan inkılabı desteklediği ve kamuoyunu yaşanan gelişmelere ortak etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Yeni harflere yönelik kısa süre zarfında bu kadar yoğun ilgi beklenmiyordu. Okullara başvuru sayısından çıkardığımız sonuca göre, okuma-yazma bilmeyenler Atatürk'ün göstermiş olduğu yolda ilerlemek istemekteydi. Her kesimden insanın yeni harfleri öğrenmek için büyük bir çaba sarf ettiği görülmekteydi. Özellikle okul çağına gelmemiş çocuklar ve yaşlıların yeni harfleri öğrenme hevesi halkın cehalete karşı açılmış mücadeleye ortak olmaya gönüllü olduğunu gösteriyordu. Yeni harflerin kabulü sadece Türkiye'de değil aynı zamanda yurtdışında da büyük bir yankı uyandırdı. Türk inkılabına karşı tereddütlerle yaklaşan yabancı devletlerin bu yeniliklerden sonra düşüncelerini değiştirmeye başladıkları görülmekteydi. Yeni alfabenin özellikle Amerika'da oldukça büyük bir etki yarattığı belirtildi. Akşam gazetesinin iddia ettiğine göre, Amerikalılar, Türkiye'nin Latin alfabesine geçişini olumlu karşıladı. Ayrıca konuyu yakından takip ettiklerini ve halkın okullara rağbet göstermesinin olumlu karşılandığı vurgulanmaktaydı (Akşam, 19 Ocak 1929: 1-3). Gazetenin yaptığı haberden yola çıkarak, Türkiye'nin dış dünya tarafından yakından takip edildiği ve yapılan inkılapların olumlu karşılandığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Özellikle iletişimi sağlayacak dil ve yazı unsurlarında küresel birliğin sağlanmasına yönelik atılımların olumlu karşılandığı anlaşılmaktadır.

Millet Mektepleri talimatnamesinde bu okulların faaliyetleri ve amaçları hakkında geniş bilgiler verilmekteydi. Buna göre, okulların bünyesinde öncelikli olarak yetişkinlerin okur-yazar hale getirilmesi sağlanmalıydı. Bunun yanı sıra Millet Mektepleri A ve B şeklinde kategorize edildi. A şubelerinde dersler Kasım ayında başlayıp şubat ayına kadar bitecek şekilde programlandı. B şubelerinde ise okuma-yazma öğrenmiş kişilerin hayat tecrübesi kazanmaları amaçlanmaktaydı. Ayrıca Millet Mektepleri'nin ilk açıldığı köylerde 15 ile 40 arasında öğrencinin bulunmasına dikkat edilmekteydi (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490/01/1/3/12).

Millet Mektepleri, Halk Okuma Odaları, Özel Millet Mektepleri ve Köy Yatılı Dershaneleri ile desteklendi. Şehir ve kasabalarda okulu bulunan köylerde açılan Millet Mektebi dershanelerine sabit; mektepsiz köylere öğretmen göndermek için açılan dershanelere ise seyyar dershaneler denilmekteydi. Sabit ve seyyar

dershanelerin görevi, okuma-yazma bilmeyen ya da Arap harflerini bilen kişilere Latin harflerini öğretmekti (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, BCA, 490/01/1/3/12). Adı geçen seyyar okullar, kış ve yaz olmak üzere iki dönem şeklinde çalışmalarda bulundu. Kış heyeti kasım ayından şubat sonuna kadar çalışmalarını sürdürdü. Millet Mektebi bulunmayan ve kış heyeti gönderilemeyen bölgelere yaz dershaneleri açıldı.

Sabit millet mektepleri genellikle halkın bir arada bulunduğu okul, kahvehane, cami odası, sosyal toplantı yerleri gibi alanlarda eğitim-öğretim ve okuma-yazma faaliyetleri yürütülmesine hizmet etmekteydi. Bu dershaneler Kasım'da eğitime başlayıp aralık sonunda birinci kurs devresi sona erecek şekilde planlandı. Bu okullarda görev alan öğretmenler gündüz çocuklara gece ise yetişkinlere ders vermektedir. Sabit Millet Mekteplerinin açıldığı yerler genelde nüfusun yoğun olduğu bölgelerdi (Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, 1929: 5)

Özel Millet Mektepleri ise özel ya da kamu kurumlarının çalışanlarına okuma-yazma hizmeti vermek için açılan okullardır. Millet Mektepleri bünyesinde Özel Millet Mektepleri açıldı. Halkın kendisine yakın bir fabrika ya da benzeri bir işletmenin personeline okuma-yazma öğretebilmek amacıyla açılmış bulunan Özel Millet Mektepleri'nden de yararlanabilmesi sağlanmaya çalışıldı ve kitap, kalem, defter vb. okul araçları ücretsiz olarak dağıtıldı (Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, 1929: 5). Köy Yatılı Dershaneleri'nin kuruluş amacı ise uzak ve Maarif Vekâleti'nin ulaşamadığı ayrıca okulların olmadığı köylerde, çocuklara okuma-yazma desteği vermek için açılan eğitim kurumlarıydı. Okuma-yazma öğrenen bireylerin evlerine, köylerine dönerek okuma-yazma bilmeyen köy çocuklarına eğitim vermeleri amaçlandı (Bozkurt ve Bozkurt, 2009: 127).

Halk Okuma Odaları daha çok yeni okuma-yazma öğrenen bireylerin okumalarını daha geliştirmek ve günlük yaşamlarında pratik bilgiler edinebilmeleri amacıyla 1930 yılında açılan halk dershanelerdir. İkinci Millet Mektepleri yönetmeliğinde belirtildiği üzere Millet Mekteplerini halka tanıtmak amacıyla çeşitli heyetler oluşturuldu ve hem ulusal hem de yerel basında konuyu aydınlatıcı haberlere özel yer verilmesi sağlandı. Buna göre; *“Millet Mektepleri açıldığı andan itibaren vatandaşa kısa bir müddet içerisinde okuma-yazma öğretmiştir. Köylü, şehirli, kadın, erkek, ihtiyar demeden hepimiz bu okullara koşmalıyız, yeni harfleri öğrenmeliyiz.*

Bundan hem şahsen hem de memleketimiz adına okur-yazarların çoğalması yönüyle önemli hizmetler sunacağı olmalıdır. Bugüne kadar Arap harflerinin güçlüğü araçların olmaması bizi bu feyizden ve bu bilgiden mahrum bırakmıştı. Karanlıkta, cehalette idik. Cumhuriyet güneşi bize aydınlık ve ışıkl bir yol açtı. Hep beraber bu yolda yürüyelim, öğrenelim ve öğretilim” (Bozkurt ve Bozkurt, 2009: 127, 128).

Her türlü yokluğa rağmen bir yıl gibi bir sürede 1 milyondan fazla kişinin okullara kayıt yaptırması ve yaklaşık 600 bin yetişkine okuma-yazma öğretilmesi eğitim tarihimiz açısından önemli gelişmelerdi. Millet Mektepleri’nin başarısı Mustafa Kemal Paşa tarafından mecliste dile getirilmekteydi (Kılıç, 2017: 219). Bunun yanı sıra Millet Mektepleri’ne devam edenler arasında bir sınavın yapılacağı ve okuma-yazma düzeylerinin öğretmenler tarafından ölçüleceği belirtilmekteydi (Akşam, 29 Ocak 1929: 2).

Millet Mektepleri’nin büyük bir memnuniyet uyandırdığı gelen tebrik telgraflarından anlaşılmaktadır (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030/10/64/431/43). Halkın bu okullara büyük rağbet gösterdiği ve okulu başarıyla tamamlayanlar için yemek verildiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Türkçe okuyan çocukların gelişim seviyesine şahit olan köylüler, köylere eğitim vermek amacıyla öğretmen ataması yapılmasını istemekteydi (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030/10/64/431/43).

İsmet İnönü de Millet Mektepleri’nin faaliyetleri neticesinde yaşanan gelişmelere kayıtsız kalamayan devlet adamlarından biriydi. Bu bağlamda İnönü, okuma yazma seferberliğinde ön cephede bulunan öğretmenlere bildiri gönderdi. Buna göre; Atatürk öncülüğünde başlatılan ve cehalete karşı yürütülen mücadelenin önemli bir ayağı olan Millet Mekteplerine karşı halkın göstermiş olduğu ilgiden dolayı memnun olduğunu ifade etmekteydi. Devamında öğretmenlere büyük görevlerin düştüğünü belirterek şu hususlara dikkat etmeleri gerektiğini istemekteydi;

1-Size Millet Mektepleri’nde faydalanılması üzere “Türk harflerinin usulü tedrisi” risalesi gönderildi. Bu risalenin dikkatle okunması ve özenle uygulanması gerekmektedir.

2-Şuna dikkat etmelisiniz ki Millet Mekteplerine devam eden öğrenciler diğer sınıflarda okuyan öğrencilerle kıyaslanmamalıdır. Hayatta yaşamış, tecrübe görmüş

dimağı ona göre oluşmuş, olgun insanlardır. Dolayısıyla dersleri öğrencilerin dikkatini canlı tutacak şekilde vermelisiniz.

3-Göreviniz sadece harf öğretmek ve okutmaktan ibaret değildir. Aynı zamanda bu okullara devam edenleri hayata hazırlamalısınız.

4-Giriştiğiniz bu cehalet mücadelesinde doğal olarak davanızın en önemli yanı okuma-yazma bilmenin faydalarını karşı tarafa anlatmaktır (Akşam, 5 Şubat 1929: 4). Akşam gazetesinin yaptığı bu habere göre, İnönü'nün yaşanan gelişmelerden memnun olduğu ancak bu gelişmelerin yeterli olmadığı görüşü hakimdir. Ayrıca öğretmenlere bazı tavsiyelerde bulunan İnönü, durumun ciddiyetinin farkında olarak özenli olunmasını talep etmekteydi.

Şehir, kasaba ve köylerin uygun mahallerinde emlaki millîye binaları dâhilinde veya genelin menfaatine yarayan yerlerde halk kurslarının kurulması kararlaştırıldı. Özellikle Millet Mektepleri'nin halk okuma odaları ile desteklenmesi önemli görülmekteydi (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030/10/64/431/43). Bunun yanı sıra Millet Mektepleri'nde ders veren her öğretmene dört aylık hizmetine karşılık en az 50 liranın verilmesi kararlaştırıldı. İkidenden fazla Millet Mektebi dershanesi açılan yerlerde ise başöğretmenlere ve memurlara en az 50 lira verilecekti. Eğitim müfettişlerine 60, müdürlere de 90 lira ücret uygun görüldü. Ayrıca Millet Mektepleri'nin müdür ve tedrisat müfettişleri tarafından teftişini mümkün kılmak üzere her sene İl Millî Eğitim bütçesinin hususi faslına yeteri kadar ödenek ayrıldı (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030/10/64/431/43).

Millet Mektepleri teşkilatının nahiye heyetleri, nahiye müdürü ile başöğretmen veya öğretmenlerden oluşmaktaydı. Ayrıca Belediye Başkanı ile Cumhuriyet Halk Partisi temsilcisi de bu heyet içinde yer almaktaydı. Köy ve mahallelerde ihtiyar heyeti ile köy veya mahalle muhtarı ve köy öğretmeni Millet Mektebi'nin esasını teşkil eden kişilerdi (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030/10/64/431/43).

Hâkimiyet-i Millîye gazetesinin manşetine taşıdığı "Millet Mekteplerinden kaç kişi okuma ve yazma öğrendi" haberinde Nisan sonlarında Ankara'da bulunan Millet Mektepleri dershanelerine devam eden kadın ve erkek öğrencilerin sınav oldukları bildirilmekteydi. Sınavların sonuçları üzerinde değerlendirme yapıldı ve buna göre hiç okuma-yazma bilmeyenlerden 4,169 kadın ve 4,656 erkek yeni harfleri öğrendiği

tespit edildi. Ayrıca bir sonraki mali yılı zarfında nakdi faaliyete devam etmek için gerekli olan önlemlerin alındığı aktarılmaktaydı. Alınan bilgilere göre özel idare eğitim bütçesine halk dershaneleri için 24,750 lira bütçe ayrıldı. Dershanelerin faaliyetine göre ödemeler kasımın ilk haftasında başlanacak ve şubat sonunda hesaplara aktarılacaktı (Hâkimiyet-i Milliye, 15 Mayıs 1929: 3).

Akşam gazetesinin köşesinde yer verdiği “Okutalım Okutalım” yazısında okuma yazma seferberliğinin bir yıllık değerlendirmesini yapan Necmettin Sadık, şu ifadelerde bulunmaktaydı; “Geçen kış içindeki milli ve fikri hareketleri gözden geçirirsek, bunların arasında en önemlisi, en feyizlisi hiç şüphesiz yeni harfleri öğrenme ve öğretme hareketidir” (Akşam, 4 Temmuz 1929: 2) ifadeleriyle okuma yazma faaliyetlerini milli ve en önemli uğraş alanı gördüğü anlaşılmaktadır. Yazının devamında, Türk tarihinde önemli işlerin başarıldığı ve bu alanda ilk girişimin Atatürk’ün önderliğinde gerçekleştiği yazılıydı. Ayrıca başarılı olan bu girişimin daha sonuçlanmadığı ve bu okullar aracılığıyla ilk etapta yarım milyon insanın okuma-yazma öğrenmesinin amaçlandığı vurgulanmaktaydı (Akşam, 4 Temmuz 1929: 2). Yine Akşam gazetesi kurucusu olan Necmettin Sadık, Harf değişikliğinin amacını yüzyıllardan beri okuma-yazma öğrenmemiş halkın cehaletten kurtarılması şeklinde açıklamaktaydı. Dolayısıyla O’na göre bu girişimin aydın sınıfın ve okulların alfabeyi değiştirmesi şeklinde değerlendirmek doğru değildi (Sadık, 1929: 1-3). Harf değişikliği, geniş ölçüde bir cehalet mücadelesinin başlangıcı olacaktı. Nitekim hükümet ilk adımda işe bu yüksek ve kapsamlı endişe ile başladı. Ülkenin birçok yerinde hiç okuma-yazma bilmeyen yüz binlerce kişi, yeni harflerin sayesinde şimdi kolaylıkla okumakta ve yazmaktaydı (Sadık, 1929: 1-3).

Necmettin Sadık, okuma yazma seferberliği konusunda önemli tespitlerde bulunmaktaydı. O’na göre, her kesimden insanların ve hükümetin isteği cehalete karşı verilen mücadelenin daha geniş alanlara yayılması ve milyonlarca insanın okuma yazma öğrenmesidir. Ancak ortalama bir yıl sonra durgunluk döneminin başladığı bunun da sebebinin eğitim faaliyetlerinde çalışanların tatilde olması ve okuma yazma öğrenecek köylülerin tarlalarda çalışıyor olmasından kaynaklanmaktaydı (Sadık, 1929: 1-3). Bir başka haberde Maarif Vekâleti’nin bir sonraki dönem için yoğun bir okuma yazma programı hazırlığı içinde olduğu ve Bakan’ın kendisini programın başına yazdığı bildirilmektedir. Ayrıca yarım milyon insanı sonbahara kadar okutmak

için bir takım önlemler alındığı ve okullarda yetişen nesli hesaba katmadan bu kadar insanın her yıl okuma yazma öğreneceği düşünüldüğünde, üç beş yıl sonra ülkenin ciddi bir gelişme sağlayacağı iddia edilmekteydi. Bu yeni eğitim ışığı, ziraat ve ekonomiye kadar her alanda olumlu etkisini gösterecekti. Bundan dolayı bu işe bütün kamuoyunun ilgili olması, bir bakış, kenarda yeni bir iş, yeni ve çabuk tükenen bir heves gibi değil bir hayat meselesi gibi uğraşılması gerektiği vurgulanmaktaydı. Dolayısıyla okuma yazma seferberliği eğitim bakanlığının teşkilatından başka özel oluşumları ve dernekleri de bilfiil sevk etmeliydi. Bütün toplumsal ve insani hareketlerde daima etkin bir rol oynayan Cumhuriyet Halk Partisi'nden başka, ülkenin her tarafından aydın ve vatanseverlerin bu işe sahip çıkmasının gerekli olduğu yazılmaktaydı (Sadık, 1929: 1-3).

Akşam gazetesi okuma yazma seferberliğinin yıl dönümünü coşkuyla sütunlarına taşıdı. Bununla ilgili yaptığı haber yazısında; *“Büyük Gazi milletin okuma ve bilgi seferberliği emrini tam bir yıl önce bugün vermiştir. Türk alfabesinin kabulü Türkiye tarihinde bir durak ve bir başlangıç noktasıdır”*. İfadeleriyle kabul edilen Latin alfabesine Türk alfabesi denildiği aynı zamanda Türkiye tarihi için oldukça önemli bir karar olduğu vurgulanmaktaydı. Yazının devamında, *“...Geçen yıl tam bugün Türkiye ufuklarında yeni bir güneş doğmuştu. Cumhuriyet Halk Partisi tarafından Sarayburnu parkında verilen gösteriye gelerek halkı sevindiren Büyük Gazi, Marmara'nın tatlı açık mavi suları ile Karadeniz'in bir ağır sır taşır gibi durgun ve karanlık akışının birbirine karıştığı yerde tarihin yeni bir düğümünü çözdü: Türk milletine okuma ve yazma kapılarını geniş geniş açarak çareyi buldu* (Sadık, 1929: 1-3). Gazetenin yaptığı betimlemelerle yeni harflerin kabulünün ilerlemenin önündeki engelleri kaldırdığı ve Gazi Mustafa Kemal'in yaptığı bu inkılap ile sorunu çözdüğü vurgulanmaktaydı.

Milliyet gazetesi de Latin harflerin kabulünün yıl dönümünü sütunlarına taşıyarak, harflerin tam olarak hangi kabul edildiğini ve milletin bu durumdan oldukça heyecanlı olduğunu iddia etmekteydi. Milletin heyecanı başlıklı yazıda; *“Bu büyük işin yapılışı geçen 1928 yılı ağustos ayının 9'unu 10'nuna bağlayan gece içinde oluvermiştir. O gecenin erkese günü başlayan ateşli ve içten gelen hamleler daha dün denecek kadar bize yakındır. Cumhurbaşkanı'nın birdenbire bir alfabe baş hocası*

olarak ortaya atılması, Dolmabahçe Sarayı'nın bir derslane halini alması her tarafta benzeri görülmedik bir istek dalgasının kabarması herkesin yeni alfabeyi yeni yazıyı öğrenmeye can atması bütün halkta derin bir istekle okuma-yazma seferberliğine karışması hep o nutkun eserleri olarak yeni Türkiye tarihine yazılmıştır” (Milliyet, 10 Ağustos 1929:1). Bu ifadelerde dikkati çeken en önemli unsur devlet kademelerinin bu iş için seferber edilmiş olmasıdır. Cumhurbaşkanı'nın öğretmen, Dolmabahçe Sarayı'nın ise bir derslane halini aldığı yazılmaktadır.

Milliyet'in manşetinde yer alan “Okur Yazar Millet” haberinde ise okuma-yazma seferberliğinin önemi üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda Mustafa Kemal Paşa'nın bir yıl önceki nutkunda yeni alfabenin milleti cahillik ayıbından kurtaracağı yazılmaktadır. Bu amacın gerçekleşmesi noktasında önemli gelişmelerin olduğu ayrıca yeni ve medeni Türkçe yazı dili düzelttiği iddia edilmektedir. Bunun yanı sıra gazete Mustafa Kemal Paşa'nın, Afyon taarruzundaki göreceksiniz neler olacak sözüyle okuma yazma seferberliğindeki gelişmeleri ilişkilendirmeye çalışmaktaydı. Yazını devamında şu ifadelerle yer verilmekteydi; *İlk yıl dönümünde olacaklarını bir yıllığını olmuş görmek bu büyük sözün değerini millete bir kat daha anlatmıştır. Harf ve dil inkılabı yolunda en ileri atılanlardan olmakla müftechir olan “Milliyet” bu büyük inkılabın yıldönümünü milletin büyük Gazi'sine, Gazi'nin büyük milletine yürekten kutlar”* (Milliyet, 10 Ağustos 1929:1). Milliyet gazetesinin milli duygularla yazdığı bu satırlardan okuma yazma seferberliğinin tam anlamıyla mücadele ruhu içinde gerçekleştiği ve gazetenin yaşanan gelişmelerden dolayı oldukça memnun olduğu anlaşılmaktadır.

Milliyet gazetesinin, okuma yazma seferberliğinin bir yıllık muhasebesini yaptığı anlaşılmaktadır. Buna göre, 1928'de 250 bin kişi, 1929'da 622 bin 536 kişi okuma yazma öğrendi. 1929'da okuma yazma öğrenenlerden 430 bin 380 kişi hiç okuma yama bilmeyen kişilerdi. Ayrıca Maarif Vekâleti'nin resmi verilerine göre 10 Ağustos 1928 tarihinden itibaren halkın okuma ve yazma oranları şu şekilde aktarılmaktaydı: 10 Ağustos 1928 tarihinden 31 Aralık 1928'e kadar her tarafta açılan Halk kurslarında 250 bin kişi eğitim gördü. Bunlardan okuryazar olanlarla ile olmayanlar ayrılmaktadır. Bunun yanı sıra 1 Ocak 1929 tarihinde açılan Millet Mektepleri iki kısma ayrıldı. Bunlardan A dershaneleri hiç okuma ve yazma

bilmeyenlere özeldi ve okuması 4 ay sürmekteydi. Nisan 1929 sonunda bu dershanelerde okuma ve yazma öğrenerek diploma alanların sayısı 430 bin 380 kişidir. B dershaneleri eski yazı ile okuryazar olanları yeni yazıya alıştırmaya mahsus 2 aylık dersler veriyordu. Bunların Ocak-Şubat döneminde 174 bin 613 kişiye diploma verdiği ve Mart-Nisan döneminde de 17 bin 543 kişiyi mezun ettiği bildirilmekteydi (Milliyet, 10 Ağustos 1929:1).

Milliyet gazetesi halkın, Halk Dershaneleri ve Millet Mektepleri dışında da yeni alfabe ile okuma yazmayı öğrenmeye devam ettiklerini iddia etmekteydi. Dolayısıyla 872 bin 536 kişinin yeni alfabe ile okuma ve yazma diploması aldığını ve bunlardan en az 430 bin 380'nin hiç okuma ve yazma bilmeyenlerden oluştuğunu bildirmektedir (Milliyet, 10 Ağustos 1929:1). Yazının devamında, bunların okul yaşını aşmış kişiler olduğu aynı zamanda okullardaki çocuk ve gençlerin de hepsinin yeni alfabeyi öğrendiği vurgulanmaktaydı. Gazete daha sonra şu ifadelerle yer vermektedir; *İşte Büyük Gazi'nin büyük eli ile kurduğu bilgi değişmesinin ilk yıllık mahsulü budur. Önümüzdeki yıl Millet Mektepleri artık okuryazarlarla uğraşmayacak, hiç okuma ve yazma bilmeyenleri okutmaya çalışacaktır. Her yıl 500 bin vatandaş yeniden okuma ve yazma öğrenirse eldeki araçlara göre bundan memnun olabiliriz. Çünkü bu rakama mekteplerde okuyanları, asker ocağında okuma ve yazma öğrenenleri de eklersek 15 yıl içinde milletin "okuryazar bir millet" adını haklı olarak taşıyabileceği şüphesizdir* (Milliyet, 10 Ağustos 1929:1). Bu ifadelerden, okur yazar bir millet adını kazanmak için on beş yıllık bir sürece ihtiyaç olduğu ve her yıl yüz binlerce kişinin okuma yazma öğrenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Milliyet gazetesinin köşesinde yer verdiği "Yazı ve Kafa" makalesinde Mustafa Kemal Paşa'nın yeni harflerle ilgili değerlendirmesini okuyucuyla paylaştığı ve Mustafa Kemal Paşa'nın *"Milletimiz yazısı ile kafası ile bütün alemler medeniyetinin yanında olduğunu gösterecektir"* sözünü paylaşarak, Türk milletinin çağdaş bir seviyeye çıkması için yeniliklere ihtiyacı olduğu belirtilmekteydi. Yeni harflerin kabulünden bir yıl geçmiş olmasına rağmen bu alanda önemli gelişmeler kaydedildi. Ayrıca bu yaşanan gelişmelerin Türk milletinin ilerlemesine önemli derecede etki edeceği vurgulanmaktaydı. Bu kadar kısa bir zaman dilimi içerisinde halkın okuma ve yazmayı öğrenmesinin aslında büyük bir başarı olduğu ve bu yolun sonunda yeni bir

bilim ışığı altında gelişmelerin yaşanacağı düşünülmekteydi. Yazının devamında daha yolun başında olduğu hatırlatılması yapıldı ve istenilen sonuçlara ulaşamamanın sebebinin eski yöntem ve araçlar olduğu, buna karşın Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde ve gösterdiği hedefte bütün bunların aşılabacağı aynı zamanda okuma ve yazma bilmeyen binlerce kişinin okur yazar haline gelmesinin bu duruma en iyi örnek olduğu bildirilmekteydi (Milliyet, 14 Ağustos 1929: 1).

Milliyet gazetesi yeni harflerle okuma-yazma meselesinde rastlanılan zorlukları öğrenmek için bir anket hazırladı. Bu ankette hangi yollarla en çabuk ve en kolay şekilde okuma-yazma meselesinin halledileceği araştırılmak istenmekteydi. Okuyucularının konu ile ilgili düşüncelerini merak eden gazete, gelecek cevaplar doğrultusunda okuma-yazma meselesinde kat edilecek yolu planlayacaktı. Aslında burada öneri ve tavsiyeleri almak amacıyla bu anketin yapıldığı söylenebilir. Ayrıca gelen cevapların tekrar gazetede yayınlanması aslında ilgili makamlara ulaştırılması bakımından önemlidir. Ankete herkes istediği soruyu göndererek katılabilirdi (Milliyet, 15 Ağustos 1929: 2).

Akşam gazetesi, Millet Mektepleri'nin yeni dönemde programında değişiklikler yapacağını aynı zamanda bu okulların idaresi için komisyon kurulacağı bildirilmekteydi. Ayrıca Millet Mektepleri'nin 1 Kasım'da faaliyete geçebilmeleri için bütün hazırlıkların tamamlandığı ve eğitim teşkilatı ile devletin diğer farklı kurumlarına mensup her görev sahibine ne şekilde çalışacağını bildirildiği aktarılmaktaydı (Akşam, 10 Ekim 1929: 2).

Okuma yazma seferberliği konusunda haber yapan bir başka gazete Vakit gazetesi idi. Bu gazetenin Millet Mektepleri konusunda verdiği bilgilere göre, bu okullar aracılığıyla sekiz yüz bin vatandaşa okuma yazma öğretildiği ve bu kişilerin cahillikten kurtarıldığı vurgulanmaktaydı (Vakit, 18 Ekim 1929: 1). Gazetenin bir başka haberine göre, Maarif Vekâleti, Millet Mektepleri'nde yetişecek öğrencilerin nitelik bakımından güçlü olmasını istemekteydi. Bundan dolayı halkın daha iyi okuma yazma öğrenmesi için çalışmalar yapıldı. 1 Kasım'da okuma yazma seferberliğinin başlayacağı, dershanelerin bazılarında aynı şekilde okuma yazma öğretilceği ancak bazı yerlerde temel matematik derslerine başlanacağı iddia edilmekteydi (Vakit, 18 Ekim 1929: 1). B dershaneleri ismini alan bir kısım dershanelerde de geçen yıl Millet

Mektepleri’ni bitirenlere veya eskiden okuyup yazmayı öğrenmiş olan her vatandaş için gerekli olan genel bilgiler verilecekti. B dershanelerinde öğretilecek bilgiler kıraat, tahrir, matematik, sağlık ve yurt bilgisi dersleriydi. Bunun yanı sıra Millet Mektepleri’nin her iki türdeki dershaneleri için eğitim süresi 1 Kasım’dan Şubat’ın sonuna kadar sürecek ve dört aylık zamanı kapsayacaktı. Bu zaman diliminin seçilmesindeki amaç, özellikle köylülerin tarım ve hayvancılık gibi işleri bu zamanda nispeten daha az yapmalarından dolayıdır (Vakit, 18 Ekim 1929: 1). Görüldüğü üzere, okuma yazma seferberliğinin tek tip bir müfredata göre yapılmadığı halkın meşguliyetleri dikkate alınarak müfredatın hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Vakit gazetesinin yukarıda verdiği bilgilerin yanı sıra Akşam gazetesi de Millet Mektepleri’nin yeni döneme hazır olduğunu ve 1 Kasım’da faaliyetlerine başlayacağını şu ifadelerle okuyucuya aktarmaktaydı; “Memleketimizde tek bir okumamış kalmadığını görmek hepimizin en büyük emeli olmalıdır. 1 Kasım’da okuma seferberliği başlıyor. Millet mektepleri komisyonu dün vilayette toplandı. 1 Kasım’da yalnız İstanbul’da 700 dersane açılacaktır, parti önemli bir bildiri yaptı. Ayrıca 16 yaşından 45 yaşına kadar herkesin bu mekteplere kayıt ve kabulünün bir zorunluluk olduğu unutulmamalıdır” (Akşam, 26 Ekim 1929: 1). Coşku dolu ifadelerle halkın yeni dönemde okuma yazma seferberliğine katılmalarını teşvik etmekteydi.

Milliyet gazetesi yeni dönem için yapılan çalışmaları sütunlarına taşıyarak Millet Mektepleri’nin gerekli hazırlıkları yaptığını bildirmekteydi. Habere göre Millet Mektepleri Komisyonu’nun dün Vali Muhittin Bey’in başkanlığında, parti adına Cevdet Kerim Bey ile Eğitim Müdürü Haydar ve İl Meclisi’nden Kâmil ve Türk Ocağı Genel Sekreteri Fethi beylerin katılımıyla toplandığı ve gerekli hazırlıkların tamamlandığını yazmaktaydı (Necmi, 1929: 4). Ayrıca gazete yazarlarından İbrahim Necmi’nin, yazdıklarına göre; “Bugün millet mektepleri yeni ders senesini açıyor. Eldeki kanun mucibince Türkiye’de 16 yaşından 40 yaşına kadar olan bütün vatandaşlar Türkçe okuyup yazma bilmeye mecburdur. Bu mecburiyet belki dünya tarihinde emsali görülmemiş bir “ilim seferberliği” demektir ki Türkiye’yi ve onun mucizelere benzeyen kurtuluşunu yaratan büyük dehanın amaçlarından biri olarak ülkemizde tatbik edilmektedir. Büyük Gazi, Türkiye tarihine kaydettirdiği unutulmaz günlerden biri olan 9-10 Ağustos 1928 gecesini Sarayburnu parkında buyurduğu değerli nutukta: “Bir milletin yüzde onu, yirmisi okuma yazma biliyor, yüzde sekseni, doksanı

bilmez; bu ayıptır” sözü ile bu seferberliğin kapısını açmışlardır” (Necmi, 1929: 4). İbrahim Necmi, okuma yazma seferberliğinde Mustafa Kemal Paşa’nın liderlik rolünü ön plana çıkararak bu konunun önemi üzerinde durmaktadır. Yazısının devamında; “Harf ve yazı devriminin asıl büyük amacı işte budur: Türk milletini çağdaş medeni milletler gibi okuryazar bir millet” haline getirmektir. Bu amaca ulaşmak için millete çabuk ve ameli bir şekilde okuma yazma öğretecek bir kuruma ihtiyaç vardır. İşte “Millet Mektepleri” bu kurum olacaktır. Millet mekteplerinde kısa bir zaman okuyan her vatandaş bildiklerine bir mektup yazacak evinin veya işinin hesabını tutacak, gelen mektupları okuyabilecek, gazete, dergi ayrıca ufak tefek hikâye kitapları okuyarak kafasını dinlendirebilecek kadar bilgi edinecektir. Bu sonuç elde edildiği gün, Türkiye’de cahillik denilen korkunç ve öldürücü düşman artık ortadan kalkmış ve Türk milleti yeni tarihine layık bilgili bir millet olmak için gerekli olan silah ile donanmış olacaktır. Dolayısıyla Millet mekteplerine davet edilen her vatandaş düşünmelidir ki, bu davet tıpkı vatani kurtarmak için silah başına çağrılmak gibi mukaddes bir vazifeye davettir. Artık herkes biliyor ki uzun tarihimizin içinde başımıza ne bela gelmişse hepsi bilgisizlik, cahillik yüzünden gelmiştir. Bilgi ve silahlanmış bir millet, hayatında bazı zaman yenilse bile mahvolmaz. Çünkü düştüğü yerden kalkmasının, uğradığı felaketi telafi etmenin yolunu bilir. Hâlbuki cahil bir millet öyle ağır bir felaket darbesi önünde kendini şaşırır, ne yapacağını bilmez, sel önünde sürüklenen bir kütük gibi girdabın içinde yuvarlanır gider” (Necmi, 1929: 4). Bu ifadelerden hareketle, toplumun çağdaş milletler seviyesine çıkarmak için Millet Mektepleri’nin çalıştığı, cahilliğin korkunç bir düşman olduğu ve eğitim sayesinde silahla donanmış bir millet olunacağı anlaşılmaktadır.

Yine Milliyet gazetesinin haberine göre, geçmişte bilgisizlikten dolayı Türk milletinin sorun yaşadığı, özellikle Birinci Dünya Savaşı’nda bilgisizlikten kaynaklı olarak savaşın aleyhte bittiği ve en bilgili olan kişilerin bile şaşakaldıkları iddia edilmekteydi. Yazının devamında Allah’ın, Türk milletine bir lütfu ve tarihin bir mucizesi olarak Mustafa Kemal Paşa’yı gönderdiği ancak bazı kişilerin bu durumda bile ümitsizliğe kapıldığını bunun sebebinin de bilgisizlikten kaynaklandığı vurgulanmaktaydı. Aynı zamanda gazeteye göre, cehalete karşı açılan harp, ülkeyi barbarcasına yakıp yıkan düşmanlara karşı edilen muharebe kadar mukaddestir. Başta Türk milletinin büyük reisi olmak üzere bütün cumhuriyet ricalinin Millet

Mektepleri'ne verdikleri ehemmiyetin sebebi buna bağlanmaktadır. Ayrıca gazete okuma yazma seferberliğini şu cümlelerle betimlemeye çalışmaktadır; *Millet Mektepleri'nde halkı okutmaya memur olan öğretmen arkadaşlar, bu büyük ve kansız muharebenin zabitleridir. Onlar milleti okutmak gibi tarihi bir vazifeyi üstlerine aldıklarını unutmamalı, tarih ile koşu yarışına çıkmış olduklarını her dakika düşünmelidirler. Tarih ile yarış... Türk milletinin on yıldan beri yaptığı iş denilebilir ki bundan ibarettir. Büyük kurtarıcının mucizeli elleri arasında Türkiye 14. yüzyıldan 20. yıla bir hamlede atlayarak asri bir devlet olmuştur. Bilgi yolunda da bu uzun atlamayı yaptırmak bugünün kıymetli öğretmen ordusuna düşüyor* (Necmi, 1929: 4). Bu ifadelerden Türkiye'nin orta çağdan kurtulması için okuma yazma seferberliğinin başladığı ve öğretmenlerin asker olarak gösterildiği anlaşılmaktadır.

Milliyet gazetesi yazarı İbrahim Necmi, okuma yazma seferberliği sürecinde öğretmenlerin nasıl bir yol izlemesi noktasında bazı ifadelerde bulunduğu görülmektedir. O'na göre, okuma yazma sürecinde öğretmenlerin ilk düşünecekleri şey, kendilerini ve derslerini karşılarındakilere sevdirmek olmalıdır. Girgin bir yüzle, işi bitirip çıkmak isteğinde bulunan öğretmenin dersinin hiçbir cazibesi olmadığı, buna mukabil öğrencileri ders bağlayacak hareketlerde bulunulması gerektiği ayrıca yüzlerinden gülümsemeyi eksik etmemelerini tavsiye etmekteydi. Ayrıca öğrenciler yetişkin oldukları için bu kişileri okutmanın çocukları okutmaktan farklı olduğu, küçük çocukların zihinlerinin özgür olduğu ve beyaz bir kâğıt gibi istediklerini yazabildiğini iddia etmekteydi. Ancak okuma çağını aşmış insanların kafalarında birçok düşünceler, endişeler, doğru, yanlış hatta çok defa yanlış inanışlar yer tuttuğu için onları zorla söküp çıkarmak çok zor olduğunu belirtmekteydi. Yazının devamında ... *tatlı tatlı, teşhir ede ede doğruyu, iyiyi, güzeli tanıtmak mümkündür. Millet mekteplerinin hocaları halkın ruhunda işte bu ince ve nazik ameliyeyi yapmak mevkiinde olduklarını düşünerek, her şeyden evvel gönül alıcı ve sevgi verici olmalıdırlar. Milletimiz bir kere gönlünü verdi mi, artık onu pek güç geri alan sevgisine vefalı bir millettir. Gönüllerine nüfus edeceğimiz Türklerin sevgisine, vefasına güvenebilir. Bir de yetişmiş halkı okuturken kuramdan, kuraldan çok günümüzün okutma ve öğretme yolu kuru kuramdan kaçınmalıdır. Fakat özellikle halkı okutma işinde kaideli, kanunla ve kuramla okutmak, okuyanı sıkı ve kaçırıcı bir sebeptir. Unutmamalıdır ki "Alfabe, Gramer, edebiyat" gibi atları altına alınan*

derslerin, kuralların amacı nihayet okutmak ve yazdırmaktan ibarettir. Halkı okuturken bu gayeye en kısa en çabuk ve en önemli yoldan gitmek lazımdır. Bu esaslar dairesinde yapılacak milleti okuma işinin beş on yıl içinde Türkiye’de cehaleti mahvedebileceği şüphesizdir. Büyük reisimizin ilhamı, genç ve gayretli Eğitim bakanımızın ikdamı ile bu gayenin yakında elde edilebileceğinden eminiz (Necmi, 1929: 4). Sözleriyle okuma yazma sürecinde insanları kurallara boğmadan, onların gönüllerini kazanarak sürecin takip edilmesi gerektiği ayrıca bu yöntemin kullanılması ve Mustafa Kemal Paşa’nın verdiği ilhamla bu işin üstesinden gelineceği vurgulanmaktaydı.

Milliyet gazetesi bir başka haberinde, ilk yılında sekiz yüz bin kişiyi cehaletin karanlığından kurtaran Millet Mektepleri’ni, kuruluş yıldönümünü kutlamak için bütün okulların hazırlık yapacağını ve mahallelerde davullar çalınarak Millet Mektepleri’nin açılışının ilan edileceğini bildirmekteydi. Gazeteye göre, Millet Mektepleri’nde kadın ve erkeklere haftada altı saat ders verileceği, bunula birlikte kadınlara cumartesi ve çarşamba günleri saat on beşten itibaren birer saat, pazartesi ve perşembe günleri saat on dörtten itibaren ikişer saat; erkeklere ise cumadan başka her akşam birer saat ders verileceği söylenmekteydi. Bunun yanı sıra gece derslerinin muhtelif olup bunların saati mntıkaların ihtiyacına göre tespit edilecek ve bu dersler saat on sekizden sonra gösterilecekti (Milliyet, 1 Kasım 1929: 4).

Milliye gazetesi bir sonraki günde Millet Mektepleri’nin açıldığını okuyucuya haber vermektedir. Sadece İstanbul’da 700 dershanenin açıldığı, 16-45 yaş aralığındaki herkesin bu okullarda okumak zorunda olduğu bildirilmektedir. Yazının devamında şu ifadelere yer verilmektedir; “Ülkemizin her tarafında henüz okuma ve yazmaya öğrenmeyenleri cehaletin karanlığından kurtarmak için hazırlanan Millet Mektepleri dün, akşam çok büyük merasim ve tezahüratla açıldı. Bu okuma bayramı münasebeti ile Millet Mektepleri’nin ikinci ders yılı başlangıcını ve harf inkılabının yıldönümünü kutlamak üzere mektepler donanmış, halka mahsus mekteplerde gösteriler tertip edilmiştir. Bu mekteplerde gündüz öğrenci eğlenceleri yapılmak, milli marş, şarkı ve manzumeler okumak şeklinde güzel zaman geçirilmiş ve akşam saat on sekizden itibaren Millet dershanelerinin kuruluş töreni yapılmıştır. Şehrimizde şimdilik 700 derslane açılmış ve ihtiyaç nispetinde tezyidi tekrar etmiştir. Veli Vekili Muhittin ve Eğitim yardımcısı Muzaffer beylerle Eğitim ve İl temsilcileri Millet

Mektepleri'nin bir kısmının açılış töreninde bulunmuşlar ve farklı bölgelerde dolaşarak durumu incelemişlerdir” (Milliyet, 2 Kasım 1929: 1). Cehaletin karanlığından kurtarmak için Millet Mektepleri'nin açıldığı ve birçok yerde denetimlerin yapıldığı anlaşılmaktadır.

Beyoğlu, Kasımpaşa ve Üsküdar'da bazı mekteplerde törene bando takımı da katıldığı, birçok kişinin derhal okuma yazma kurslarına başvuru yaptığı ve bu kadar yoğun ilgiden dolayı kısa sürede ülkede okuma yazma bilmeyen hiç kimsenin kalmayacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra açılış töreni vesilesiyle Millet Mektepleri'nde bulunan Müdür ve Öğretmenlerin konferanslar vererek Harf İnkılabı'nın ve okumanın faydaları üzerinde durdukları iddia edilmektedir (Milliyet, 2 Kasım 1929: 1).

Milliyet gazetesinin 2 Kasım 1929 tarihli haberlerinde Millet Mektepleri'nin açılışı konusunda şu ifadeler yer verdiği görülmektedir; *Halkın okuma-yazma öğrenmesi için çok yönlü çalışmalar başlatılmıştır. Neredeyse okuma-yazma bilmeyen kalmasın ilkesi ile hareket eden iktidar her kesimden vatandaşın okuma-yazma öğrenmesi için kurslar açmıştır. Bu bağlamda hapishanelerde tutuklu bulunanların okuma-yazma öğrenmeleri amacıyla hapishanelerde kursların açılması kararlaştırılmıştır. Açılacak olan kurslara sınıf mevcudunun ise en az 40 kişi olarak planlandığı belirtilmiştir. Daha başvuru ve sınıfların yetersiz kalması halinde yeni dersliklerin de açılacağı ileri sürülmüştür. Yine mahkûmlara Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kâğıt, kalem, kitap ve diğer okul ihtiyaçlarının karşılanacağı kaydedilmiştir* (Milliyet, 4 Kasım 1929: 1). Gazetenin iddialarına göre, sivil halk dışında kalan bölgelerdeki kişilere de okuma yazma öğretileceği özellikle mahkûmlar için cezaevlerinde en az kırk kişilik sınıfların oluşturulacağı anlaşılmaktadır.

Milliyet gazetesinin aktardığı bir başka habere göre, Millet Mektepleri'nde sınavların nasıl olacağı ve okuma-yazma bilenlere ne tür bir sınav uygulanacağı bilgisi paylaşılmaktaydı. Haberin detayı şu şekildedir: Millet Mektepleri'nde sınavların Mart ayında yapılacağı ilan edilerek, bu sınavda okula gelenlere ilk önce 20 satır yazı yazdırılacağı, ardından okuma düzeylerine göre kitaplardan parçaların okutulacağı öne sürülmektedir. Ayrıca Millet Mektepleri'ne devam etmeyenler hakkında yasal sürecin başlatılacağı da vurgulanmaktaydı (Milliyet, 26 Şubat 1929: 1). Öte yandan

İstanbul'da Millet Mektepleri için 10.000 lira ödeneğin ayrıldığı ve yine 46 mektebin inşası için müteahhit ile anlaşıldığı öne sürülmekteydi. Ayrıca geriye kalan ve şehirde inşa olunacak 23 mektebin daha planlarının yapıldığı bildirilmekteydi (Milliyet, 1 Mart 1929: 3).

Vakit gazetesinin haberine göre, Millet Mektepleri'nde daha 5 milyon vatandaşın okuma öğreneceği, son döneme kadar yarım milyon insanın okuma yazma öğrendiği ancak okuma yazma bilmeyen hali hazırda 5 milyon kişinin olduğu dolayısıyla okuma yazma öğretme ihtiyacını karşılamak amacıyla 800 halk okuma odasının açıldığı bildirilmekteydi (Vakit, 5 Nisan 1930: 3). Ayrıca halkın okuma yazma ihtiyacı için eski ocak binalarının okuma evi yapıldığı, bunun için CHP'nin Beyazıt kaza merkezinin eski Türk Ocağı binasına taşındığı aynı zamanda binanın Halk Okuma Odası haline getirildiği bildirilmekteydi. Binanın fiziki özelliklerinin de anlatıldığı haberde şu ifadeler yer verilmekteydi; *"Alt katta kütüphane, okuma salonu ile yabancı dil kursları kurulacak, orta katı bütün gençler ve halk için bir kulüp haline getirilecektir. Konferans salonu eskisi gibi cemiyetlerin ve genel toplantılar için Beyazıt kaza başkanlığına başvurmak şartı ile açık bulundurulacaktır"* (Vakit, 13 Ekim 1931: 3).

Akşam gazetesinin haberine göre, Halk Kütüphanesi'nin halkın okuma ihtiyacını temin edeceğini bildirmekteydi. Bunun sebebi okuryazar kişi sayısının arttığı, yüz binlerce kişinin kısa zaman içinde okuma yazma öğrendiği ancak bu kişilere okuma yazma öğretmenin yeterli olmadığı, bu kişilerin pratik yapmaya ihtiyacı olduğu vurgulanmaktaydı. Bu bağlamda halk kütüphanelerinin bu iş için düşünüldüğü, halk kütüphanelerin olmadığı yerde kurulacağı ve kütüphanelere okuma yapmak isteyenler için kitap ve dergi konulacağı iddia edilmekteydi (Akşam, 14 Ekim 1932: 3).

Eğitimle ilgili önemli çalışmaların yapıldığı bu yıllarda Maarif Vekili Reşit Galip, Millet Mektepleri'nin faaliyetlerine her yerde devam ettiğini, bazı illerin bu konuda harcadıkları gayretin takdirle karşılandığını aynı zamanda başarılı sonuçların elde edildiğini vurgulamaktaydı. Buna mukabil bazı illerin bu noktada faaliyetlerini arttırmalarını ve geçen zamanı telafi edeceklerini ümit ettiğini söylemekteydi. Ayrıca okuma yazma oranının arttırılması için okulların daha uygun koşullara getirildiği,

köylerde de okuma-yazma sorunun halledilmesi adına yeni hamlelerin atılacağı bilgisi paylaşılmaktaydı. Bununla birlikte köylerin tamamında yeni okulların açılmasının kararlaştırıldığı ayrıca hem vatandaşın buralarda okuma-yazma öğrenmelerinin sağlanacağı hem de çocukların okula devam konusunda gerekli tedbirlerin alınacağı vurgusu yapılmaktaydı (Vakit, 18 Ocak 1933: 3).

Cumhuriyet gazetesinin haberine göre, Doktor Reşit Galip Bey, köy halkını okutmak için çalışmalar yaptığı ve bu görevin oldukça önemli olduğu vurgusu yapılmaktaydı. Haberin devamında; *“Doktor Reşit Galip Bey, Türk köylüsünü irfan ışıǵı ile aydınlatmak yolundaki bu teşebbüsünde başarılı olursa, Maarif Vekilliǵi esnasında başka hiçbir iş yapmasa dahi “ben milletime hizmet ettim” diye göǵsünü gere gere iftihar edebilir. Halkçı cumhuriyet idaresinin prensibi “halk efendimize hizmet”tir. Halkımızın çoǵunluǵu, dörtte üçü köylü olduǵuna göre bu sözü “köylü efendimize hizmet” şekline çevirmek hiç yanlış olmaz. Fakat köylü efendimiz, devlete verdiği kadar almıyor. Milletin temeli o olduǵu halde birçok sebepler, bu temele gerekli istenildiǵi kadar bakılmasına engel oluyordu”* (Daver, 15 Nisan 1933: 1) ifadeleriyle köy halkını eǵitmenin önemi üzerinde durulmakta ve köylünün devlete karşı sorumluluǵunu yerine getirdiǵi vurgulanmaktaydı. Ayrıca bu çağın okul ve irfan çağı olmasına rağmen Türkiye’nin kırk bin köyünden yalnız dört bininde okul olduǵu dolayısıyla otuz altı bin Türk köyünde, kim bilir kaç milyonu bulan Türk köylüsünün okumadığı iddia edilmekteydi. Yazının devamında, *eğer Türk köylerinin okul eksikliǵini başka uğurlu bir kurum tamamlasaydı, Türk milletinin temeli, kara bir bilgisizliǵin kurbanı olup gidecekti. Bu uğurlu kurum “kışla”dır ve okuldan mahrum kalan Türk köylüsü bu mahrumiyetini kışlada telafi etmiş, okumuş yazmış, birçok şey öğrenmiş, gözü açılmıştır. Bu itibarla Türk şehirlisi için okul nasıl medeniyete açılmış bir pencere ise kışla da köylü için öylece medeniyete açılmış bir kapı olmuştur. Fakat köylünün yirmi yaşına ve bazen hizmete geç davet edilirse daha büyük bir yaşa kadar, kara bir cahil içinde kalması doǵru değildi. Cumhuriyet idaresi köylüyü okutmak, ona medeniyetin ışıǵını göstermek için kışlaya gitmesini bekleyemezdi. Bugün asgari haddine indirilmiş olan askerlik ve kışla hayatı esasen okuma ve yazma bilenlere göre kurulmuş olmak lazım geldiǵi için köylüleri askerlik çağına girmeden evvel okutmak gereklidir* (Daver, 15 Nisan 1933: 1). Gazetenin yapmış olduǵu tespitler oldukça

çarpıcı sonuçları doğurmaktaydı ve köylülerin askerlik çağına gelmeden önce okuma yazma öğrenmelerinin elzem olduğu düşünülmektedir.

Doktor Reşit Galip Bey'in, köylüyü ve gezginci aşiret halkını okutmak için, ciddi ve esaslı önlemler alma yolunda olduğu bundan dolayı da çok büyük ve hayırlı bir işe teşebbüs etmiş bulunduğu söylenmektedir. Peşinden koştığımız batı ülkelerinde okuma ve yazma bilmeyen insanlar parmakla gösterilecek kadar azalmışken Türkiye'nin kırk bin köyden otuz altı bininde okul bile bulunmaması, bu işte artık kaybedecek bir dakikanın dahi bile kalmadığını gösterir denilmektedir. Haberin devamında; *“Reşit Galip Bey, Eğitim Bakanlığı'nın mevcut günlük işleri arasında, bu acele ihtiyacı görmüş ve köylüyü okutma hedefine doğru yürümeye başlamıştır. Fakat köylünün çocuklarını okutmak işi, bugün bir yemiş fidanı dikmeye benzer. Fidan büyüyüp ağaç oluncaya ve yemiş verinceye kadar seneler geçer. Biz ise saltanat dönemlerinin ihmali yüzünden bu işte çok geç kalmışız. Bir taraftan köylü çocuklarını okuturken diğer taraftan da okul çağını geçirmiş ve kışla yaşına yaklaşmış olanları da düşünmek onları da uyandırmak, aydınlatmak mecburiyetindeyiz. Bakanlığımızca bu amaç için de bir takım önlemler alınmıştır. Köylünün öğretmeni, mürebbisi, doktoru, özetle akıl hocası olmak şartı ile köy hayatının her bakımından nazımı durumunu alacak olan aydın bir insanın köylerde bulunması düşünülmüştür. Böyle aydın bir insanın köyler ve köylüler için ne kadar faydalı bir unsur olacağını söylemeye gerek yoktur. Doktor Reşit Galip Bey, köylüyü okutmak ve uyandırmak gibi uğurlu bir işin esasını kurmak sureti ile yüzyıllardan beri ihmal edilmiş olan köylüye karşı devlete düşen görevi Cumhuriyet idaresinin yapmaya başladığını göstermiş oluyor. Genç ve gayretli eğitim bakanımızın bu büyük hizmetini takdirler ve teşekkürlerle karşılamamak, kendisine büyük başarılar dilememek uygun kaçmaz (Daver, 15 Nisan 1933: 1). Bu ifadelerden köylüye yönelik yapılacak eğitim faaliyetlerinin önemli olduğu aynı zamanda bu iş için harekete geçen Doktor Reşit Galip Bey'in iyi yaptığını ve yüzyıllardır çözülemeyen bu sorunun çözülmesi gerektiği vurgulanmaktaydı.*

Dönemin basınına yansıyan şu haberde okuma-yazma işinden istenilen sonuca varılmadığı sitemi yer almaktadır: *“Talebe Çoğalıyor Fakat Okuyan Çoğalmıyor”* haberin devamında okulların günden güne arttığı, okullardaki öğrencilerin çoğalmasının memnuniyet yarattığı ifade edilmektedir. Ancak sadece İstanbul

genelinde ilkokullarda okuyan öğrencilerin sayısının elli bini bulduğu, bu okullardan her sene beş bin öğrencinin mezun olduğu, ülke genelinde ilkokul eğitimi gören öğrencilerin toplamının ise altı yüz bin civarında olduğu bildirilmekteydi. Yazının devamında ülkede her sene diploma alan öğrencinin sayısının elli bini bulduğu, Ortaokul, lise, öğretmen okulları, meslek okulları ve üniversiteden her sene mezun olan öğrencileri de eklediğimizde, her sene okulların mezun sayısının altmış binden fazla olduğu iddia edilmekteydi. Ayrıca bu durumun iftihar edilecek bir durum olduğu ve Cumhuriyet'in bu ülkeye en büyük hediyesi şeklinde değerlendirildiği görülmektedir.

Vakit gazetesinin haberine göre, Meşrutiyet döneminden günümüze gelinen süreç değerlendirilmekteydi. Buna göre; *“Nitekim okuma zevk ve ihtiyacı Meşrutiyet döneminde nasıl ise bugün de aynı durumdadır. Öyle ki, 1910 yılında Türkiye’de daha çok gazete basılır, daha çok kitap satılırdı. Sonra bu satışlar gittikçe normal bir dereceye indi. On yıldan beri aynı yerededir. Demek ki okullardan çıkan gençler okumuyorlar. Her yıl okullardan hayata atılan elli ve altmış bin gencin yüzde onu okuldan mezun olduktan sonra gazete ve kitap okumaya devam etselerdi okuyucuların sayısı birdenbire artmış olması gerekiyordu. Evet, kesinlikle okuldan mezun olduktan sonra bir daha ellerine gazete ve kitap almayanların sayısı giderek artmaktadır* (Vakit, 10 Haziran 1933: 1). Vakit gazetesinin vurgulamaya çalıştığı konu, okuma yazma öğrenenlerin daha sonraki süreçte okumadıkları bundan dolayı da okuma yazma bilenlerin sayısında artış yaşanmadığı yönündeydi.

Okuma-yazma oranının artırılması amacıyla Maarif Vekâleti, köy okullarının durumunu araştırmak için çalışmalar yaptı. Bu araştırmada okulların eğitim seviyesi üzerinde duruldu ve daha faydalı olması için gerekli çalışmalar yapılacağı belirtildi. Konu ile ilgili bakanlık bir rapor hazırladı ve bu rapor CHP’ye sunuldu. Eğitim meselesinin parti grup toplantısında ele alınacağı ve gerekli dokunuşların yapılacağı ileri sürüldü. Ardından iktidarın köy okullarını ıslah edeceği ve okuma-yazma oranının giderek artırılması gerektiği vurgulandı (Tan, 28 Nisan 1935: 4).

2.7.Halkevleri (19 Şubat 1932)

2.7.1. Halkevlerinin Kuruluş Nedenleri

Mustafa Kemal Paşa 1924'te öğretmenlerle yaptığı görüşmede Türkiye'nin kuruluşundan bu yana yapmış olduğu ve başardığı devrimlerin bundan sonra öğretmenlerin yardımı ile toplumun ve düşünce dünyamızdaki devrimlerle destekleneceğine olan inancını paylaştı. Ardından öğretmenlere şu nasihatte bulundu; *“hiçbir zaman unutmayınız ki; Cumhuriyet sizden hür fikirli ve vicdanlı bireyler yetiştirmenizi ister”* (Bingöl, 1993: 3). Buradan hareketle kendini geliştirmiş ve gelecek kuşakları yetiştirecek öğretmenlerin varlığına olan ihtiyaca işaret edilmekteydi. Yeni kurulan Cumhuriyetin temel görevi çağdaş nesiller yetiştirmektir. Ancak toplumun sadece %10'u okuma yazma bilmekteydi (Kaya, 1938: 81). Okuma yazma oranını arttırmak ve halkı eğitmek için devlet kurumlarının yanında başka kurumlara da ihtiyaç duyulmaktaydı (Temizhan, 2006: 26). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e miras kalan Türk Ocakları, geçmişte halkı eğitime noktasında önemli işler başardı (Başgöz, 1995: 122). Bu ocaklar aydınlar arasında destek gördü ve Millî Mücadele'nin kazanılmasında bu ocaklar etkili oldu (Şapolyo, 1935: 66).

Türk Ocakları'nın kuruluş amacında “Türkçülük” ideolojisi yatmaktaydı (Karaer, 1992: 30). A. Sırrı Levend, “Türk Ocaklarından Halkevlerine” isimli çalışmasında, Türk Ocakları'nın, milli varlığı tehlikede gören Türk gençlerinin girişimi ile kurulduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla Ocağı'n Türk gençleri nezdinde etkisi de hayli büyüktür” (Ulus Gazetesi, 17 Ocak 1951: 2) diyerek ocağın gelecek önemli bir kurum olacağına dikkatleri çekmektedir.

Avrupa'ya eğitim için gönderilen gençlerden Vildan Aşır Savaşır, Halkevlerinin kurulmasında önemli rol oynadı. Avrupa'daki seyahatinin ardından incelemiş olduğu örnekler içerisinde Çekoslovakya'daki Sokollar daha çok ilgisini çekti (Çeçen, 1990: 110). Bu bağlamda Halkevlerinin kuruluş sürecinde, Avrupa ülkelerindeki halk eğitim çalışmalarından bahsedilmekteydi (Halkevleri Talimatnamesi, 1932: 2). Bu geziden sonra Savaşır'ın gözlemleri Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarına yol gösterdi ve Halkevlerinin kurulması noktasında önemli bir fikir oluşturdu. Halkevlerinin kurulmasına 10-18 Mayıs 1931'de toplanan Cumhuriyet Halk Fırkası 3. Büyük Kongresinde karar verdi. Bu karardan sonra Halkevlerinin kurulması

için hazırlıklara girişildi ve nihayetinde 19 Şubat 1932’de Halkevleri resmi olarak kuruldu. Bu tarihte başkentte yapılan tören ile beraber 14 kentte aynı zamanda Halkevleri Şubeleri açılmış oldu. Afyon, Ankara, Eskişehir, Samsun, Diyarbakır, İzmir, Denizli, Konya, Aydın, Van, Adana, Çanakkale, Bursa ve İstanbul Halkevi şubeleri hemen çalışmalarına başladı (Cumhuriyet Gazetesi, 21 Şubat 1932: 1).

Mustafa Ergün, Halkevlerinin batıdan örnek alındığı iddiası üzerine batıdaki Halkevlerinin özenle incelendiğini ancak hiçbirisinin Halkevlerine tam olarak benzemediğini iddia etmektedir. Halkevlerinin yapısı itibari ile tam anlamıyla orijinal ve milli kurum olduğu düşünülmektedir (Ergün, 1982: 261).

Tek Parti iktidarının etkin olduğu bu yıllarda Halkevi ile parti arasında organik bir bağdan söz etmek mümkündür. Halkevlerinin kuruluşunda partinin bu şekilde etkin olmasının sebebi parti ideolojisini Halkevleri aracılığıyla kitlelere ulaştırmayı amaçlamasından kaynaklanmaktaydı. Ayrıca iktidarla halk arasında iletişimin kurulmasının da hedeflendiği söylenebilir (Temzihan, 2006: 40). Bundan ötürü Halkevleri ilk zamanlarında tamamen partinin etkisinde kaldı. Bunun yanı sıra Halkevlerinin bulundukları yerlerde çalışmalarını sürdürmek için bina, para ve diğer maddi durumların bulunması ve en az üç şube ile faaliyetlerini yürütmesi şartı aranmaktaydı (Temzihan, 2006: 46).

1940’taki Halkevleri İdare ve Teşkilat Yönetmeliği’nde, Halkevlerinin açılması konusunda ilgili bazı değişiklikler yapıldı. Buna göre geçmişteki aksaklıklardan ders çıkararak Halkevlerinin açılması noktasında bazı şartlar öne sürüldü. Bu minval üzere Halkevi’nin bir yerde şube açması için bazı şartları taşıması gerekmektedir. Buna göre; en az 200 kişi kapasiteli bir salon, kütüphane, çalışma odası ve açık hava beden eğitimi derslerini yapmaya müsait bina temin etmek ve binayı hazır hale getirmek, ayrıca en az bir memur ve bir müstahdem aylığını karşılayacak bir gelir gerekmektedir (Son Posta, 8 Ağustos 1935: 2). Buna göre, CHP Genel Yönetim Kurulu açılma karar verecekti (Temzihan, 2006: 47).

2.7.2. Halkevlerinin Kuruluş Amaçları ve Faaliyetleri

Halkevleri aracılığıyla ülkenin kültürel ve sanatsal yapısında değişikliklerin yaşanması amaçlandı. Ayrıca halkın bilinçlenmesi ve kültürel düzeyinin artırılması

için okuma-yazmaya yönelik politikalar benimsendi. Halkevleri bünyesinde yer alan şubeler aracılığıyla okuma yazma seferberliği başlatıldı (Erkoyuncu, 2020: 34).

Halkevleri ile ilgili bir değerlendirmede bulunan Reşit Galip Bey, aslında Halkevlerinin kuruluş amacı ve görevlerinin neler olacağını paylaşmak istemekteydi. Vakit gazetesinin haberine göre, Reşit Galip Bey, Halkevleri ne yapacak sorusunu cevaplamadan önce Halk dershaneleri ve kursların önemine dikkat çekti. Ayrıca Harf İnkılabı'nın ilanından sonra Mustafa Kemal Paşa'nın himayesinde ülke aydınları tarafından açılan irfan seferberliğinin 3-5 ay içinde verdiği muazzam ve olumlu sonuçların takdire şayan olduğunu vurguladı (Vakit, 23 Şubat 1932: 6). Bunun yanı sıra Halk dershaneleri ve kurslarının okuma-yazma bilmeyenlerle mücadelen başka ülkede her yıl okuma-yazma oranında büyük bir artışın yaşanacağını da müjdecisi olduğunu belirtmekteydi. Yazının devamında *“Kütüphane ve neşriyat şubeleri de aynı görevle hareket edecek ve Halkevinde bir okuma salonu bulundurması Halkevlerinin kuruluş şartlarından biri sayılmaktadır. Halkevi kütüphanelerinde, Halkevinin amacına uygun kitaplara yer verilmeye dikkat edileceği şüphesizdir. Köycüler şubesi de Köycüler unvanını alacak arkadaşların şubesi olacaktır. Cumhuriyet'in, milli idarenin ilk günden itibaren ülke nüfusunun dörtte üçünden fazlasını oluşturan köylümüze büyük bir kıymet ve değer verildiğini herkesin malumudur. Köylüler milletin efendisidir bu değerini önemini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Türkiye'nin hakiki sahibi, efendisi köylülerdir. Dolayısıyla herkesten çok ferah ve saadete uygun ve layık olan köylüdür”* (Vakit, 23 Şubat 1932: 6). Reşit Galip Bey, Halkevlerinin amacını açıklamaktan ziyade Halk dershanelerinin başarısına ve köycülük faaliyetlerinin önemine değindiği anlaşılmaktadır.

Cumhuriyetin ilanından sonra halkın sorunlarına eğilmek ve halkçılık ilkesinin uygulanabilirliğini arttırmak amacıyla bir takım yollara başvurulmaktaydı. Bunlardan biri de halk eğitimi ile halkın içinde bulunduğu durumu değiştirmek inancıydı. Bu dönemde Maarif Vekilliği de yapmış olan eğitimci İsmail Hakkı Baltacıoğlu halk eğitiminin amaçlarını üç başlık altında sıraladı. Birincisi Türk halkının kültür seviyesini yükseltmektir. Kültür seviyesi ile asıl anlatılmak istenen ise; milliyet, insaniyet kavramlarını oluşturan kavramsal değerler ve bunların gelişimleri, bunların gerçekleri hakkında halka fikir vermek ve zaten yaşamakta oldukları manevi hayatın bilincini ortaya çıkarmaktır. İkincisi Türk halkının medeni seviyesini yükseltmektir.

Üçüncüsü ve son olarak Halkın mesleki becerilerini ve seviyesini yükseltilmesidir (Ayhan, 1990: 290).

Halkevlerinin kuruluş amaçları CHP'nin 1932 yılında çıkardığı Halkevleri Talimatnamesi'nde şöyle ifade edilmektedir; *“Eğitim alanında her milletten daha çok çalışmaya ihtiyacımız olduğu maddi ve manevi araçların maalesef çok eksik olduğu ülkemizde resmi, gayri resmi güçlerin ayrı amaçlar üzerinde hareket ettikleri söylenebilir. Dolayısıyla bu alanda başka ülkelere nazaran geçmişin izlerini silmek için cumhuriyetin ilkelerini ve inkılap ruhunu yerleştirmek zorundayız. Partimizin cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılâpçılık ilkeleri doğrultusunda ilerleyeceği şüphesizdir. Programımızın bu ana ilkeler kapsamında hakimiyetin edebileşmesi için bu özelliklerle kuvvetli bireylerin yetiştirilmesi, milli kültürün Türk tarihinin ilham ettiği aşamalara çıkmasını sağlamalıyız”* (CHP Halkevleri Talimatnamesi, 1932: 7, 8). Talimatnamede geçen bu ifadeler, ülkenin kötü durumda olduğu ancak çalışarak bu durumun üstesinden gelinebileceği ve inkılaplar sayesinde başarı elde edileceği vurgulanmaktadır.

Türkiye’de Cumhuriyetin ilk yıllarında inkılaplar toplumdaki dinsel ve geleneksel yaklaşım yerine aydınlanmacı bir yaklaşımı benimsedi. Ulusçuluğun yerine halkçılık ilkesi temel esas olarak kabul edildi ve bu yönde faaliyetler yürütüldü. Bunun sonucu olarak Türk Ocakları kapatıldı ve yerine Halkevleri açıldı. Halkevleri 19 Şubat 1932’de 14 merkezde kurulurken bu sayı Ağustos ayında 20’ye çıktı. 1951 yılında ise Halkevleri kapatıldığında bu sayı 478’e, köylerde kurulan Halkodalarının sayısı ise 4.322 ulaştı. Halkevlerinin özerk olmayan bu yapısı Halkevlerinin CHP’nin bir yan kolu olarak görülmesine yol açarak kapatılmasında bir gerekçe olarak öne sürüldü (Aykaç ve Aykaç, 2020: 536).

Halkevlerinin halk eğitimi faaliyetlerinin şekillenmesinde İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun yukarıdaki görüşleri önemli rol oynamaktaydı. Bu bağlamda Halkevleri eğitim çalışmalarını dokuz şube de yürütmeye çalıştı. Halkevlerinin ilk döneminde bu çalışma alanlarına “şube” denildi ancak “şube” kavramı iki anlamı da karşılamaktaydı. Birinci anlamı Halkevlerinin faaliyetlerde bulunduğu dokuz alanı, ikincisi anlamı ise Halkevlerinin ülke genelinde teşkilatlanma yapısının bölümlerini ifade etmekteydi. Dolayısıyla kavram kargaşasının oluşmaması adına çalışma

alanlarına “kol” kavramı uygun görüldü. Faaliyet sahasının dokuz olarak adlandırılması hakkında Reşit Galip şöyle bir yorumda bulundu; *“Türk milletinin sinesinde tarihten beri dokuz sayısı kutlu bir sayıdır. Dolayısıyla bizim şubelerimizin sayısı da güzel bir tesadüfle dokuz oldu”* (Galip, 1933: 8). Bu dokuz şube Halkevlerinin faaliyetlerini gerçekleştirmesi açısından oldukça önemliydi (Cumhuriyet, 4 Mart 1932: 2). Bu şubeler; Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Temsil Şubesi, Spor Şubesi, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Kütüphane ve Yayın Şubesi, Sosyal Yardım Şubesi, Müze ve Sergi Şubesi ve Köycülük Şubesi’ydi.

Halkevleri bünyesinde açılmış olan bütün şubeler oldukça önemli çalışmalar yürüttüler. Ancak burada okuma-yazma seferberliği bağlamında Dil, Tarih ve Edebiyat, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Kütüphane ve Neşriyat Şubesi ve Köycülük Şubesi konumuz açısından daha dikkat çekicidir. Çünkü bu şubeler aracılığıyla halkın kültür seviyesinin diğer şubelerden farklı olarak okuma-yazma doğrultusunda artırılmaya çalışıldığı söylenebilir. Dolayısıyla halkın büyük çoğunluğu okuma-yazma bilmediği için ilk önce bu alandaki eksikliğin giderilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda adı geçen şubelerin bu misyonla hareket ettiği söylenebilir. Adı geçen şubelerin yaptıkları faaliyetler aşağıda açıklanmaktadır;

2.7.2.1.Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi: Konferanslar, dil çalışmaları, büyükleri anma günleri düzenlemek, yayınlar, broşürler, araştırmalar, incelemeler, edebi eserlerin çevirisi; masal, deyim ve atasözlerini toplamak, dergiler çıkarmak gibi faaliyetlerde bulunmaktaydı (Yılmaz, 2011: 64).

2.7.2.2. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi: Okuma-yazma eğitimleri ile birlikte bireylerin yeteneklerini geliştiren yapılar olarak hizmet vermekteydi (Yılmaz, 2011: 64). Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi’nin amacı ve görevi Halkevleri Talimatnamesi’nde şu şekilde belirtilmekteydi; *“Halkın seviyesini yükseltecek her türlü okutma, yazdırma ve yetiştirme hareketlerini ilerleyip genişlemesini temin ve himaye amacıyla her Halkevi’nde bir Halk Dershanesi ve Kurslar şubesi açılacaktır. Bu şubeler, okutup yazdırmak, Ecnebi lisanı ve fen dersleri vermek, Sanat öğretmek, Ameli hayat bilgileri talim etmek gibi ferdi takviyeye matuf teşebbüslerini yakından ve sağlam bir alaka ile takip ederek istenilen neticeye varmalarına yardım eder. Teknik*

ve ihtisas mektep ve kurslar açtırmaya özellikle önem verir. Halkevlerinde bu bilgi müesseselerinden mümkün olursa hepsi, olmazsa birkaçı açılacaktır. Ders ve kurslarda vatandaşların fikri seviye ve tahsil derecelerine göre okuma-yazma, tarih ve yurt bilgileri, medeni bilgiler, yabancı dil, matematik, muhasebe usulü ve makine yazısı gibi hayatı kazanmak için faydalı olan dersler metot ve usulleri dairesinde öğretilir” (CHP Halkevleri Talimatnamesi, 1932: 15, 16). Bu cümlelerden Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi’nin, halkın eğitim seviyesini yükseltecek her türlü eğitim öğretim faaliyetlerinde bulunacaklarını ayrıca öğrencilerin seviyelerine göre farklı derslerin verilebileceği anlaşılmaktadır.

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin manşetine taşıdığı ve okuma oranı ile ilgili paylaştığı sayısal ifadelerden anlaşıldığına göre, bir yıllık süre zarfında Halk Dershanelerinde 167. 362 Vatandaş Okudu. Haberin devamında 1932-1933 ders yılında Millet Mektepleri’nin ülkedeki durumunu gösteren bir istatistik düzenlendi. Buna göre her ilde açılan Millet Mektepleri sayısı, devam eden kadın ve erkek öğrenci, öğretmen sayısı ile birlikte başarılı olanlar tespit edildi. İstatistiklere yansıyan şehirler ve okuma-yazma oranları aşağıda tabloda gösterilmektedir (Hâkimiyet-i Milliye, 26 Mayıs 1933: 5).

Tablo 2: Halk Dershaneleri ve Halk Kurslarında eğitim gören öğrenci sayısı.

İLLER	A Dershanesi öğrenci sayısı (Kadın-Erkek)	B Dershanesi öğrenci sayısı (Kadın-Erkek)	Öğretmen sayısı
Adana	1 Kadın-10 Erkek 10 Kadın-650 Erkek 8 Kadın-309 Erkek	1 Kadın- 6 Erkek 10 Kadın-146 Erkek 2 Kadın – 58	8 387 (İdare+öğret)
Aydın	175 Kadın-3218 Erkek	77 Kadın-1715 Erkek	69 1792
Afyon	69 Kadın 73 Kadın-2116 Erkek 10 Kadın ve 1068	69 Erkek 27 Kadın-776 Erkek 418	78 1495
Aksaray	10 Kadın- 31 Erkek 246 Kadın-984 Erkek 61 Kadın-467 Erkek	1 Kadın-6 Erkek 1 Kadın-88 Erkek 1 Kadın-56 Erkek	44 585
Ankara	673 Kadın-2234 Erkek 618 Kadın-2124 Erkek	734 Kadın-734 Erkek 693 Erkek	39 3440
Amasya	13 Kadın-49 Erkek 320 Kadın-999 Erkek	2 Kadın-13 Erkek 9 Kadın-239 Erkek 24 Kadın-409 Erkek 8 Kadın-89 Erkek	77 530
Artvin	2282 Kadın-3680 Erkek	265 Kadın-732 Erkek	110

	502 Kadın-1276 Erkek	152 Kadın-410 Erkek	2340 (Müdavim)
Antalya	1 Kadın-23 Erkek 27 Kadın-770 Erkek 8 Kadın-504 Erkek	34 Erkek 12 Erkek	26 524
Balıkesir	1 Kadın-19 Erkek 933 Erkek	13 Erkek 3 Kadın-303 Erkek	20 306
Ağrı (Bayazıt)	243 Erkek	80 Erkek	8 182 (Müdavim)
Bilecik	1591 Kadın-2909 Erkek		80
Bolu	6 Kadın-1818 Erkek	10 Kadın 2020 Erkek	70

Kaynak: (Hâkimiyet-i Milliye, 26 Mayıs 1933, 5).

Bu şubenin amaçlarına bakıldığında en önemlisi kültürel anlamda halk arasında okuma ve yazma bilmeyenlere gerekli eğitimleri vererek halkın bilinçlenmesini sağlamaktaydı. Halkın bilinçlenmesi ve kültürel birikime kavuşması adına bu şube dil ve uzmanlık kursları açmak, teknik bilgileri halk arasında yaymak ve yeteneklerine göre el sanatlarını teşvik ederek halkın gelişmesine katkıda bulunmayı arzulamaktaydı (İğdemir, 1974: 124). Ayrıca vatandaşın hem bireysel hem de toplumsal yönü ile gelişmesini sağlayarak topluma faydalı olmaları amaçlandı. Bu doğrultuda farklı alanlarda kurslar açarak amacına ulaşmak için faaliyetlerini yürüttü. Bu bağlamda açılan kurslar şunlardır; Türkçe, temel fizik, temel kimya, dikiş, nakıs, ütü-kola, şapkacılık, çiçekçilik, muhasebe, bağcılık, arıcılık, elektrikçilik, yabancı dil, hesap, daktilo, tarih ve yurt bilgisi, müzik, resim, fotoğrafçılık, itfaiyecilik, köy kâtiplerini yetiştirme, telgrafçılık, bahçıvanlık ve kitap ciltlemektir (İğdemir, 1974: 124).

Halkevi şubeleri arasında en yoğun çalışmalarda bulunanların başında Halk Dershaneleri ve Kursları Şubesi gelmektedir. Bu şubenin açtığı kurslar sayesinde yetişkin nüfusun okuma-yazma oranı yükselmiş, ayrıca toplumsal kültür düzeyinin artması da sağlandı. Mustafa Kemal Paşa, bu şubeye büyük önem veriyordu. Halkevlerinin açıldığı gün milletle paylaştığı şu mesaj şubenin amaçları arasında gösterilebilir: “*Millet, bilinçli ve birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kitlesi halinde örgütlenmelidir. Kaldı ki, en güçlü ders araçlarına, öğretmen ordularına sahip olmak yeterli değildir. Halkı yetiştirmek, halkı bir kitle haline getirmek için ayrıca bir milli halk birliğinin düzenlenmesine de çalışacağız*” (İğdemir,

1974: 125). Bu anlayışla hareket eden Halk Dershaneleri ve Kursları Şubesi birçok alanda önemli başarılarla imza attı.

Halkevleri, halkçılık ilkesine bağlı kalınarak Türk halkını bilinçlendirmek ve bu bilinç gücüyle, halkı gerçek bir halk yönetimi sürecine hazırlamak işlevini özellikle bu şube aracılığı ile yerine getirmekteydi. Bu bağlamda Mustafa Kemal Paşa, Halkevleriyle ilgili olarak devrimin halksız olamayacağı, halksız gelişmeyeceği, halk yönetiminin ancak somut, bilinçlenmiş bir şekilde halk kaynağıyla gerçekleşebileceğine işaret etmekteydi (Kansu, 1974: 184, 185).

Halkçılık ilkesi doğrultusunda faaliyetlerde bulunan Halkevleri tamamen uzak ve ulaşılamayan yerlerin yakından takip edilmesi amacıyla faaliyetlerde bulundu. Halkevleri bünyesinde çalışmalarını yürüten Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, bu bağlamda oldukça önemli bir misyonla hareket etti. Bu şube aslında Köycülük Şubesi ile sürekli ilişki içerisindeydi. Halk Dershaneleri ve Köycülük Şubesi'nin ortak noktası köylerde okuma-yazma bilmeyen kesimin okuma-yazma öğrenme seviyesine gelmesini sağlamaktı. Ayrıca köylerde on beş günde bir yazı yazmasını bilmeyen köylülerin mektuplarını yazmak ve sosyal yardım şubesinin katkıları ile hasta olan köylülere sağlık ve bakımı konularında onlara rehberlik etmek de görevleri arasındaydı (CHP Halkevleri Talimatnamesi, 1932: 19).

2.7.2.3. Kütüphane ve Yayın Şubesi: Okuma odası ve kütüphaneleri düzenlemek, yayınlar çıkarmak, edebi eserler yayınlamak, çeviriler yapmak, halkın bilgi ve kültürünü artırmak ve okuma alışkanlığı kazandırmak için çalışmalar yürütmekteydi (Yılmaz, 2011: 72). Halkevleri Talimatnamesi'ne göre bu şubenin kuruluş amacı maddeler halinde açıklanmaktaydı;

1-Kütüphaneler halk bilgisinin ilerlemesinde başlıca etkenler arasındadır. Bu sebeple her Halkevi'nin bulunduğu yerde bir kütüphane ve bir okuma odası bulunmak zorundadır. Halkevi'nin ilk kuruluş şartlarından sayılır ve kendi binası müsait oldukça burada bir kütüphane ve bir okuma odası ayrılır. Binası uygun olmayan veya mevcudu ve kurulması mümkün olmayan yerlerde de kitap dolabı veya rafı olmalıdır. Halkevleri kendi kütüphanelerini, okuma odalarını kendi binalarından ayrı yerlerde de açabilirler. Bulunduğu şehir ve kasabada halka açık bir kütüphane bulunsa bile her Halkevi yine

kendi kütüphanesini esasını kurar veya kuruncaya kadar elde bir başka kütüphaneye veya oda varsa onu korur (CHP Halkevleri Talimatnamesi, 1932: 19).

2-Kütüphanelerde ve okuma odalarında okuma ücretsizdir.

3-Kütüphane ve okuma odasında veya parti şubelerinde, mahalle ve köy odalarında ayrıca bazı yerlerde kendiliğinden mahalle kulüpleri halini alan kahvelerde yerine göre ve uygun zamanlarda birer açık okuma günü yapılabilir. Böyle zamanlarda şubenin ayıracağı açık ve sindirerek okuma kabiliyeti olan bir vatandaşa uygun görülen bir eser yüksek sesle okutulur. Aynı amaçla bir Halkevi'nin kütüphane şubesi, bulunduğu yerden uzak köy ve kasabalara giden böyle okuyucuların gittikleri yerlerde de bu görevi yapmalarını sağlayabilir. Şube, milli kültürü besleyecek eserleri çoğaltmak ve mümkün olduğu kadar herkeste okuma-yazma duygusunu uyandırmak için gerekeni yapacaktır. Umumi İdare Heyeti'nin tavsiyeleri doğrultusunda kitap ve gazete okuyucularının artmasına gayret edilecektir. Kendi başlarına kitap ve gazete alamayanların bu isteğinin yerine getirilmesi için ortak alım çareleri bulunacaktır (CHP Halkevleri Talimatnamesi, 1932: 19).

Her Halkevinde bir kütüphane ve okuma odasının bulunması Halkevinin ilk şartlarından sayılır. Halkevinin bulunduğu yerde eğer başka kütüphane varsa bunlarla işbirliğini yapılır. Kaldı ki, Halkevi dışındaki farklı bölgelerde ve yakın köylerde de halk okuma odalarının açılmasını sağlanır. Bunun haricinde seyyar kütüphanelerin kurulması da bu şubenin hizmetleri arasında yer almaktadır. Bu şube aracılığıyla vatandaşın kitap okuma alışkanlığı kazanması amaçlanmaktadır (Milliyet, 27 Mart 1932:1). Okuma yazma alışkanlığının kazanılması amacıyla bu dönemin önemli toplanma yeri olan kahvehanelerde önemli bir görevi yerine getirmektedir. Kahvehanelerde okuma günleri düzenlenilerek güzel okuma yapanlar yüksek sesle kitap okuyarak halkın dinlemesine vesile olmaktadır (Kansu, 1974: 185).

Kütüphane ve Neşriyat Şubesi'nin diğer önemli görevlerinden biri de Halkevlerinin bütün yayınlarını bastırmak ve dergiler hariç tüm yayınların ücretsiz bir şekilde dağıtılmasını sağlamaktır. Bu şubeye büyük önem verildi ve bir yerde Halkevi açılabilmesi için mutlaka bu şubenin bulunması koşulu arandı. Buna gerekçe olarak da kütüphanelerin halkın bilgi düzeyinin ilerlemesinde en büyük etken olması gösterilmektedir. Bu manada halk eğitimi ile uğraşan kültür yuvalarının evvela

kuracakları bir kütüphane olmalıdır. Halkın genel kültür düzeyinin artırılarak Kemalizm'in ilkelerini, Cumhuriyeti, inkılapları, milli tarihimizi öğretmek amaçlandı. Cumhuriyet ideolojisine dair her türlü bilgiyi halk arasında yaymanın ancak bu konulara dair yazılmış kitapları halka okutmakla mümkün olacağı düşünülürse, Halkevlerinin bu şubesine düşen görevin önemi daha iyi anlaşılır (İğdemir, 1974: 125). Bunun yanı sıra Halkevleri kütüphaneleri için rehber bir kitap hazırlatabilir, ayrıca çok kitabın olduğu yerlerde alanında yetişmiş iyi bir kütüphane memuru bulundurabilirdi (İğdemir, 1974: 125).

Halkın okuma-yazma oranının artırılması amacıyla Halkevleri bünyesinde yer alan kütüphaneleri bütün halka açabilmek ve halkın faydalanmasını sağlamak için düzenlemeler yapılmaktaydı. Halkevleri kütüphaneleri mümkün olursa sabah saat 9'dan gece 21 ile 22'ye kadar açık kalmalarını sağlandı. Burada bir takım düzenlemelere gidilmesinin sebebi Halkevleri kütüphanelerine devam edecek kesimlerin esnaf, işçi, memur gibi genelde akşam iş saatlerinin dışında okumak için vakit bulabilen kişilerden kaynaklanmaktaydı. Buna karşın cumartesi ve pazar günleri kütüphanelerin tam gün ve herkese açık olması kararlaştırıldı. Bunun yanı sıra kütüphanelerin tatil günleri başka günler olmalıydı (İğdemir, 1974: 61). Ayrıca kütüphanelerde ne tür kitapların okutulacağına dair bilgiler de mevcuttur. Bu bağlamda kütüphanede bulunmaması gereken kitaplar; Türk inkılâbı ideolojisine uymayan, dini nitelikte, yabancı ideoloji ve rejimleri konu alan, irticai düşüncüyü destekleyen, toplumu olumsuz etkileyen ve gençleri kötü alışkanlıklara yönlendiren kitaplar kütüphanelerde bulundurulamazdı (Temizhan, 2006: 98).

2.7.2.4. Köycülük Şubesi; Sosyal yardımlar, halk kursları ve dershaneler açmak, halk aydın buluşması, halk için temsil şubesi ile birlikte gösteri ve şenlikler düzenlemek, sosyal yardım şubesinin yardımlarıyla köylerde yardım ve gösteriler düzenlemeği amaçlamaktaydı.

Halkevine bağlı şubelerin açılabilmesi için ise üye sayısının en az 25 kişiden oluşması kararlaştırıldı. Bunun yanı sıra Halkevleri, CHP'den yapılan yardımlar ile ayakta dururken Halkodalarının bulunduğu yerlerde mahalli yardımlarla idare etmesi gerekiyordu. Halkodalarının gelirini, bağışlar, köy sandık gelirleri, özel muhasebe ve belediyelerden yapılan yardımlar oluşturmaktaydı. 1946 yılından itibaren bu

yardımların azalması sonucunda Halkevleri faaliyetlerinde yavaşlama oldu. Buna mukabil 1932-1940 yılları Halkevlerinin en yoğun olduğu dönemlerdi. Bu dönemde spor, sinema ve kültür etkinlikleri ile toplum merkezi haline gelen cumhuriyetin inkılapları halka benimsetilmeye çalışıldı (Karadağ, 1998: 135).

Halkçılık ilkesi doğrultusunda kurulan Halkevleri ve Halkodaları cumhuriyeti, cumhuriyet prensiplerini ve inkılapları halkla bütünleştirmeyi amaçlayan bir çaba içine girdi. Bu kurumlar yapılan reformları köye götürmek, modern teknikleri yaymak, laik, çağdaş ve pozitivist bir tutum ile kırsalı kazanmak arzusundaydı. Halkevleri aynı zamanda Kemalist seçkinler ile halk kitleleri arasında ideolojik birliktelik yaratmak, köyde ve kentte yetişkin eğitimini gerçekleştirmeye dönük çabalar ışığında cehaleti yenerek halkın bilinç düzeyini yükseltip modern bir zihniyete kavuşturmaya çaba harcadı. Bunun yanı sıra Halkevleri kurulurken modern ve Avrupai bir halk yapısını oluşturarak, ulus devlet oluşumuna yardımcı olan kurumları yapılandırmaya çalıştı (Aykaç ve Aykaç, 2020: 536). Ayrıca çağdaşlaşma düşüncesini gerçekleştirerek yeni devletin gereksinim duyduğu insan gücünü ortaya çıkarmaya çalıştı. Bu amaçları gerçekleştirmeye çalışılırken diğer taraftan halk ile aydın kesim arasında iletişimin kurulması amaçlandı. Ayrıca köy ve kent ayrımını ortadan kaldırarak ortak amaçlarla hareket eden bütüncül bir toplumsal yapının oluşması hedeflendi. Halkevleri aynı zamanda bir kültür ve sanat evi görevini üstlenerek modernleşme yolunda önemli adımlar attı.

2.7.3. Halkodalarının Açılması

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, özellikle küçük yerleşim birimlerinde, Halkevi şubelerinin açılması zor koşullara bağlandı. Bu bağlamda kırsal bölgelerde şubelerin açılması yönünde isteklerin olmasına rağmen koşulların elverişsizliğinden dolayı bu isteklerin yerine getirilmediği görülmektedir. Dolayısıyla bu durumdan kaynaklı üye olabileceklerin sayısı da sınırlı bırakılmaktaydı. Nitekim kırsal bölgelerde salonu olan binaların bulunması da hayli zordu. CHP'nin Beşinci Kurultayı'nda bu konu masaya yatırıldı ve Halkevlerinin açılma imkanı bulunmayan yerlerde bu kurumların yerine Halkodalarının açılması kararlaştırıldı. Bu doğrultuda çalışmalar 1939 yılında "Halkodaları Talimatnamesi" ne göre yürütüldü ve ilk olarak

Halkevlerinin kuruluş tarihi olan 19 Şubat 1940 tarihinde 141 Halkodası açıldı (Temizhan, 2006: 47).

Halkodalarının açılması tamamen Halkevlerinin açılmadığı yerlerde yapıldı ve kültürel faaliyetlerle halkın eğitilmesini sağlandı. Ancak bunun için en az 50 üyenin kaydedilmiş olması ve bir toplantı salonu ile bir okuma odasının bulunması, ayrıca burayı idare edecek bütçenin sağlanması gerekmektedir. Ayrıca bir okuma odası sağlanamazsa toplantı salonunun uygun bir yerine kitap dolabı konularak hem salon, hem okuma odası olarak kullanılması uygun görülmekteydi (CHP Halkodaları Talimatnamesi, 1939: 2, 3). Bunun yanı sıra Halkodası'nı açma talebi önce yerel parti örgütüne daha sonra ise İl İdare Kurulu'na yapılacaktı. İl İdare Kurulu açılma koşullarının yerine getirilmiş olduğuna kanaat getirdiği takdirde talebi Parti Genel Sekreterliği'ne iletirdi. Bu konuda son kararı Parti Genel Sekreterliği verirdi (CHP Halkodaları Talimatnamesi, 1939: 3).

Halkodalarının ilk kurulduğu dönemlerde bazı aksaklıkların olduğu görüldü. Bu bağlamda CHP Yedinci Kurultay'ında Trabzon temsilcisi Kemal Kefeli'nin "Halkodalarının o gün için ancak dörtte birinin çalıştığını" ifade etmesi aslında tam olarak bir teşkilatlanma ruhunun oluşmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Kaldı ki, Ülkü dergisinde yayınlanan bir yazıda Köy Halkodalarında görülen bazı aksaklıklara değinildi. Buna göre, özellikle yöre ileri gelenlerinin yöneticilerin hoş görünmek adına Halkodalarını açtıkları, ancak açılıştan sonra hiçbir çalışma yapmadıkları iddia edilmekteydi. Ayrıca kırsal kesimde bu tür sosyal çalışmaların öncülüğünü yapacak yeter sayıda kalifiyeli elemanın olmaması, bazı aksaklıkların yaşanmasına neden olmaktaydı (Kunter, 1948: 5).

2.7.3.1. CHP Halkodaları Talimatnamesi

Yönetmeliğe göre bina, para ve eleman bakımından Halkevlerinin açılmasının imkânı hasıl olduğunda yerleşim açısından küçük yerlerde Halkodaları açılacaktır. Bunun yanı sıra halkın okuma-yazma öğrenmesi için gerekli eğitimlerin verilmesi kararlaştırıldı. Bunların açılma koşulları ve yönetimleri ise "CHP, Halkodaları Talimatnamesi" ile düzenlendi. Bu yönetmelik CHP Genel Yönetim Kurulu tarafından hazırlanıp 8 Ağustos 1939 tarihinde Parti Genel Başkanlık Divanınca onaylandı ve bu yönetmelik 20 maddeden ibaretti (Son Posta, 8 Ağustos 1939: 1-2). Buraya kadar

Halkevleri ve Halkodalarının açılış sürecine ve amaçlarına değindik. Aşağıda açılan Halkevlerinin ve Halkodalarının sayılarına yer verilecektir.

Tablo 3: 1938 yılına kadar açılan Halkevi sayısı.

Yıl	Toplam Halkevi Sayısı	Yeni Açılan Halkevi Sayısı
1932	32	34
1933	55	21
1934	80	25
1935	103	23
1936	136	33
1937	167	31
1938	210	43

Kaynak: Temizhan, 2006: 49.

Tablodan hareketle 1938 yılında Halkevlerinin daha çok açıldığı söylenebilir. Bunun yanı sıra, Halkevleri'ndeki üyelerin meslek gruplarına ve cinsiyetlerinin dağılımına bakıldığında, 1933 yılında 33.626 üyenin 2.983'ü çiftçi, 3.339'u işçi, 4.374'ü öğretmen, diğerleri ise doktor ve diğer meslek gruplarına ait kişilerdi. Üyelerin büyük çoğunluğu devlete bağlı çalışan kişilerdi ve bunlar genellikle memur ve öğretmenlerden oluşmaktaydı (Karpas, 1967: 60).

Tablo 4: Halkevleri ve Halkodalarının yurt genelindeki sayıları.

İller	Açılış T.	Halk evi	Halkodası	İller	Açılış T.	Halkevi	Halkodası
Afyon	1932	11	77	İzmir	1932	22	174
Ağrı	?	4	18	Kars	?	7	123
Amasya	1935	3	48	Kastamonu	1933	12	51
Ankara	1932	10	115	Kayseri	1933	6	129
Antalya	1933	10	57	Kırklareli	1944	11	93
Aydın	1932	15	21	Kırşehir	1939	6	38
Balıkesir	1933	10	141	Kocaeli	1933	12	43
Bilecik	1935	7	94	Konya	1932	29	185
Bingöl	1935	3	28	Kütahya	1933	11	158
Bitlis	1935	3	11	Malatya	1932	5	54
Bolu	1932	8	32	Manisa	1938	15	86
Burdur	1935	5	138	K.Maraş	1934	6	61
Bursa	1932	8	80	Mardin	1934	7	26
Çanakkale	1932	7	92	Muğla	1934	7	41
Çankırı	1935	4	44	Muş	1944	3	31

Çoruh	1935	3	66	Niğde	1932	5	131
Çorum	1934	6	24	Ordu	1933	6	54
Denizli	1932	20	116	Rize	1933	3	90
Diyarbakır	1932	6	14	Samsun	1932	8	89
Edirne	1933	8	35	Seyhan	1932	4	68
Elâzığ	1935	4	62	Siirt	1945	2	19
Erzincan	1935	4	54	Sinop	1932	4	9
Erzurum	1933	5	113	Sivas	1933	7	79
Eskişehir	1932	4	62	Tekirdağ	1933	3	77
G.Antep	1933	5	48	Tokat	1933	6	63
Giresun	1933	7	105	Trabzon	1933	11	149
Gümüşhane	1933	5	73	Tunceli	?	3	55
Hakkâri	?	1	7	Urfa	1934	6	18
Hatay	1934	6	26	Van	1932	3	17
İçel	1932	7	75	Yozgat	1933	7	49
Isparta	1933	11	64	Zonguldak	1933	10	80
İstanbul	1932	17	26	Londra	1940	1	
Toplam		227	1966			474	4306

2.8.Köy Eğitim Kursları

2.8.1. Köy Eğitim Kursları'nın Kurulması ve Eğitimcilerin Yetiştirilmesi

Köye yönelik bağlamında köy veya köylülerin sorunlarının ele alındığı 1930 yılı ortaları köylerdeki eğitim durumu dikkate almaktaydı. Maarif Vekâleti tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya köydeki eğitim ile ilgili bilgilerin sunulması üzerine ne yapılabilir sorusu gündeme geldi. Bu bağlamda Köy eğitim kurslarına gidecek yol açıldı. Dönemin Maarif Vekili Saffet Arıkan tarafından yapılan araştırmalar neticesinde Köy eğitim kurslarına ciddi bir şekilde ihtiyaç olduğu anlaşıldı. Mustafa Kemal Paşa, ordudaki çavuşlardan yararlanılmak suretiyle köylerdeki eğitim sorunlarının çözülebileceğini düşünmekteydi. Dahası bu çavuşların eğitilerek köylere gönderilmesi ve bunlara eğitimci denilmesini de kendisi istemekteydi (Erdem, 2008: 192). Bu minval üzere ilk olarak, deneme amaçlı bir kurs açılması kararlaştırıldı ve ardından bu iş için uygun kişilerin bulunması amacıyla Yozgat, Çorum, Eskişehir ve Kayseri'de bakanlık geniş çaplı bir araştırma yaptı. Araştırmanın ardından Ankara'da ordudaki erler toplanarak kursa tabi tutuldu. Öte taraftan bu erlerin okuma-yazma biliyor olması çok önemliydi. Hatta orduda okuma-yazma bilen diğer askerlerde eğitimci adayları olarak seçildi (Kültür Bakanlığı Dergisi, 1937: 82). Okuma-yazma bilmenin dışında eğitimci olarak görevlendirilen adayların köy hayatını yaşamış

olması ve köy hayatının zorluklarına katlanabilecek durumda olmaları aranan özellikler arasındaydı. Aslında burada eğitmenlerde aranan temel özellik köylülere hem eğitim vermek hem de köylülere cumhuriyet prensiplerine göre yetiştirmekti. Bir başka deyişle eğitmenlerin amacı yılmadan ve usanmadan çalışarak köylülere bilinçlendirmek ve devlete faydalı birer birey haline getirmekti (Tonguç, 1938: 188).

Bütün bu çalışma ve hazırlık safhasından sonra Eskişehir'in Çifteler ilçesinin Mahmudiye Köyü'nde ilk eğitmen kursu açıldı (Bayram, 1999: 21). Dönemin kayıtlarından hareketle eğitmen kursuna ilk etapta yaklaşık 80 kişinin katıldığı anlaşılmaktadır. Bu 80 kişilik eğitmen adayına 7 aylık bir eğitim verildi. Bu eğitim süreci boyunca eğitmenlere modern tarım tekniklerinin uygulandığı Mahmudiye Devlet Üretmen Çiftliği'nde, uygulamalı eğitim verilerek adayların yetişmesi amaçlandı. Bundan başka kurstaki erler 8'er ya da 10'ar gruplara ayrıldı ve her grubun başına da öğretmen okulu mezunu bir gözetmen atandı. Bu gruplara hemen hemen her alanda eğitimler verilmekteydi. Gündelik hayat için gerekli olan eğitimlerle birlikte okuma-yazma ve yurt bilgisi dersleri de verildi (Kültür Bakanlığı Dergisi, 1937: 82).

Kültür Bakanlığı 10 sene içinde bütün köyleri okula ve eğitmenlere kavuşturacak projesini hayata geçirmek için faaliyetlere girişmiş bulunmaktaydı. Bu kapsamda ilk etapta 550 eğitmen yetiştirecek olan beş yeni kurs ülkenin farklı bölgelerinde açılacaktı. Nitekim bu kursların normal zaman içinde açılmasının belki bir asırlık zamana ihtiyacı vardı. Ancak inkılap rejimi tarafından inkılapçı yöntemlerle kısa sürede bu projenin uygulanacağı vurgulandı (Ulus, 24 Mart 1937: 2).

2.8.2. Köy Eğitmenleri Kanunu

Kursların ardından eğitimlerini başarı ile tamamlayanlar Ankara'nın köylerine stajyer olarak atandılar. Ayrıca köylere atanan eğitmenler burada gözlemlenmekteydi. Dolayısıyla Mahmudiye'deki ilk eğitmen kursu denemesinden olumlu sonuçlar alınması üzerine eğitmen kursları uygulamasına devam edildi ve ardından 11 Haziran 1937 tarihli 3238 sayılı "Köy Eğitmenleri Kanunu" çıkarıldı (Resmî Gazete, 24.06.1937: 982). Köy Eğitmenleri Kanunu şu maddelerden oluşmaktaydı;

1. Madde: Nüfus bakımından az olan ya da öğretmenlerin çalışmasına elverişli olmayan köylerin eğitim ve öğretimini sağlamak, tarımın bilimsel bir şekilde

yapılması için köylülere rehberlik etmek üzere köy eğitimcilerini atamaktır (Tan Gazetesi, 7 Mayıs 1937: 3).

2. Madde: Köy eğitimcileri, Eğitim ve Tarım bakanlıkları tarafından; tarımsal ürünlerin yetiştirilmesi bakımından önemli olan okul veya çiftliklerde açılan kurslarda yetiştirilirler. Eğitimci yetiştirme kurslarının giderleri Eğitim ve Tarım Bakanlıklarının bütçelerinden karşılanacaktır.

3. Madde: Eğitim bakanlığınca görevlendirilen öğretmenler ve müfettişler çalıştıkları sürece maaşlarını tam olarak alacaklar.

4. Madde: Eğitimcilerin bulunduğu köylerden gereği kadar bir bölge belirlenecek ve birleştirilecektir. Belirlenen bölgelere gezici bir başöğretmen veya öğretmen atanacaktır. Köy eğitimci yetiştirme kursuna katılmış olan ilköğretim öğretmenleri arasından başöğretmen ya da öğretmen seçilebilir. Görevlendirilenlerin maaşları da bağlı oldukları Özel İdare tarafından karşılanacaktır. Köy eğitimcilerinin gezmeleri için yolluk olarak her gün için yüz kuruşu geçmemek üzere Eğitim Bakanlığı'na belirlenecek oranda bakanlık bütçesinden karşılanacaktır.

5. Madde: Bu madde ile öğretmenlerin nasıl ve nereden maaş almaları gerektiği üzerinde duruldu. Köy eğitimcilerine Maarif Vekâleti tarafından aylık ücretlerinin ödenmesi ayrıca Tarım Bakanlığı bütçesinden de fidan, damızlık ve ziraat aletleri gibi teknik araçların verilmesi belirtildi.

6. Madde: Son maddede de köy eğitimcilerinin sorumluluk alanları ifade edilmekteydi. Köy eğitimcilerinin kurslara alınmaları, yetiştirilme tarzları, köylerdeki sorumlulukları, beşinci maddede yazılı araçları gereğince köylü lehine nasıl kullanacakları, işlerinin takip ve teftişi Eğitim ve Tarım bakanlıklarınca ortak bir şekilde kararlaştırılacaktır (Resmî Gazete, 24. 06.1937: 982).

Köylerde okuma-yazma sevgisini arttırmak için neler yapılacak sorusuna Kültür Bakanlığı, köy eğitimcileri yetiştirme kursunu bitirip köylerde staja başlamış olan köy eğitimcileri ile başöğretmenlerin çalışma sistemini kültür müdürlüğü yolu ile yapacağını belirtti. Bunun dışında öğretmen ve eğitimcileri ilgilendiren meseleler müfettişliklere de yazılacaktı. Görev yapan öğretmenler öncelikli olarak ders yılı için bir yıllık bir faaliyet programı hazırlayacaklardı. Görev yaptıkları okulların eğitim ve öğretimi bu program kapsamında işlenecekti. Ayrıca bu programın müfredatı da

uygun olması gerektiği belirtildi. Öğretmenler izin almak istedikleri zaman kesinlikle müfettişin onayına bağlıydılar (Ulus, 11 Kasım 1937: 9).

Eğitmenler üç ay içinde çocuklara alfabeyi öğretmeye çalışacaklardı. Başöğretmenler, yetişmekte olan ve zayıf eğitimcilerin yetiştirilmeleri bakımından o köy için daha fazla zaman ayıracaklardı. Başöğretmenler sorumlu oldukları bölgelerdeki eğitimcileri ayda bir kez cumartesi öğleden sonra ve pazar günü eğitim ve öğretim hakkında bilgilendirme toplantıları yapacaktı. Böylece hem eğitim ve öğretim ile ilgili konular konuşulacak hem de eğitimcilerin yetişmesi sağlanacaktı. Bunun yanı sıra eğitimciler köyün hemen hemen her sorunu ile ilgilendi. Ayrıca Başöğretmen köye uğradığı zaman mutlaka resimler göstererek gazete ve kitaplardan parçalar okuyarak köylülerin bilinçlenmesine çalışacaktı. Özellikle geceleri köylüleri okula ya da uygun bir yere toplayarak en az bir saat gazete ve kitap okumalarını sağlayacaktı. İnkılabın ve cumhuriyetin getirdiği yenilikleri halka, halkın anlayacağı bir dille anlatmaya, benimsetmek için gayret sarf edilecekti (Ulus, 11 Kasım 1937: 9).

Köy eğitimcileri kursları, köylüyü tanımak, onu sevmek ve onlarla iletişim kurmak için en uygun kurumlardır. İtaat, çalışma, işi başarma ve birbirine karşı arkadaşlık, kurslardaki eğitimcilerin en önemli özellikleridir. Bu kurslar sayesinde köylerdeki çocukların okuma-yazma oranları artacak ve köylüler daha bilinçli olacaktır. Köylerde ortalama 40 çocuktan 6.000 çocuk okutulacak, 1.500 insan köylere hediye edilmiş olacaktır. Hediyeden kasıt 10 eğitimci kursundan 1.500 kadar eğitimcinin mezun olmasıdır. Kurslarda kültür ve tarım dersleri vardı. Dersler sabah saat 7’de başlıyordu ve öğleye kadar kültür dersleri verilirken öğleden sonra ise atölye faaliyetleri kapsamında uygulamalı tarım dersleri işlenmekteydi (Cumhuriyet, 25 Eylül 1938: 5). Bu okulların denetimi ise yukarıda da değinildiği gibi başöğretmenler tarafından gerçekleştirilmekteydi. Ayrıca bu kişiler kendi bölgelerindeki eğitimcilerin derslerini de incelemekle birlikte gerektiğinde talimat verme yetkisine de sahiptiler. Başöğretmenler kültür müdürlüğüne haftanın belli günlerinde inceleme raporlarını sunmakla görevliydi. Bu raporlara göre köy eğitimcileri görevlerinde tecrübeli birer öğretmen kadar başarılı olmaktaydılar (Son Posta, 2 Şubat 1938: 5).

Kültür müdürlüğünün İzmir ziyareti esnasında köy eğitimcilerini ve faaliyetlerini inceledikten sonra çok memnun olduğu haberini okurlarıyla paylaşan

Anadolu gazetesi devamında; kültür müdürlüğünün neden ziyaret ettiğini de açıklamıştır. Buna göre eğitmenleri yetiştirdikten sonra bir de iş başında görmek ve iş başında nasıl çalıştıklarını, heveslerini daima din tutmak istenmekteydi. Kısaca bu ziyaretin bir moral ziyareti olduğu söylenebilir (Anadolu Gazetesi, 22 Aralık 1938: 2).

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu askeri başarıların yanı sıra yapılan inkılaplarla gerçekleşti. Cumhuriyetin ilanından sonra Atatürk, modern, çağdaş ve laik bir toplum oluşturmak için hemen hemen her alanda inkılap hareketine başladı. Türk toplumunun modern bir yapıya kavuşması her şeyden önce eğitim alanında yapılacak olan yeniliklere bağlıydı. Bunun için de hızlı ve kararlı adımlar atılarak ülkenin en temel ihtiyacı olan eğitim yaygınlaştırılmaya çalışıldı. Ancak eğitimde yapılan idari ve müfredata yönelik düzenlemeler yetersiz kalıyordu. Bunun temel sebebi eğitim dilinin Türkçe olmasına karşın yazı dilinin Arap harfleriyle ifade edilmesinden kaynaklanmaktaydı. Birçok aydın tarafından eleştirilen bu durum iki farklı grubun ortaya çıkardı. Bazı kişiler Arap alfabesinin olması gerektiğini savunmasına mukabil bazı kimseler ise Arap alfabesinin Türkçe dil yapısına uymadığını ve Latin alfabesinin kabul edilmesinin elzem olduğu yönünde fikir ileri sürmekteydi. Aslında Latin harflerine geçiş ile ilgili tartışmalar Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren gündemi meşgul eden konular arasındaydı. Nitekim bu dönemde daha çok dilin sadeleştirilmesi bağlamında görüşler beyan edilmekte ancak tam bir değişimden net olarak bahsedilmemekteydi. Öte yandan Arap harflerinin bu dönemden sonra giderek eleştirildiği ve Türkçeye uymadığı, Türk dilinin yapısal özellikleri ile uyum sağlayamadığı görüşü yoğun bir şekilde ifade edildi. Bu tartışmalar Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal etti. Netice itibarıyla Arap harflerinin kaldırılması kararlaştırıldı ve yeni harflerin kabul edilmesi konusunda adımların atıldığı görüldü ve Atatürk bu konuyu Harf İnkılabı ile çözüme kavuşturdu.

Toplumun büyük oranda okuma yazma bilmediği bu yıllarda okuma yazma oranının artırılması uğruna çaba sarf edildi. Bunun için Maarif Kongresi'nden sonra İlmi Heyetler toplantısı gerçekleşti ve toplumun yarayan kanası olan eğitim konusunda önemli görüşlerle meselenin halledilmesi kararlaştırıldı. Bunun ilk adımı da Latin harflerinin kabul edilmesiyle gerçekleşti ve Harf Devrimi ile bir yandan toplumun kültürel değişimini sağlamak diğer yandan siyasi olarak laikleşme sürecini başlatmak amaçlandı. Harf İnkılabı ile okuma yazma oranının artırılması amacıyla ülkede Millet Mektepleri, Halk Dershaneleri, Kurslar, Halk Odaları ve Halkevleri açıldı. Bu kurumlarla beraber ülkenin dört bir yanında eğitim-öğretim seferberliği başladı.

Halkın da yoğun desteğiyle okuma yazma seferberliği önemli başarılar elde etti. Kısa sürede yaşanan bu başarılar hem yurt içinde hem de yurt dışında birçok kişi ve kurum tarafından takip edilmekteydi. Özellikle basın ve yayın faaliyetleriyle yaşanan gelişmelerden haberdar olmaya çalışanların doğru haberlere ulaşması inkılapların doğru anlaşılması için önemliydi.

Basın ve yayın tarihine baktığımızda Tanzimat döneminde gazetelerin çıkarıldığı ancak özgür basın sürecinin yaşanmadığı görülmektedir. Bu dönemde çıkarılan Matbuat Kanunu ve Ali Kararnamesi ile basının kontrol altına alınmaya çalışıldığı bundan dolayı da birçok yazarın Avrupa'ya kaçarak bulundukları ülkelerde gazete çıkardıkları anlaşılmaktadır. I. Meşrutiyet döneminde kısa süreli özgürlük yaşayan basın II. Abdülhamid döneminde ciddi baskılara maruz kalmaktaydı. Akabinde II. Meşrutiyet ile basın ürünlerinde patlama meydana geldi ancak bu durumda uzun sürmedi ve nihayetinde Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele süresi basının gelişmesini engelledi. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra basına yönelik yasaklar kaldırıldı ancak bu durumda 1931'e kadar sürdü.

Cumhuriyet dönemi İstanbul basınına göre değerlendirdiğimiz çalışmada, okuma yazma seferberliğinin birçok yerde haber yapıldığı görülmektedir. Milliyet, Vakit ve Akşam gazetelerinde görüldüğü üzere basının okuma yazma seferberliğine katkıda bulunmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda birçok haber gazetelerde tekrerrür etse de halkın bilinçlenmesi ve bu seferberliğe katılması sağlandı. Ancak burada dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri basının cumhuriyetin ilk yıllarında kapsamlı yayın yapma konusunda aksamalar yaşamasıdır. Cumhuriyet döneminde basını faaliyetlerinin belirli çerçeveye oturtulmaya çalışıldığı görülmektedir. Belli kalıplara sığdırılmaya çalışılan basın faaliyetlerinin okuma yazma seferberliği konusunda olumsuz haber yapmayacakları düşünülmektedir.

İstanbul'daki muhalif basının yerini Akşam, Milliyet ve Vakit gazetelerinin aleyhte haberler yapmadığına tanık olmaktadır. Akşam gazetesinin Millet Mektepleri'nin açılışı ve işleyişine yönelik yaptığı haberlere bakıldığında, kamuoyuna yapılan inkılabın doğru olduğunu aktarmaya çalıştığı görülür. Milliyet gazetesi de aynı doğrultuda haberler yapmakta ve Akşam gazetesine göre daha çok milli duygularla haberler yapmaktaydı. Ayrıca okuma yazma seferberliği sürecinde halkın nabzını

tutmak için anket çalışması yaparak sürecin daha sağlıklı bir şekilde yürütülmesini arzulamaktaydı Bunun yanı sıra halka yönelik hazırladığı sorularla halkın hükümetten beklentilerini tespit etmeye çalışmaktaydı. Vakit gazetesinin de birçok haberi okuyucuyla paylaştığı ancak duygu yüklü haberler yerine daha çok işleyiş, müfredat, program ve sayısal verilere yönelik haberler yaptığı görülmektedir. Bununla birlikte okuma yazma sürecinde yaşanan durgunluk ya da aksama dönemlerinde halkı motive edici yazılar yazarak okuma yazma faaliyetlerinin daha yoğun yaşanmasına katkıda bulunmaktaydı. Ayrıca diğer gazetelerde de aynı doğrultuda haberlerin yapıldığı ve yapılan inkılabın halkın gelişiminde önemli rol üstlendiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda okuma yazma seferberliğine halk ile birlikte adı geçen gazetelerinin de katıldığı, yaşanan gelişmeleri halka ulaştırdığı aynı zamanda provokasyonların önüne geçildiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Arşivler

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Sürelî Yayınlar

Akşam

Anadolu

Cumhuriyet

Haber

Hâkimiyet-İ Milliye

Milliyet

Son Posta

Türk Dili

Ulus

Ülkü Dergisi

Vakit

Yenigün

Resmî Yayınlar

CHF Halkevleri Talimatnamesi. (1932). Ankara: Hâkimiyet-İ Milliye Matbaası.

CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi. (1940). Ankara: Zerbaat Matbaası.

CHP Halkodaları Talimatnamesi, Ankara: 1939). Ulus Basımevi.

TBMM Zabıt Cerideleri. (1981). Dönem: I, Cilt: V, Ankara: TBMM Basımevi.

TBMM Zabıt Cerideleri. (1945). Dönem: I, Cilt: VIII, Ankara: TBMM Basımevi.

Türk Ocağı'nın Nizamname-İ Esası ve Dâhilîsi. (1912). İstanbul: Tanin Matbaası.

Araştırma Eserler

Acar, İ. (1983). *Dilimiz Atatürk ve Sonrası*. Balıkesir: İnce Matbaa,

Acuner, A. M. (1990). Türkiye Cumhuriyeti'nde Okur-Yazarlık, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (2). 161-167.

Akyüz, Y. (1970). Türkiye'de İlk Öğretmen Kuruluşları İle İlgili Orijinal Bir Belge ve Unutulmuş Bir Kaynak, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 109-119.

Akyüz, Y. (2004). *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2004)*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Akyüz, Y. (2001). *Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Akyüz, Y. (1988). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1921)*. Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları.

- Arı, A. (2014). Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 190-216.
- Avcı, C. (2013). Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 3 (1), 43-60.
- Ayhan, S. (1990). İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Halk Eğitimi İle İlgili Görüşler, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 23 (1), 285-306.
- Aykaç, M. ve Aykaç, N. (2020). Hayat Boyu Öğrenme Bağlamında Türkiye'nin Modernleşmesinde Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951). *Trakya Eğitim Dergisi*, 11 (1), 532-549.
- Ayten, A. (2011). *Türkiye'de Basın ve Rejimi (Cumhuriyet Dönemi Basın İktidar İlişkisi ve Basın Rejimleri)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baran, T. A. (2010). Atatürk'ün Eğitim Düşüncesi [Bildiri]. Murat Alper Parlak (Ed). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu*, 07-09 Aralık 2005, (13-34) Ankara: ATAM.
- Başaran, S. (2017). Cumhuriyet Döneminde Rize Türk Ocakları. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 63-81.
- Başgöz, İ. (1995). *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bayraktar, Z. ve Alpar, C. (1982). *Ülkü Dergisi Seçmeler*, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları.
- Bayram, F. (1999). *Eğitmenler, Öğrenmeyi Öğretme Ustaları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Benek, K. (2016). Osmanlı'da Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi. *Süriye Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6-7, 27-39.
- Bingöl, V. (1993). *Atatürk'ün Milli Eğitimimizle İlgili Düşünce ve İstekleri*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Birecikli, İ. B. (2008). Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme. *Akademik Bakış Dergisi*, 2 (3), 211-226.
- Bozaslan, M. ve Çokoğullar, E. (2015) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modern Eğitimin İnşası: Devletin Kurtarılmasından Devletin Kurulmasına. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (3), 309-329.
- Bozkurt, İ. ve Bozkurt, B. (2009). Yeni Alfabenin Kabulü Sonrası Mersin'de Açılan Millet Mektepleri ve Çalışmaları. *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 8 (18), 117-135.
- Buyankara, M. (2015). Osmanlı Son Döneminden Günümüze, Bingöl'de Eğitim Faaliyetlerine Kısa Bir Bakış (Sorunlar ve Öneriler). *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 81-98.
- Büyükdüvenci, S. (2019). Atatürk'ün Eğitim Felsefesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 17 (1), 463-474.

- Çakır, M. (2016). *Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri 1928-1935 (Konya Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çalışkan, S. (2023). Olmayanı Okumamak- İlk Türk Matbaası Üzerine. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, 2, 305-325.
- Çeçen, A. (1990). *Halkevleri*. Ankara: Gündoğdu Yayınları.
- Çelik, M. (2015). Latin Alfabesine Geçiş Sürecinin Gazete Reklamlarına Olan Etkisi. *Global Media Journal TR Edition*, 6 (11), 184-201.
- Davulcu, F. ve Halil K. (2016). Başlangıcından Harf Devrimi'ne Kadar Türkiye'de Basım ve Yayının Kısa Bir Tarihçesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 30 (2), 251-160.
- Erol, S. (2019). Türk Basın Tarihinde İbrahim Şinasi Efendi ve Tasvir-İ Efkâr Gazetesi, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5 (2), 273-295.
- Erdem, Ç. (2008). Cumhuriyet Döneminin 1930'lu Yıllarda Köyde ve Köylülükte "Dönüşüm"ü Gerçekleştirme İsteğinin Bir Aracı Olarak "Köy Eğitim Kursları". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (3), 187-200.
- Erdoğan, C. (2017). *Adana Halkevi (1933-1951)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Ergün, M. (1982). *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara: D.T.C. Fakültesi Yayınları.
- Erkoyuncu, Ü. (2020). *Atatürk Döneminde Yapılan Yenilikleri ve Kütüphanelerin Gelişimi (1923-1938)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bingöl: Bingöl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eroğul, C. (2014). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İstanbul: Yordam Kitap.
- Ertem, T. (1991). *Elifbe'den Alfabe*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Fer, S. (2005). 1923'ten Günümüze Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları Üzerine Bir İnceleme [Bildiri]. Murat Alper Parlak (Ed). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu*, 07-09 Aralık 2005, (97-136) Ankara: ATAM.
- Filiz, T. (2005). *Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi'nde Öğretmen Örgütlerinin Eğitim Sorununa Bakışı (1920-1935)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Galip, R. (1933). Halkevleri Açılış Konuşması. *Ülkü Dergisi*, 1 (1), 13-14.
- Gediklioğlu, Ş. (1974). *Halkevlerinde Köycülük ve Eğitim, Atatürk ve Halkevleri*. Ankara: Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yardımcı Yayınları.
- Girgin, A. (2001). *Türk Basın Tarihi'nde Yerel Gazetecilik*. İstanbul: İstanbul Kitapevi.
- Göldaş, İ. (1981). *Millî Mücadele Döneminde Öğretmenler Hakkında*. İstanbul: Öğretmen Dünyası Yayınları.

- Halkevleri Genel Merkezi. (1971). **Halkevlerinin Doğuşu**. Ankara: Halkevleri Genel Merkez Yayınları.
- İğdemir, U. (1974). **Halkevleri ve Halkodaları, Atatürk ve Halkevleri**. Ankara: Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yardımcı Yayınları.
- İnuğur, M. N. (1993). **Basın ve Yayın Tarihi**. İstanbul: Der Yayınları.
- İslam, İ. (2012). Kurtuluş Savaşı'nda Milletvekili, Vali, Milli Eğitim Bakanı Bir İttihatçı İsmail Safa (Özler) Bey (1885-1940). **The Journal of Akademik, Social Science, Studies**, 5, 263-285.
- İstanbul Muallimler Birliği'nin Tarihçesi. (1949). **Bilgi Dergisi**, 2 (15), 4.
- Kale, M. (1999). Harf Devrimi. **Erdem Dergisi**, 11 (33), 811-831.
- Kansu, C. A. (1974). **Atatürk ve Halkevleri**. Ankara: Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yardımcı Yayınları, Ankara.
- Kapluhan, E. (2014). 1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi. **Yalova Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 5 (8), 123-134.
- Karadağ, N. (1998). **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karaer, İ. (1992). **Türk Ocakları (1912-1931)**. Ankara: Türk Yurdu Neşriyatı.
- Karpat, K. (1967). **Türk Demokrasi Tarihi**. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Kaya, Ş. (1938). **Halkevlerini Açma Konferansı**. Ankara: Halkevi Yayını.
- Keskin, Y. (2012). Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel Dönemi'nde Ortaokul-Lise Tarih Programları ve Ders Kitaplarındaki Dönüşüm. **Akademik Bakış Dergisi**, 30, 1-22.
- Kılıç, F. (2017). Yeni Türk Alfabesinin Yaygın Eğitim Yoluyla Öğretilmesi. **Atatürk Yolu Dergisi**, 16 (61), 207-248.
- Kırpık, G. (2012). **Türk Eğitim Tarihi**. Ankara: Otorite Yayınları.
- Kızılkaya, R. (2020). Köycülüğün İdeoloğu Nusret Kemal Köymen'in Köycülüğü Üzerine. **Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi**, 2/1, 161-176.
- Klavuz, N. (2011). Millî Mücadele Döneminde Maarif Kongresi ve I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Eğitim-Öğretim Hakkındaki Görüşleri. **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 4/2, 353-378.
- Koç, C. (2006). **Tek Parti Döneminde Basın İktidar İlişkileri 1929-1938**. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Koloğlu, O. (2006). **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Kongar, E. (1981). Atatürk ve Devrim Kurumları, Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Kubilay, O. ve Kubilay, G. (2018). Maarif Kongresi, Heyet-i İlmiyeler ve Uluslararası Ortaöğretim Öğretmenleri Kongresi Üzerine Bir Değerlendirme. **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, 10 (19), 509-523.

- Kunter, H. B. (1948). Halkevleri ve Halkodaları. *Ülkü Dergisi*, 2(17), 8-9.
- Köy Eğitimi. (1937). *Kültür Bakanlığı Dergisi*. 20 (1), 1937, 44-122.
- Lewis, B. (1998). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları.
- Millî Eğitim Şuraları (1939-1993)**. (1995). T. C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Şûra Genel Sekreterliği. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Öz, A. (2014). Heyet-İ İlmiye Toplantıları ve Millî Eğitim Şuralarında Din Eğitimi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/29, 129-156.
- Öztoprak, İ. (1981). *Kurtuluş Savaşı'nda Türk Basını*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Macar, O. D. (2008). II. Meşrutiyet'in İlanının İstanbul Basınındaki Yansımaları. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 38, 141-159.
- Özalp, R. ve Ataüinal A. (1977). *Türk Millî Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı*. İstanbul: Devlet Kitapları.
- Özkorkut, N. Ü. (2002). Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti'ndeki Görünümü. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 51 (3), 65-84.
- Özdedmir, Y. ve Aktaş, E. (2011). *Halkevleri (1932'den 1951'e)*. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 45, 235-262.
- Sakaoğlu, N. (2013). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Salihoğlu, M. (1966). *Işıklanan Ülke Türk Dili ve Dil Devrimi Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Sarı, M. (2013). Yeni Türk Devleti'nin İlk Maarif Vekâleti (Kuruluşu ve Çalışmaları 1920-1923). *Atatürk Yolu Dergisi*, 54, 169-194.
- Sarınay, Y. (1993). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi /Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Selek, S. (2000). *Anadolu İhtilali*. İstanbul: Kaştas Yayınevi.
- Sonar, A. Ç. (2023). Ceride-i Havâdis Gazetesinin Tematik İndeksi (1857-1864), *OTAM*, 53, 27-80.
- Sönmez, S. (2002). Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Eğitim Felsefesi, Amacı ve Politikası. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 19, 305-329.
- Su, K. (1981). *Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şapolyo, E. B. (1935). Cumhuriyet Nasıl İlan Edildi. *Ülkü Dergisi*, 8 (46-47), 6-8.
- Tanilli, S. (2004). *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?*. İstanbul: Adam Yayınları.

- Taşdemir, A. (2006). *Harf Devrimi ve Halk Mecmuası*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekerek, N. (2005). Halkevleri (1932-1951) Temsil Şubeleri ve Bir Örnek: Adana Halkevi Temsil Şubesi. *Erdem Dergisi*, 15 (43), 15-26.
- Temizhan, O. (2006). *Halkevleri ve Halkevlerinin 1932-1940 Arası Eğitim Faaliyetleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tevetoğlu, F. (1986). *Hamdullah Suphi Tanrıöver*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tonguç, İ. H. (1946). *İlköğretim Kavramı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Tonguç, İ. H. (1938). *Köyde Eğitim*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Tongul, N. (2004). Türk Harf İnkılabı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 33-34, 103-130.
- Toprakçı, E. T. (2011). Atatürk'ün Eğitim Felsefesi (Atatürk'ün Söyledikleri ve Yazdıkları Işığında). *Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2 (4), 1-27.
- Topuz, H. (1973). *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Tunaya, T. Z. (1984). *Türkiye'de Siyasî Partiler ve II. Meşrutiyet Dönemi*, C.1, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Turan, R. (2002). *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*. Ankara: Bulak Kitabevi.
- Turan, Ş. (2003). *İsmet İnönü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turgut, E. (1998). *Halkevleri ve Halk Eğitimi (1932-1950)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tüzen, A. B. (2019). *1928 Harf Devriminin Türk Entelijansiyası Tarafından Yorumlanış Tarzları Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uran, H. (2007). *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*. İstanbul: Anı Yayınları.
- Ülkütaşır, Ş. (1991). Atatürk ve Harf Devrimi. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Üstünel, F. (2010). *İmparatorluk'tan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yaşaroğlu, A. H. (1949). Meşrutiyetten Sonra İlk Muallimler Cemiyeti. *Öğretmen Dergisi*, 3 (25), 8-9.
- Yazıcı, N. (2010). Takvîm-i Vekâyi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXIX, 490-492.
- Yılmaz, D. (2011). İlk Dönem Halkevlerinin Eğitim Faaliyetleri “Konya Halkevi Örneği”. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 29, 59-95.
- Yusuf, T. (2011). Tercümân-ı Ahvâl Gazetesi Üzerine Bir Değerlendirme, *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 119-136.
- Zeyrek, Ş. (2006). *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)*. Ankara: Anı Yayınları.

EKLER

Ek-1: Akşam gazetesinin Millet Mektepleri'nin açılışı hakkında yaptığı haber.

PERŞEMBE — 3 Kânunusani 1929

FIATİ HER YERDE 5 KURUŞ

Abone ücretleri Türkiye için, aylığı 1700, altı aylığı 900, üç aylığı 500 kuruş. Temsil memlekeler için: Senelik 3000; altı aylığı 1600; üç aylığı 900 kuruş.

Özerle Marceli İstanbul mensupları kabul etmez

Akşam

On birinci sene — No: 3674

FIATİ HER YERDE 5 KURUŞ

İdarehane: Bahalı caddesinde azizimishah paşasında

Telegraf adresi: "Akşam, İstanbul", Telefon: yarı işleri için 1686, idare işleri ve malfazası için 1634

Önderler yazılar, sahifelerinde edilmeyiz

Sırbistan büyük buhran içinde

Millet mektepleri merasimle açıldı

Türk harflerini öğrenmek için halkta büyük bir tehalük vardır

Yersizlik dolayısıyla bir çok kimseler ikinci devreye kalmışlardır

Türkiye halû dîn akşam saat altıdan itibaren şalete karşı harba başladı, memleketin her köşesinde, bizi nura ve ışığa götürececek olan ırfan dersaneleri merasimle açıldı.

Dün akşam, her vilayette olduğu gibi, İstanbul'da da erkek, kadın genç, ihtiyar, çocuk bütün halk saat daha dört buçuktan itibaren Millet mekteplerine akın etmeye başlamışlardır.

Halkın ellerinde defterler, kalemler, kitaplar olduğu halde mekteplere koşması hakikaten görülecek şeydi..

Bütün dersaneler bekçisinden, imamına kadar tekumil mahalle halkı ile dolmuştu.

Meşelenin asıl şayanı dikkat tarafı bir çok ihtiyarların da Millet mekteplerine gelmesidir. Dün akşam hava karardıktan sonra ihtiyar kadınlar bir ellerinde tohumların eli, öbür ellerinde birer fener sokaklara dökmüşlerdir.

Mektepler nasıl açıldı

Millet mektepleri her tarafa merasimle açıldı. Kışat resminde Maarif müfettişleri, Halk furkası, Hilâli Ahmer ve Himaye-i Etfal camiyetleri müesseseleri hazır bulundular.

Saat tam 6 da Vali vekili Muhiddin bey refakatında Maarif müdürü Haydar bey olduğu halde evlâ Galatasaray lisesine gitmiş burada ki dersaneleri tefit etmişler.

Galata Saray lisesinde büyük merasim yapılmış mükarrerü. Fakat Maarif vekili Necati beyin vefatı haberi umumî bir teessir tevhit ettiği için merasim kısaltılmıştır. Galata saray lisesinde ikisi 2 aykık, yani arap harflerle okuyup yazmasını bilenlere, 2 side hiç okuyup yazma bilmiyenlere ait olarak 4 aykık 4 derşane vardır.

Vali bey, dersaneleri tefit ettikten sonra her derşanede muallim, halka Millet mekteplerinin açılmasındaki maksadı izah etmiş, müteakiben tahtaya harflerin şeklini yazarak izah etmiştir. İhtiyarlar içinde harfleri bilmeden dolayı kolayca okuyup yazamazlardı. Muallimler bunlara birer cümle yazdırmışlardır.

Galata saray lisesine şehir bandosu gelmiş ve Muhiddin beyin emri ile mektebin avlusunda çalmıştır.

Vali vekili bey, Galata Saray lisesinden sonra Nişantaşı'nda 15 inci mektepteki merasimde bulunmak üzere gitmiştir. Fakat Necati beyin vefatı haberi alan halkın bir kısmı dağıldığından Vali bey geldiği zaman pek az

Büyük bir zıya

Necati beyin vefatı

Millet mekteplerinin açıldığı gün Necati beyin vefatı, kaderin çok hazin bir tecellisidir

Necati beyin bu ani vefatı, kendisini bütün tanyanlar ve sevenler için çok elim ve hazin olduğu kadar, memleket ve devlet için azim bir zıya'dır.

Necati bey, bilfiil inkılâba çalışmış, millî mücadelede hizmetler etmiş, tecceddüt hareketinde ön ayak olmuş genç ve ateşin bir vatanperverdi.

Maarif hayatımıza büyük bir canlılık ve bariz istikametter vermiş olan merhum Necati beyin, şayanı dikkat meziyeti, ilme ve ihtisasa kıymet vermesi, etrafına daima ilim ve ihtisasa sahibi insanları toplayarak, onların re'iyinden istifade etmesi idi.

Merhum, memleketimizde ilmin ve ihtisasa kudretini yükseltmek isteyen ve buna, daima çalışan bir devlet adamı idi.

Çok heyecanlı ve samimi bir hatip olan Necati bey, millet meclisinde, inkılâbı ve tecceddüdü müdafaa lazım geldiği zamanlar daima kürsüde bulunmuştu.

Bu genç ve faal vekilin, yeni harf ve ümmilik mücadelesi başladığı sırada aramızdan kaybolması cidden büyük ziyattandır.

Kendisini yakından tanyanlar, onun sevimli, şen simasını, vefakâr arkadaşlığını, insana daima ümit ve hareket telkin eden kuvvetli şahsiyetini hiç bir zaman hatıralarından silmezler.

Galata saray lisesinde kışat resmi ve ilk ders

kimse vardı. Muhiddin bey burada şu sözleri söylemiştir.

— Merasimi tatil etmek doğru değildir, derse devam etmek lazımdır. Çünkü bu program merhumun eseri idi. Aziz ölüyü yad ve hatırasına hürmet etmek kâfi, demektir.

Bazı mekteplerde dersanelere gelen halk dağılmıştı.

Eyüpteli mektep te talebesini dağıtmıştı.

Nişantaşı mektebinde 8 derşane açılmıştır. Düne kadar kay (devamı üçüncü sahifede)

Millet mektepleri kıraat sütunu

Millet mekteplerine devam edenleri kıraata alıştırmak için 6 ncı sahifede yeni bir sütun açtık. Burada okuması kolay ve büyük harflerle dizilmiş hikâyeler, fıkralar bulunacaktır. Altıncı sahifemizdeki millet mektepleri sütununu okuyunuz ve herkese okutunuz.

Grip..

Afyonkarahisarda mektepler tatil edildi

Sokaklar başyaldızdan beri hemen hemen bütün Anadolu vilayetlerindeki grip hastalığı salgını halinde devam etmektedir.

Bu müzik hastalık bilhassa Afyon karahisarda fevkalade ziyadetiğmiş ve bu yüzden mektepler tatil olunmuştur.

Beyazıtta beşinci mektepte yapılan merasimden: yukarıda ilk bahar ve kış, aşağıda son bahar ve yaz

Anı müzakerati

Yunan mahafili itilâfî muhakkak addediyor

Atina 1 (Fos) — Muallak meselelerde Türk-Yunan noktai nazarlarının ehemmiyetli bir surette birbirine yaklaştığı salâhiyetler mahafilde teyit olunmaktadır.

iki tarafın gösterdiği itilâfperverlikten dolayı itilâfın husulü muhakkak addolunuyor.

Ek-2: Vakit gazetesinin Millet Mektepleri programı hakkında verdiği bilgiler.

12 sayılı 4929
Cuma
18
[18 Ocak 1929
Tahvilat]

VAKIT

Sağdaki kuponu
kesip on beş gün
içinde VAKIT idar-
esine verene-
rin üç satırık kü-
çük bir ilân me-
canen nevedir.

VAKIT
Bedeva
Küçük ilân kuponu
15 Teğirnevel 1929

Sulhçüler arasında

Türkiye mahkum cemiyeti tarafından evvelki akşam Pazarlaştı beyemilme sulh kongresi azırlar şerefine verilen ziyafet bütün ru-
humunda her vakit derin bir zevk ve hazla yapıya-
cak bir hatıra bırakmıştır.
Bir taraftan bu ziyafet belli başlı Türk mahkum erikâna dünya yüzünde meşhurların, milletlerin müte-
rek, saadeti hususına çalışan samimi ideal adom-
ları ekale olmadıgını göstermiştir. Tabiidir ki bu tarzda çalışan idealistlerin on-
cu fasliyetleri ha-
kiki hayret aşkında ta-
mamile arz edilecek cere-
celeri vermeye bile kal-
de gene bir hümet ve takdir uyandırır. Bu itibar ile bir kere o seçenik bir-
ler için kıymetli vardır.

Diger taraftan ziyafete riayet eden Silt mebu-
Mahmut Bey Türk efkârı umumiyetinde namus mem-
leketiminde sulh siyasetini izah firsat bulmuştur.
Mahmut Bey uzun seneler memleketimizi felâketten fe-
lâkete sürükleyen harp-
den bir bütün mevlâyetli Türk-
lere mütev. cih olu-
yacağını açık lisan, kuv-
velli bir mantıkla ispat etmekte beraber artık bun-
dan sonra mazide ait me-
mevâliyle münakaşa ede-
cek yerde doğrudan doğru-
ya milletler arasında muve-
met sulhün muhafazası için çalışmak lazım gel-
diğini söylemiştir.

Mahmut B. arkadaşları-
nın alkışlarıyla karşılansa-
stideri yeni Türkiye'nin sulh siyasetinin bir cümle içinde adeta temalidir.

Hakikaten mazide ait me-
mevâliyle münakaşa, kâhahatın bir taraftan obur-
tarafa atılması sulh yolun-
da hiçbir fayda semere vermez. Hatta mazide ait me-
mevâliyle münakaşaları fayda göyle dursun, bilâkiss-
na göynese zarar ver-
mektedir. Geçmiş felâket-
yoluna başka pekilerde tekrar-
yoluna gitmektedir; herhang-
bir felâketin hesabını yeni-
bir felâketle gömmek; bir fa-
sâatı tamir için başka bir fa-
sâatı çıkarmaktır, bir acı-
kamel için yeni bir acı il-
hâyet. Bu felâketin elendi-
surette intidat ve tah-
virdünden başka bir şey de-
olabilir. Onun için bu mün-
akaşaları bir taraftan bur-
arak sadece halde ve la-
uzvalde sulhün temini ca-
mâne balmak en makul id-
idân edilebilir ki bu tarzda ramanda samimi ve la-
fiki sulhpervarlığın de bir if-
fâdetir. Ahval ve hadisatın sevk ile za-
ruet olarak sulhpervar gö-
rüşün milletlerdeki sulh siyasetlerinin intikamını-
gi bir şekilde hasba ka-
rışmak isterler. Günün birinde bir sulh siyasetle-
rine ulhayet vermek için ellerinde de daima bir mün-
akaşa vesilesi bulundurmak meylini takid ederler.

İşte Türkiye cumhuriyeti-
sindye kadar beyemilme sulhinde her hareketi ile bu-
fâzdan uzaklaşmaga çalmı-
şer suretle hakiki bir sulh-
pervar olduğunu göster-
mektedir.

Mehmet Asım

Millet mektepleri programında mühim tadilat

Yüz binlerce insan okuyup yazmayı öğrenirken

Geçen yıl okuyup yazma öğrenenlere bu sene ilk mektep malûmatı verilecek

Her vilâyette millet mekteplerinin idaresi için bir encümen teşkil ediliyor

Millet mekteplerinin geçen seneki faaliyetinden bir tılsım: Uşa kışletinde okuyup yazmayı öğrenenlerin bir kısmı

Millet mekteplerinin 1 teğirnasinde faaliyet gösterenleri için bütün hazırlıklar ikmal edilmis ve me-
arzi teşkilâtla devletin di-
ğeri muhtelif teşkilâtına mensup her vazife şahsi-
ne ve tarada cabacağı tebliğ olunmuştur. Millet mektep-
leri teşkilâtı vasıtasile ge-
çen sene sekiz yüz bin vatandaşın ümmilikten kur-
tarılmasına ve okur yazar hale getirilmesine muvaf-
fiyet haal olmuştur. Ma-
arri vekâleti önümüzdeki devletlerde millet mektep-
lerinin yetistireceği talebe-
nin bilhassa keyfiyet itibar-
ı kuvvetli olmasına hu-
susî bir ehemmiyet ilfet-
mektedir. Bu maksatla hal-
ke okuma faaliyetinin ge-
çen seneki cereyan tarzında ehemmiyetli tadilat yapı-
lmıştır.

1 teğirnasinde faaliyet başlayacak, dersaneden-
benleri gene eskisi gibi okuma yazma bilmiyenlere Ma-
arri vekâleti önümüz-

okuyup yazmayı öğretmek hesap meclisini göster-
mektedir. B. dersaneleri is-
mini alan bir kısım der-
sanelerde de geçen sene millet mekteplerini bit-
irenler ve ya ekiden okuyup yazmayı öğren-
miş olanlara her vatandaş için lazım olan umumî bil-
giler verilmektedir. B. der-
sanelerinde öğretilecek bil-
giler kâsat, tahrir, hesap Sağlık bilgisi ve Yurt bilgisi derslerinin sahası dahilinde toplanmıştır.

Millet mekteplerinin her iki nevi dersaneleri için tedrisat müddeti olarak 1 teğirnasinden yubat ni hayetine kadar süren dört aylık zaman kabul edilmiş-
tir. Tedrisat müddeti ola-
rak bu dört aylık zamanın intihabına sebep mil-
let mekteplerinin istihdad ettiği köylere halkın bil-
hassa bu aylarda her nevi istihlal işlerinden nispeten en fazla azade kalışdır.

Maarri vekâleti önümüz-

Gazi Hz.

Dün Ankarada bir gezinti yapıldı
Ankara, 17 (VAKIT) — Gazi Hz. yehir dahilinde otomobile bir gezinti yapı-
rak inar faaliyetini tetkik etmiştir.

M. Meclisi

2 Teğirnasini cumarisi açılıyor
Ankara, 17 (VAKIT) — Teşkilâtı esasise kamu-
riyetinde 2 teğirnasinin iptidiasında açılmasını 4-
mirdir. Aynı biri cumaya teadif ettiğinden meclis 2 teğirnasini cumarisi gün-
ü açılacaktır.

Etibba odası

İntihabat bu-
gün yapılıyor
Riyasete Tevfiğ Salim Paşa, divanı haysiyet riyasetine Ali Paşa seçilecektir
Etibba odası için, dün tasilatı verdiğimiz intihabat bugün saat 10 da Darülfünun konferans salonunda yapılmaktadır. İstahab munta-
hasına dahil olan 9 vilâyet-
te intihabata bağlanmış ve neticesi bildirilmesi başlan-
mıştır. Her vilâyete hukuk tarafından gösterilen namzet-
ler kâzınamaktadır.

Sulh kongresi

murahhasaları dün gittiler
Atina Sulh kongresine iştirak eden murahhaslar dün deniz tarikle memleketlerine hareket etmişler-
dir. Resmî misafirleri hareketlerinin evvel göstermektedir.

Tahliye M.

İktisat vekile temasta
Ankara, 17 (VAKIT) — Tahliye umum müdürü Necmettin B. geldi. Kendi bü-
ğest ve idarete ait işler hakkında iktisat vekile gö-
rüşü.

Yunan erkânı harbiye reis

etifi etti
Atina, 17 (A.A.) — Erkân harbiye reisi Merutinin 13 meclis askeri ile arasında çıkan ihtilâf neticesinde istifa etmiştir.

Yavuz diğer harp gemileri-miz ile İstanbul sularında Amiral Fredrik Field dün filo kumandanımızı ziyaret etti

Bugün misafirlerimiz bir ziyafet verecekler. Taksim stadyumunda da takvimizle takımlar arasında maç yapılacaktır

Filomus dış saah saat 11 de İstanbul limanına dâhil olma-
ya ve İngiliz donanması tarafından topla selemlandı. Yavuz erhalında da filoye refakat etmiş, limana kadar gelmiştir. İngiliz Amiralinin ziyareti
İngiliz filosu kumandanı Amiral Sir Fredrik Field dün filo kumandanının Hamidiye arz-
hında ziyaret etmiştir.
Saat 12 de
Saat 12 de 1200 İngiliz hab-
riyetli kurya çıkarak gull ve futbol maçları yapılmıştır.
Saat 14 te İngiliz kor me-
vâti subaleti Kült. Elzabet erhalında ziyaret etmiştir.
Dinli ziyafetler
Akşam saat 20.30 da Bah-
riye mektebinde, saat 21 de İngiliz apur kütübünde mis-
fir yerleştiril birer ziyafet ver-
miştir.
Bugün
Bugün saat 10 da Karşı-
bayırı gransında tayyareleri Suray boruna ile Moda ara-
sında havat tulumlarda bek-
lenmektedir.
Saat 13 te İngiliz futbol kütübünde bir maç yapılmıştır.
Saat 14 te Amiral Elzabetin Bahriye mektebinde ziyaret et-
miştir.

80

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Ebiri, Nuran
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti
ORCID :.....

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.	15.06.2017
Yüksek Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.	13.10.2023

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
.....		

Yabancı Dil

58.75

Yayınlar

.....

Hobiler

Resim yapmak, müzik dinlemek, kitap okumak.

TEZ ORJİNALLİK RAPORU

	VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU
24/10/202	
Tez Başlığı / Konusu:	
İstanbul Basımına Göre (Milliyet, Vakit, Akşam) Atatürk Dönemi Okuma Yazma Seferberliği (1923-1938)	
Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 81 sayfalık kısmına ilişkin, 04/10/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 18 (on sekiz) dir.	
Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:	
- Kabul ve onay sayfası hariç, - Teşekkür hariç, - İçindekiler hariç, - Simge ve kısaltmalar hariç, - Gereç ve yöntemler hariç, - Kaynakça hariç, - Alıntılar hariç, - Tezden çıkan yayınlar hariç, - 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)	
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini bilgilerinize arz ederim.	
24/10/2023 Nuran EBİRİ	
Adı Soyadı: Nuran Ebiri Öğrenci No: 18920006052 Anabilim Dalı: Tarih Programı: Yakınçağ Tarihi Statüsü: Y. Lisans ☐ Doktora ☐	
DANIŞMAN Dr. Öğr. Üyesi Uğur BOZKURT 24/10/2023	ENSTİTÜ ONAYI U Y G U N D U R 24/10/2023 Prof.Dr. Bekir KOÇLAR Enstitü Müdürü